

**UNIVERZITA
JÁNA ÁMOSA KOMENSKÉHO PRAHA**

DIPLOMOVÁ PRÁCA

2012

Bc. Kvetoslava Korpášová

**UNIVERZITA
JÁNA ÁMOSA KOMENSKÉHO PRAHA**

Magisterské štúdium
2010 – 2012

Diplomová práca

Bc. Kvetoslava Korpášová

Znevýhodnená rómska rodina, jej sociálny dopad na rozvoj
osobnosti dieťaťa

Praha 2012

**Vedúci diplomovej práce :
PhDr. Juraj Daňo, PhD.**

COMENIUS UNIVERSITY PRAGUE

Master Studies

2010 – 2012

Diploma Thesis

Bc. Kvetoslava Korpášová

Disadvantaged Roma family, its social impact on the development
of the personality of the child

Prague 2012

The diploma thesis work supervisor:

PhDr. Juraj Daňo, PhD.

Prehlásenie

Prehlasujem, že predložená diplomová práca je mojím pôvodným autorským dielom, ktoré som vypracovala samostatne. Všetku literatúru a ďalšie zdroje, z ktorých som pri spracovaní práce čerpala riadne citujem a sú uvedené v zozname použitej literatúry.

Súhlasím s prezenčným sprístupnením svojej práce v univerzitnej knižnici.

V Prahe dňa 4.3.2012

vlastnoručný podpis

ANOTÁCIA

Cieľom našej diplomovej práce bolo analyzovať spôsob života Rómov a rómskej rodiny a súčasne poukázať na sociálny dopad rómskej znevýhodnenej rodiny na rozvoj osobnosti dieťaťa v nej. V práci popisujeme aj asociálne prejavy správania sa rómskych detí ako aj možnosti prevencie voči sociálnopatologickým javom. Súčasťou práce je popis vývoja vzdelávania Rómov na území Slovenska, ktorý má poukázať na vzdelávacie aktivity, ktoré sa zameriavajú na rómsku minoritu. Diplomovú prácu členíme do štyroch kapitol, ktoré opisujú spôsob života minority. Prvá kapitola popisuje spôsob života Rómov v historickom kontexte, analyzuje rómsku rodinu a jej vplyv na formovanie osobnosti rómskeho dieťaťa. Druhá kapitola sa zameriava na dejiny vzdelávania Rómov v rôznych historických obdobiach. Tretia kapitola ponúka analýzu dôsledkov vplyvu rodiny na dieťa v oblasti asociálneho prejavu správania sa u detí a súčasne ponúka možnosti prevencie voči asociálnemu správaniu. Posledná kapitola sa zameriava formou kaziustík na Rómsku rodinu a jej vplyv na dieťa. Poukazuje na nevhodné rodinné prostredie, v dôsledku ktorého je dieťa z rodiny odňaté a umiestnené do detského domova.

Kľúčové slová:

Cirkev

Etnická skupina

Minorita

Nulté ročníky

Rómovia

Programy PHARE

Vzdelávanie Rómov

ANOTACION

The aim of our thesis was to analyse the way of life of the Roma and Roma families and at the same time highlight the social impact on the child's personality development of the disadvantaged Roma families in it. At work we describe also the antisocial behavioural Roma children as well as on the possibilities of preventing against the sociálnopatologickým phenomenon. Part of the work is a description of the development of the education of Roma in Slovakia, which has pointed out the educational activities that focus on the Roma people. Thesis into four chapters, which describe the way of life of minority. The first chapter describes the way of life of the Roma in the historical context, analyzes the Roma family and its impact on the shaping of the personality of the Roma child. The second chapter focuses on the history of the education of Roma in different historical periods. The third chapter offers an analysis of the consequences of the impact of the family for the child in the area of speech behavior in children, and at the same time and social influence. offers options for prevention and social behaviour. The last chapter focuses in the form kaziustík to the Roma family and its impact on a child in it. Pointing out the inappropriate family environment, as a result of which is a child of the family is withdrawn and placed in the child's home.

Key words:

The Church,

Ethnic group Roma

Roma Education

Programs PHARE

Minorita

Zero edition

OBSAH

ÚVOD.....	8
TEORETICKÁ ČASŤ	
1. RÓMSKA RODINA.....	9
1.1 História spôsobu života Rómov.....	9
1.2 Súčasný spôsob života rómskej rodiny.....	12
1.3 Rómska rodina a vzájomné vzťahy	17
1.4 Vzťah rómskej rodiny ku škole.....	21
1.5 Rómske deti.....	25
2. DEJINY VZDELÁVANIA RÓMOV NA ÚZEMÍ SLOVENSKA.....	31
2.1 Vzdelávanie Rómov na Slovensku za Márie Terézie.....	33
2.2 Vzdelávanie Rómov na Slovensku v 20. storočí.....	36
2.3 Vzdelávanie Rómov v 21. storočí.....	42
3. DÔSLEDKY VPLYVU RODINY NA SPRÁVANIE SA RÓMSKÝCH DETÍ.....	53
3.1 Asociálne správanie sa rómskych detí.....	54
3.2 Možnosti prevencie asociálneho správania sa rómskych detí.....	61
3.3 Špecifická forma pomoci rómskej rodine.....	66
4. PRAKTICKÁ ČASŤ	
4.1 Prieskumný problém.....	73
4.2 Hypotézy.....	73
4.3 Metodika prieskumu.....	74
4.4 Charakteristika prieskumu.....	75
4.5 Organizácia prieskumu.....	75
4.6 Charakteristika prieskumnej vzorky.....	76
4.7 Kaziistiky skúmaných klientov.....	76
4.8 Diskusia.....	118
4.9 Odporúčania pre prax.....	119
ZÁVER.....	121
ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV.....	122

ÚVOD

Prirodzenou túžbou minority je dosiahnuť akceptovanie majoritnou spoločnosťou. Rómovia boli ostatným obyvateľstvom často vnímaní ako parazitujúca skupina, ako asociálna vrstva spoločnosti. Mnohí, ktorí sa chceli vymaniť zo zaostaleho prostredia a vyrovnáť sa spôsobom života majoritnému obyvateľstvu, volili cestu vedomého dištancovania sa od svojho etnického pôvodu, čo sa miestami prejavilo tak, že rodičia vedome nenaučili svoje deti rómsky jazyk. Snažia sa napodobniť spôsob života majoritného obyvateľstva jednak navonok, ale aj tak, že sa demonštratívne dištancujú od tradičných rómskych zvykov, ktoré považujú za prejavy už prekonaného zaostaleho spôsobu života. Ďalšou z ciest prekonávania handicapu vlastnej minulosti a hľadania možností sociálneho a kultúrneho vyrovnávania sa s majoritnou spoločnosťou je cesta pozitívnej etnickej identifikácie, uvedomovanie si hodnôt vlastného jazyka a kultúry. Cieľom našej diplomovej práce bolo analyzovať spôsob života Rómov a rómskej rodiny a súčasne poukázať na sociálny dopad rómskej znevýhodnenej rodiny na rozvoj osobnosti dieťaťa v nej. V práci popisujeme aj asociálne prejavy správania sa rómskych detí ako aj na možnosti prevencie voči sociálnopatologickým javom. Súčasťou práce je popis vývoja vzdelávania Rómov na území Slovenska, ktorý má poukázať na vzdelávacie aktivity, ktoré sa zameriavajú na rómsku minoritu.

Diplomovú prácu členíme do štyroch kapitol, ktoré opisujú spôsob života minority. Prvá kapitola popisuje spôsob života Rómov v historickom kontexte, analyzuje rómsku rodinu a jej vplyv na formovanie osobnosti rómskeho dieťaťa. Druhá kapitola sa zameriava na dejiny vzdelávania Rómov v rôznych historických obdobiach. Tretia kapitola ponúka analýzu dôsledkov vplyvu rodiny na dieťa v oblasti asociálneho prejavu správania sa u detí a súčasne ponúka možnosti prevencie voči asociálnemu správaniu. Posledná kapitola sa zameriava formou kaziustík na Rómsku rodinu a jej vplyv na dieťa v nej. Poukazuje na nevhodné rodinné prostredie, v dôsledku ktorého je dieťa z rodiny odňaté a umiestnené do detského domova.

1. RÓMSKA RODINA

Rodina je základom spoločnosti a je dôležitá pre každého človeka bez ohľadu na rasu, pohlavie, národnostnú príslušnosť. Rodinný cyklus a spôsob života v jednotlivých rodinách je však rozdielny. Rómska rodina je špecifická práve svojim spôsobom života a prístupom k jednotlivým členom rodiny. Procesom rodinných vzťahov sa budeme venovať v nasledujúcej kapitole.

1.1 História spôsobu života Rómov

Pravlasťou Rómov bola ako to uvádza Horváthová (1964), India. Sťahovali sa z miesta na miesto. Pracovali podľa objednávok roľníkov alebo chodili výrobky sami ponúkať po trhoch. Niektorí pracovali nastálo alebo prechodne u domácich remeselníkov. Vyrábali lyžice, varechy, vretena, košíky a metly. Výnosným zamestnaním Rómov bola výroba pálených tehál. Na tejto práci sa zúčastňovali rovnako žena ako muži. Z tohto zamestnania sa prešlo postupne na podobné zamestnanie a to na murárstvo. Živili sa aj ako meďotepci, kotlári, šarlatáni, hudobníci, ale aj ako chovatelia a zloději koní. Rómske ženy vyrábali šnúrky a traky rozličnej šírky, ktoré mali mnohoraké využitie v roľníckych domácnostiach. Mnoho rómskych žien sa živilo pletením povrazov a zhotovovaním lán, vyrábali aj kefy, štetky, ktoré sa stali výmenným tovarom. V bohatších oblastiach sa rómske ženy živili aj ručnými prácami ako je čipkárstvo, pletenie, háčkovanie a vyšívanie. Rómov často využívali aj ako katov a holomkov. Výnosným obchodom bolo pre nich aj priekupníctvo s perím. K menej pohodlnejším avšak oveľa starším druhom obživy patril zber a predaj lesných plodov, neskôr aj liečivých rastlín, zber železa, handier a papiera (Daňo, Ďuričková, 2004).

Lásku k hudbe Rómovia využili v zamestnaní, ktorého dosahovalo najvyššiu úroveň v celej vtedajšej spoločnosti. Toto zamestnanie vykonávali v bývalom Uhorsku, Rusku, Rumunsku a Španielsku, kde sa naučili hrať

na hudobné nástroje domáceho obyvateľstva a prispôsobili sa ich vkusu. Komponovali aj vlastné piesne. Na území Slovenska rómsky muzikanti patrili medzi domácich „igricov“. Hrávali pre roľníkov a boli preto nútení oboznámiť sa s ich domácimi ľudovými piesňami. Kvalitnejší hudobníci sa postupne dostávali do šľachtických domov. Najstaršia správa o rómskom muzikantovi v Uhorsku a súčasne aj v Európe je z roku 1489, kedy tento muzikant hral kráľovnej Beatrix ľudové piesne na lutne ako to uvádza Horváthová (1964). Najchýrenejším rómskym primášom v 18. storočí bol Michal Barna zo Spiša, ktorý v roku 1737 v Iliašovciach sa stal dvorným huslistom grófa Imricha Čákyho. Zo žien bola veľmi uznávaná huslistka známa pod menom Cinka Panna, ktorá bola krásna, mala pôvab a osobné čaro. Veľký úspech mala aj skupina Rómov, ktorá hrala pred Jozefom II. pod vedením primáša Jána Bihara a ďalší ako Bunka, Danko, Radič, Jozef Piťo.

Niektoré z týchto druhov obživy sa zachovali dodnes. Tento spôsob života ich mnohému naučil, získali mnohé skúsenosti. Príchod do Európy mnoho a mnohé zmenil. Tu už nebol voľný priestor. Tu každý kúsok zeme komusi patril so všetkým, čo tam žilo a rástlo. Na územie Slovenska ako to konštatuje Mann (2001), sa Rómovia dokočovali v 14. storočí. Po príchode na naše územie si vtedajšie obyvateľstvo vážilo Rómov, pod dojmom „egyptskej legendy“, podľa ktorej boli považovaní za náboženských exulantov, prinútených za trest k túlavému životu. Pôvodné sympatie, ktoré mali u domácich obyvateľov sa časom strácali a s plynutím času boli čoraz negatívnejšie. Rómov podozrievali z čarov a únosov detí, z prenášania morovej nákazy, so spolčovania sa s diablom, zo špionáže a zrady (v období tureckých nájazdov).

Rómovia ešte v 18. storočí bývali mimo dedín. Pre svoje bývanie si vyhľadávali vyvýšeninu krajiny, ktorej časť využívali pre zadnú stenu svojho obydli. Celú stavbu potom prispôobili tejto stene. Pri stavbe využívali rôzne nájdené brvná, tyče ako to uvádza Daňo a Ďuričeková (2004). Strecha bola pokrytá trávou, slamou či zeminou. Ak to bola kočovná rodina, mali pri sebe vozy, v ktorých spali, žili.

Rómovia, zvlášť olašskí nosili pestré šaty, ženy mali rozpustené dlhé vlnité vlasy, okolo pása nosili pestré šatky (klusni) a rôzne ozdoby. Najväčší problém mali Rómovia s topánkami. V zime si na nohy viazali handry. Postupne, čím a ako dlhšie žili blízko ostatnej časti spoločnosti, ich odev nadobúdal ráz nášho obliekania. Typickou ozdobou a nutnosťou boli fajky, ktoré bez rozpakov používali i ženy, zároveň tým zaháňali i hlad. Víno im až tak nechutilo, skôr pálenka (Hornák, 2005).

V období Prvej republiky sa viaceré rodiny Rómov spojili do výrobných družstiev kováčov, aby si zaistili pravidelný odpredaj svojich výrobkov. Počet rodín patriacich k družstvu nebol stály, kolísal v rozpätí 6 – 10 navzájom spríbuznených účastníkov. Jeden z členov obstarával objednávky firmám, súčasne mal na starosti zásobovanie družstva lacnými surovinami. Zárobky si rozdeľovali podľa množstva a druhu vykonanej práce. Kvalitnými a presnými dodávkami si kováči získavali dobré meno i dostatok objednávok.

Ešte pred 2. svetovou vojnou si postavili priestranné murované dvojizbové domy. Ku každému patrila dvor s kvetmi, ovocnými stromami, vinnou révou a zeleninovými hriadkami. Domy kováčov tvorili ulicu, ktorá sa v ničom nelíšila od ostatných (Daňo, Ďuričeková, 2004). Bývanie Rómov v mestách v socializme bolo riešené tak, že boli násilne sťahovaní, ale i oni sami zaberali voľné byty. Boli nasťahovaní predovšetkým do centra mesta do starých, neopravených budov s hrubými plesnivými múrmi, bez kanalizácie, prípadne s minimálnymi podmienkami na dôstojný život.

V minulosti ich jedlo bolo prispôsobené ich štýlu života a podmienkam, v ktorých žili. Riadili sa a riadia sa skôr „čim manuš thuleder, Ta hino sasteder“ - čím je človek mastnejší, tým je zdravší. „Sar hino šukora ta rakovina les chudel“ - chudého hneď skosí choroba ako to uvádza Novotný (2002). Ich základnou potravinou boli a sú črevá (goja) v podobe jaternice plnenej uvarenými zemiakmi a cesnakom, ako i placky (bokalici marihľa). Nebáli sa jesť uhynutý dobytok, lebo zviera, ktoré zabije Boh je lepšie ako to, ktoré zabije človek (Augustina, 1995).

V súčasnosti sa nedá o Rómoch hovoriť všeobecne pretože tak, ako

i nás aj v ich skupinách sú rôzni ľudia, rôzne spôsoby života, bývania i štýl života. Žijú tak, ako majú vytvorené podmienky alebo si ich sami vytvorili. Je pravdou, že väčšina z nich si nedokáže sama podmienky vytvárať pre svoju existenciu, pretože dlhé roky k tomu nebola ani vedená. Naopak, štát im vytváral aké – také podmienky pre život a prácu a staral sa o nich. To očakávajú od štátu i teraz.

Vývoj každého spoločenstva je spojený s vedomím spolupatričnosti, s jazykom, kultúrou, výchovou a vzdelaním. Práve stagnácia v týchto oblastiach spôsobuje odlišný vývoj rómskeho obyvateľstva od odlišných skupín spoločnosti (Fulková, 1994).

Rómovia žijú na periférii majoritnej spoločnosti v menších komunitách, navyše často od seba izolovaných. Ich spôsob obživy, rodové princípy, geografická diferencovanosť spôsobili, že Rómovia sú najmenej integrovaným etnikom na Slovensku. Bernasovský, Bernasovská, (1995) uvádzajú, že Dávidová – Turčinová pri charakteristike vnútornej diferenciácie Rómov urobila pokus o ich rozdelenie z hľadiska etnografického a sociologického. Delí ich podľa tradičného spôsobu života do troch skupín: Rómovia olašskí (valašskí) – prišli k nám z Rumunska, z bývalého kniežatstva Valaška – preto aj valašskí. Do vydania zákona č. 74 z roku 1958 žili kočovným životom, prežívajúcim v iných formách až do dnes. Polousadlí Rómovia – často menili svoje bydliská a zamestnanie. Po roku 1945 sa usadili hlavne na východnom Slovensku. Usadlí Rómovia – najväčšiu časť našich Rómov.

1.2 Súčasný spôsob života Rómskej rodiny

Najviac Rómov žije v regióne východného Slovenska (Prešov, Košice, Spiš), potom na juhu, západe a na strednom Slovensku. Z hľadiska stupňa integrácie sú Rómovia veľmi heterogénne. Integračný proces sa na istej úrovni v súčasnosti dotýka asi polovice Rómov. Mimo tohto procesu sú najmä Rómovia v rómskych osadách. Tí sú odkázaní v plnej miere na pomoc od štátu v podobe sociálnych dávok, ktoré im však vystačia iba krátko.

Aj v meste existujú skupiny Rómov žijúcich priam v neľudských podmienkach. Staré rozpadajúce sa bytovky bez okien a dverí, elektriny a vody tvoria miesto, kde žijú im svojším životom. Väčšina „mestských“ Rómov je podobne, ako Rómovia v osadách odkázaných na sociálne dávky a pomoc od štátu. Tá však nie je z ich strany docenená, pretože nedokážu prekročiť hranicu svojho myslenia a svojej filozofie. Len mizivé percento Rómov sa snaží v maximálne možnej miere integrovať do majoritnej spoločnosti.

Jedným práve z významných činiteľov, ak nie až základným predpokladom spoločenskej integrácie Rómov, je ich zapojenie do pracovného pomeru. Zamestnanie by pre nich znamenalo zvýšenie životnej úrovne, začlenenie do nových sociálnych vzťahov a tým zároveň vplyv majoritnej spoločnosti a následne vplyv jej hodnotového systému, kultúry, spôsobu života. To si však vyžaduje istú úroveň vzdelania. Vidina lepšieho života ich vedie k hľadaniu si práce v krajinách EU – Belgicko, Dánsko, Fínsko, Rakúsko, Veľká Británia. Jedná sa o kolektívnu stratégiu lokálneho rómskeho spoločenstva, hlavne v Košiciach a Michalovciach a ich okolí (čiastočne aj v Prešove a Trebišove, na Spiši a inde). Príčinou takýchto hromadných odchodov je neformálne poskytovaná informácia a pomoc, kedy ten, ktorý zožal úspech so svojou priekopníckou metódou, ktorou bola migrácia, informuje o svojom postupe podrobne tých, s ktorými je v blízkych väzbách. Neinformovať a nepomôcť by znamenalo vylúčenie z pospolitosti; a Róm veľmi dobre vie, že tá ho chráni pred neistým a zradným svetom nerómov. Preto ich nielen že informuje, ale aj nabáda, aby konali ako on a všemožne im v tom pomáha. Takýmto spôsobom poskytuje komunite neformálne informácie, ktoré sa komunikačnými kanálmi pospolitosti šíria ako stepný požiar. Výsledkom sú masové odchody, na ktoré sa nabaľujú kalkulácie a špekulácie rýchleho finančného zisku v zahraničí. Treba dodať, že nerómovia, ktorí odišli do zahraničia za zárobkom, v niektorých prípadoch zarobili až do milióna korún. Tí sa však priznávajú, že takýto úspech si vyžaduje konzumnú disciplínu a schopnosť získať predmety dlhodobej potreby ich zberom na uliciach a následne si ich opraviť.

Súčasná história spôsobu života Rómov dokazuje, že mnoho z Rómov nemá záujem pracovať a ani nemá vytvorené pracovné návyky. Prevláda u nich nezamestnanosť. Nezamestnanosť (unemployment) možno chápať ako negatívny sociálny jav, ktorý súvisí s určitým stupňom vývoja spoločnosti, a ktorý je výrazom nedostatočného využitia potenciálu pracovnej sily existujúcej na trhu práce (Žilová, 1998).

Nezamestnanosť v prípade Rómov je dobrovoľná a dlhodobá. Dobrovoľná nezamestnanosť *znamená, že je uprednostnený voľný čas pred vykonávaním práce. Dobrovoľne nezamestnaní môžu mať ponuky pracovných príležitostí, ale aktívne hľadajú iné, napríklad lepšie platené miesto* (Buchtová et al., 2002, s. 65).

Pri pretrvávajúcej nezamestnanosti sa „zhoršuje sociálny status, nová sociálna situácia znamená obmedzovanie sociálnych kontaktov často vedúcich k sociálnej izolácii“ (Kredátus, 2005, s. 72). V našej spoločnosti má nezamestnaný nízky sociálny status, ako aj malé privilégia a súčasne dochádza aj k zníženiu životnej úrovne. V prípade rómskeho etnika je to ich spôsob života. Ich sociálny status je dlhodobo na rovnakej úrovni. Je nízky. Tento ich pretrvávajúci nezáujem o prácu má nepriaznivý vplyv na vývin rodiny a detí v nej. Prejavuje sa to dosiahnutou úrovňou vzdelania a následného uplatnenia sa v živote.

Výkon aktívnej práce dáva možnosť prejaviť a rozvíjať svoje schopnosti, odbornosti, zručnosti, rozvíjať vlastnú identitu. Dáva možnosť nadviazať kontakty a priateľstvá, vstupovať do interakcie s inými ľuďmi. Okrem toho posilňuje súčasne sebavedomie a umožňuje finančnú nezávislosť. Giddens (2005, s. 308) píše, že „práca má určujúci vplyv na psychologický stav jedinca a na jeho každodenný cyklus činností.“ Pritom sa uplatňuje niekoľko faktorov: peniaze, pretože často je mzda hlavným zdrojom obživy; miera aktivity; zmena, lebo práca umožňuje spoznávať nové prostredie; štruktúrovaný čas, kedy deň má svoju štruktúru; sociálne kontakty; osobná identita - zamestnanie dáva pocit pevnej sociálnej identity. Rómov táto potreba chýba. Nepotrebujú ju uspokojovať.

Jednoducho možno konštatovať, že byť nezamestnaný znamená nemať prácu. Sinclair (1987, s. 324, in: Matulay, Matulayová, 2004, s. 95) uvádza: „Nezamestnaný je ten, kto nemá zamestnanie, chce pracovať, v súčasnosti hľadá prácu a chce začať pracovať ihneď.“ V prípade Rómov to neplatí. Nemajú záujem sa zamestnať, iba využívajú výhody sociálneho systému na Slovensku. Využívajú služby zamestnanosti vo väčšom rozsahu ako iní občania Slovenska. Napríklad niektorý nástroj aktívnej politiky trhu práce je podmienené splnením určitej doby evidencie ako UoZ. Takisto poberanie dávky v nezamestnanosti podľa *Zákona o sociálnom poistení č. 461/2003 Z. z. § 104* je podmienené zaradením sa do evidencie UoZ. To Rómovia dobre vedia a snažia sa využiť maximálne všetko čo daný systém ponúka.

Zákon NR SR č. 5/2004 Z. z. o službách zamestnanosti definuje UoZ § 6 takto: ***Uchádzač o zamestnanie*** je občan, ktorý môže pracovať, chce pracovať a hľadá zamestnanie a je vedený v evidencii UoZ úradu, a ktorý:

- a) nie je zamestnanec,
- b) neprevádzkuje ani nevykonáva SZČ,
- c) nevykonáva zárobkovú činnosť v členskom štáte EÚ alebo v cudzine,
- d) vykonáva zárobkovú činnosť, za ktorú mzda alebo odmena nepresahuje 65 % zo sumy životného minima pre jednu plnoletú fyzickú osobu, zvýšeného o zákonné odvody poisťného a preddavku na daň z príjmov.

Životné minimum podľa *Zákona č. 601/200*

Záujemca o zamestnanie podľa § 7 je občan, ktorý si hľadá iné zamestnanie, alebo ktorý má záujem o poskytovanie odborných poradenských služieb a služieb vzdelávania a prípravy pre trh práce a nie je UoZ. To znamená, že voči ÚPSVaR nemá povinnosti ako evidovaný uchádzač, môže pracovať, ale zároveň má možnosť využívať služby, ktoré mu ÚPSVaR ponúka.

Zákon NR SR č. 5/2004 o službách zamestnanosti § 8 vymedzuje aj kategóriu ***znevýhodnený UoZ***, za ktorého sa okrem iných znevýhodnení napríklad na základe veku, dĺžky evidencie, starostlivosti o dieťa, prepustenia z výkonu trestu a podobne, pokladá aj:

- občan so zdravotným postihnutím,
- občan, ktorý má pokles schopnosti vykonávať zárobkovú činnosť o 20%, ale najviac o 40%.

Mnoho Rómov v dôsledku svojho spôsobu života je poberateľom invalidných dôchodkov a súčasne majú zdravotné obmedzenie, alebo obmedzenia. To im na jednej strane dáva možnosť nepracovať a zároveň poberať sociálnu pomoc od štátu. K tomuto spôsobu života učia aj svoje deti. Vedia si presne vypočítať koľko detí majú mať a koľko im to prinesie financií do rodinného rozpočtu. Ich gramotnosť je nízka, ba žiadna, ale právne povedomie naopak veľmi vysoké. Často majú presnejšie informácie ako majoritný občania.

Rómovia si svojim spôsobom života, teda prijatím dlhodobej dobrovoľnej nezamestnanosti za im vlastnú upravili aj uspokojovanie potrieb podľa Maslowovej hierarchie potrieb (Nakonečný, 2003). Ich potreby nie sú v dôsledku nezamestnanosti plne uspokojované.

- Fyziologické – jedlo, pitie, bývanie – sú u nich na nízkej alebo žiadnej úrovni.
- Potreba istoty, bezpečia, ochrany – to im zabezpečuje štát formou sociálnych dávok a príspevkov a odpustením dlhov, na ktoré sa spoliehajú.
- Potreba lásky, priateľstva, prijatia inými – to sa realizuje v rámci ich rodiny, pracovné kontakty nemajú, nakoľko mnohí nikdy nepracovali a ani nemajú záujem pracovať.
- Potreba úcty, uznania a prestíže – tá je uspokojované v rámci rodiny, žena – matka,
- Potreba sebarealizácie – uspokojuje sa starostlivosťou o deti a rodinu.

Keď niekto príde o prácu, zväčša nastupuje na pomoc štát formou dávky v nezamestnanosti (pokiaľ na ne je zo zákona nárok), neskôr, pri dlhodobejšej nezamestnanosti dávky v hmotnej núdzi. To spadá do pôsobnosti pasívnej politiky trhu práce. V tejto oblasti pôsobí aj aktívna politika trhu práce a jej opatrenia, ktoré nájdeme v Zákone o službách zamestnanosti.

Dôsledkom dlhodobej nezamestnanosti vznikajú, ako to uvádza Vitkovičová (2003, in: Tokárová et al., 2003, s. 521) „*mnohé negatívne spoločenské javy ako alkoholová závislosť, drogová závislosť, gamblerstvo, trestná činnosť rôzneho charakteru a pod., majú často svoj pôvod v nezvládnutí ekonomických, sociálnych a psychologických dôsledkov straty zamestnania.*“ Tieto nepriaznivé dôsledky nezamestnanosti sa v Rómskej rodine udomácnili a osvojili si ich aj deti. Prijali ich za svoj spôsob života, nakoľko iný ani nepoznajú. Považujú ho za správny. Nevedia v dôsledku negatívnych vzorov v rodine rozpoznať čo je všeobecne spoločnosťou uznané za normu a čo za patológiu. Rodina im ani neumožňuje vidieť spôsob života majoritnej spoločnosti, tým že im umožní vzdelávať sa.

Môžeme teda konštatovať, že rómska rodina je jedinečná a odlišuje sa od majoritnej rodiny. To ako vzniká a funguje zdefinujeme v nasledujúcej podkapitole.

1.3 Rómska rodina a vzájomné vzťahy

Rómska rodina vzniká odlišným spôsobom, ako je ten, ktorý sa uplatňuje v majoritnej spoločnosti. V prvom rade vzniká v mladšom vekovom období, hlavne matiek. Dôvodom pre sobáš nemusí byť tehotenstvo alebo narodenie dieťaťa. Táto okolnosť nie je individuálnou výstrednosťou, ale je súčasťou normatívneho systému vyjadreného v obrade, tzv. mangavipen, ktorý legalizuje spolužitie a to nemusí byť doplnené civilným alebo cirkevným sobášom (Uľah, 2007).

Valachová, Kadlečíková, Butašová, Zelina (2002) opisujú spôsob neformálneho uzatvorenia manželstva v rómskej komunite. Ak sa dvaja mladí ľudia Rómovia majú radi a prejavia to, čhabo – vajda, alebo niekto z rodiny ženícha mladým zviaže ruky šatkou prekrížené zápästia a do dlaní im naleje víno. Z dlane nevesty sa najprv ženích napije vína, potom nevesta z dlane ženícha, a až potom sa pobožkajú. Obrad zasvätenia lásky sa teda nekoná klasickým sobášom, ten býva až neskôr, niekedy až potom, keď už majú

niekoľko detí. U olašských Rómov obrad zasnúbenia či svadby prebieha podobne, len ženíchov otec musí za nevestu zaplatiť. Proti urieknutiu uväzovali novorodencom okolo zápästia červenú stužku. „Rodinné prostredie je v mnohých prípadoch odlišné od prostredia kultúrnych rodín v našej spoločnosti“ (Selická, 2003).

Významná je patriarchálna tendencia v rómskej rodine. Hlavou rodiny je vždy otec. Je živiteľom rodiny a jeho slovo má veľkú váhu. Jeho rozhodnutia sú platné a všetci členovia sa im musia podriaďovať. Muž rieši konflikty, ktoré sa často končia bitkou, väčšinu času trávi diskusiou s priateľmi, udržuje spoločenské kontakty a vybavuje spoločenské záležitosti. Žena sa stará o chod domácnosti. Zabezpečuje každodenné potreby a obživu celej rodiny. Je často ponižovaná zo strany mužov. Stará sa o výchovu detí až po sobáš. Má však dôležitú úlohu – privádza na svet deti. Ak sa nedokáže o deti postarať sama, výchovu zabezpečuje aj staršia sestra (Rosinský, 2003).

Daňo a Ďuričeková (2004) udávajú, že v rómskej rodine má najväčšie a najsilnejšie postavenie najstarší člen rodiny. S ním sa radia, počúvajú ho. Veľký význam má otec, ktorému pripisujú dušu, mame pripisujú srdce. Nemožno tvrdiť, že rómske dieťa vyrastá v ideálnom a podnetnom prostredí. Mnohé sa túlajú po uliciach miest, pri výherných automatoch, spoločne s dospelými sa zúčastňujú zábav, kde je im prístupný alkohol a drogy. V 21. storočí je bežné, že rómske dieťa fajčí a fetuje. Vidno ho na každom sídlisku v meste pri kontajneroch. Stojí na stráži a povzbudzuje sa fetom v sáčku.

Rómska rodina má svojou existenciou a funkčnosťou pôsobiť na dieťa. Ma rozvíjať osobnosť dieťaťa. Pojem osobnosť v psychológii popisuje a vysvetľuje, ako to konštatuje Žiaková (2005), rôznorodosť a zároveň jednotnosť duchovného diania. Človek je bytosť biologická, fyziologická, somatická ako aj prírodná. Balogová (2005) túto definíciu človek dopĺňa tvrdením, že človek je bio-psycho-sociálno-duchovná bytosť.

Vzťah rodičov a jej členov je rozdielny ako v majoritnej rodine. Portik (2003) konštatuje, že rómske deti sa dlhšie obsluhujú rodičmi ako nerómske

a samostatnosť u nich nastupuje potom neskôr. Rómsky chlapci sa samostatnosti neučia vôbec – všetko robí matka alebo staršia sestra. Rómske deti nie sú vedené k disciplíne. Majú právo hovoriť, povedať svoj názor. V škole je to chápané ako nevychovanosť. Sebavedomie Rómov je zložitý, ak je Róm sám tak nemá žiadne, ale v inom prípade má Róm toľko sebavedomia, koľko ľudí ho v okolí chváli. Pochváľte rómske dieťa a hneď vám vyrastie pred očami, pokarhajte ho a ihneď sa vám stratí.

Ako uvádza Selická (2003), pre Rómov sú dodnes charakteristické nasledovné typy rodín:

- Rómska patriarchálna rodina – ide o rodinu vzniknutú pričlenením manželských rodín jedného pohlavia, napr. syn žije so svojou manželkou s otcom, ktorý má nad synom poručenstvo. Bolo zvykom, že nevesty prichádzali do rodín ženíchov. V súčasnosti novomanželia prichádzajú do tej rodiny, kde sú lepšie podmienky pre život.
- Generačná rodina – vzniká pričleňovaním rodičov rôznych generácií.
- Veľká alebo spojená rodina – rodina, ktorá predstavuje spolužitie ženatých synov s ich rodinami. S takouto rodinou sa u Rómov stretávame iba v krajných prípadoch.

Výchova rómskych detí je voľná, bez trestov. Cieľom je naučiť deti normám a pravidlám svojej rodiny, ktorú raz budú reprezentovať. Do výchovy má možnosť zasiahnuť každý z komunity. „Zaujímavé je postavenie rómskeho dievčaťa v rodine. Pokiaľ je ešte v detskom veku, má vo svojom konaní voľnú ruku. Keď dospeje, musia ho stále sprevádzať starší bratia. Keď sa vydá, prechádza do domácnosti svojho manžela, kde sa stará o domácnosť svokry a pomáha pri opatrovaní (okrem svojich) aj jej detí“ (Rosinský, 2003).

Tomová (1995) uvádza fakt, že otvorené agresívne správanie chlapcov je vo veľkom počte rómskych rodín tolerované a často je zamerané na vlastné sestry. Požiadavky na dievčatá a ženy sú prísnejšie ako na mužov. Majú viac povinností a zodpovednosti. Sú strážené, aby sa nestýkali s príslušníkmi iných skupín. Zaistenie potravy a udržiavanie domácnosti je ich povinnosťou. Strážená je ich poctivosť.

Mnohodetnosť rodiny má v rómskej spoločnosti vysokú hodnotu. Mnohodetná žena, zvlášť ak je matkou synov, má v komunite vyššie postavenie ako menej detná, bezdetná je takmer bezcennou. Potraty u Rómov sú výnimočné. Smutné sú však prípady zanedbania starostlivosti o dieťa, čo je tiež dôsledkom krízy rómskej rodiny. Niektoré matky ako to uvádzajú Daňo a Ďuričková (2004), keď sa vyskytnú problémy, často sa vzdávajú výchovy svojich detí a dávajú ich do detských domovoch, alebo si ich nechajú, ale nedostatočne sa o ne starajú, najmä po stránke duševnej. Dôsledkom je potom vývinová zaostalosť detí, citový chlad, nedostatok zmyslu pre chápanie iných, čo spôsobuje ťažkosti pri hľadaní svojho miesta v skupine vrstovníkov alebo na ulici.

V mnohých rodinách Rómov sa objavujú výrazné rozdiely, ktoré sú dôsledkom miery prijatia majoritných noriem. Tieto rozdiely sa týkajú veľkosti rodiny a jej životných cyklov, materiálneho zabezpečenie rodiny, spôsobu starostlivosti o dieťa, vzdelanostnou úrovňou. Medzi najvyššie uznávané hodnoty v rómskych rodinách patrí úcta. Róm by šiel aj na koniec sveta, aby ju získal. Nekritický obdiv majú k fyzickej sile, ktorá sa dá využiť ako to uvádza Horňák (2005), napr. u chlapcov na vyučovaní bojových umení, boxu, kulturistiky. Dieťa, ktoré niekoho zbije, je doma chválené. Vysoko je cenená tzv. čačipen – pravda, právo, spravodlivosť. Platí u nich zásada solidarity – dnes mám ja, zajtra budeš mať ty. Je neprípustné, aby jeden člen komunity mal a druhý nie (Ševčíková, 2003). Ďalšou hodnotou je pohostinnosť. Host' nesmie odmietnuť jedlo, znamenalo by to, že považuje hostiteľov za nečistých. Láskavosť u nich preukazuje ten, kto berie, nie ten kto dáva. Dodržať slovo patrí tiež medzi uznávané hodnoty, ale len vo vnútri spoločnosti, podviešť „gadža“ je majstrovstvo.

V mnohých rómskych rodinách sa neobjavujú prejavy spoločenského správania a nehovorí sa prosím a ďakujem. V rómskych rozprávkach vždy víťazí Róm nad gadžom (bielym), čo môže vo výraznej miere ovplyvňovať vzťah dieťaťa ku svojmu učiteľovi v škole (Balabánová, 2000).

1.4 Vzťah rómskej rodiny ku škole

Vágnerová (1999) uvádza, že na dieťa v rómskej rodine nie je dávany dôraz, nekoncentruje sa naň pozornosť a starostlivosť, pretože je členom veľkej skupiny. Ctižiadosť a ambície jedinca nemajú pre rómsku rodinu zmysel. Ich úspech má význam iba v tom, čo prináša skupine a ako uspokojuje jej potreby.

Kysučan (2007) usudzuje, že prvým učiteľom dieťaťa je rodič, ktorý je zodpovedný za to, že sa dieťa naučí nespočetne veľa zručností. Rodič je osoba, ktorá dáva podnety, poskytuje povzbudenie a pochvalu. V dobre fungujúcej rodine nikto iný nevie o dieťati toľko ako rodičia. Môžeme však konštatovať, že u rómskych detí to neplatí, hoci sami Rómovia tvrdia, že sú pre nich ich deti všetkým. Nevenujú sa im a nesnažia sa im ani vytvoriť vhodné podmienky pre život a budúcnosť.

Klíma (1988) hovorí o všeobecnej nemotivovanosti Rómov pracovať a vzdelávať sa, ktorá podľa neho pramení z ich kočovného štýlu života. Domnieva sa, že tento pozostatok kočovania, striedanie rôznych prostredí s rôznymi normami a pravidlami, ktoré si museli osvojiť, i keď veľakrát len formálne, prispieva k väčšej miere schopnosti adaptovať sa na rôzne prostredia a k dobrej schopnosti riešiť bežné praktické situácie.

Obdobie nástupu dieťaťa do výchovno-vzdelávacieho zariadenia je poznačené sociálno-ekonomickou úrovňou rómskej rodiny. Okrem toho, že sa tento akt chápe ako odlúčenie dieťaťa od rodiny, na samotný vstup do školy rodičia nemajú finančné prostriedky. Nie sú schopní zakúpiť ani základné pomôcky na výučbu. Ak si niekto myslí (vrátane samotných Rómov), že sociálne dávky, na ktoré sú odkázaní, umožnia Rómom život v prepychu, mýli sa. Tie vystačia akurát tak na zabezpečenie základných životných potrieb. Štát sa snaží tejto cieľovej skupine pomôcť formou rodinnej politiky a štátnymi sociálnymi dávkami, ktoré realizuje za pomoci ministerstva práce sociálnych vecí a rodiny. Rómske rodiny majú na základe splnenia zákonných povinností možnosť využiť sociálne dávky a príspevky. Jedným z nich je aj príspevok

na štúdium.

Vo vzťahu k podpore prístupu ku v vzdelávaniu Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR realizuje podporné dotačné programy, ktorých cieľom je motivovať žiakov z nízkopríjmových rodín k dosahovaniu pozitívnych študijných výsledkov, čo by im malo zlepšiť šance na ďalšie vzdelávanie na stredných a neskôr na vysokých školách a umiestnenie na trhu práce a zvyšovaním rovností šancí a prístupu ku vzdelávaniu predchádzať reprodukciu chudoby z generácie na generáciu. Dotačné programy pozostávajú z možnosti poskytovať dotáciu na stravu, školské potreby, a to na základných školách, špeciálnych základných školách, v prípade dotácie na stravu aj v materských školách a pre deti z prípravných tried materských škôl aj dotácie na školské potreby (MPSVR SR, 2004, Pomoc v hmotnej núdzi, manuál pre verejnosť).

Dňa 1. januára 2009 nadobudol účinnosť výnos Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky z 26. novembra 2008 č. 23609/2008-II/1, ktorým sa mení výnos Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny z 5. decembra č. 29775/2007-ii/1 o poskytovaní dotácií v pôsobnosti Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky. Podľa predmetného výnosu možno poskytovať dotácie na stravu, školské potreby deťom, ktoré navštevujú predškolské zariadenia alebo školu a žijú v rodinách, ktorým sa poskytuje dávka v hmotnej núdzi a príspevky k dávke v hmotnej núdzi alebo príjem rodiny je najviac vo výške životného minima spoločne posudzovaných osôb. Rómska rodina má možnosť požiadať aj o dotáciu na stravu ak sa stará o školopovinné dieťa. Dotácie na stravu možno poskytovať žiadateľovi na zabezpečenie stravy. Za stravu sa na účely dotácie na stravu považuje poskytovanie obeda a iného jedla. Žiadateľom môže byť:

- zriaďovateľ školy s výnimkou krajského školského úradu,
- obec podľa sídla školy, ktorej zriaďovateľom je krajský školský úrad alebo,
- občianske združenie, ktorého členmi sú rodičia alebo iní zástupcovia detí a priatelia školy, ak zriaďovateľom je krajský školský úrad.

Dotácia na stravu sa môže poskytovať žiadateľovi:

- na všetky deti, ktoré navštevujú školu, v ktorej je najmenej 50% detí z rodín, ktorým sa poskytuje dávka v hmotnej núdzi a príspevky k dávke v hmotnej núdzi,
- individuálne na dieťa, ktoré navštevuje a žije v rodine, ktorej sa poskytuje dávka v hmotnej núdzi a príspevky k dávke v hmotnej núdzi alebo žije v rodine, ktorej priemerný mesačný príjem za posledných šesť po sebe nasledujúcich mesiacov je najviac vo výške životného minima.
- výška dotácie na stravu je najviac vo výške 1,00 € na jeden stravovací deň, v ktorom sa dieťa zúčastnilo vyučovania, a to najviac 1,00 € na obed a 0,34 € na iné jedlo. Rodič prispieva na stravu za každý stravovací deň na každé jedlo vo výške najmenej 0,03 € a najviac 0,17 € (Oláh, Schavel, a kol., 2009).

Keďže príjem rómskej rodiny je nízky a počet detí v nej prevažne vysoký, majú tieto rodiny aj následnú možnosť ako zabezpečiť finančné prostriedky na riadny priebeh vzdelávania svojich detí a to tým, že využijú možnosť dotácie na školské potreby, ktoré poskytuje sociálny systém na Úrade práce, sociálnych vecí a rodiny.

Dotáciu na školské potreby možno poskytovať žiadateľovi dotácie na zabezpečenie školských potrieb. Za školské potreby sa na účely dotácie na školské potreby považujú najmä zošity, písacie potreby, učebnice, nevyhnutné individuálne pomôcky, ktoré priamo súvisia s vyučovacím procesom alebo s predškolskou výchovou a vzdelávaním dieťaťa v prípravnej triede v predškolskom zariadení. Výška dotácie na školské potreby je najviac 33,19 € na dieťa v rozpočtovom roku, spravidla 50% na každý školský polrok. Dotácia sa poskytuje preddavkovo polročne, a to do 25. februára na druhý polrok školského roka a do 25. septembra na prvý polrok školského roka.

Rómovia považujú školu za klamársku inštitúciu a donucovací prostriedok väčšinového obyvateľstva, v ktorej sa deti majú asimilovať. Mladí Rómovia dodnes nepoznajú vzťah medzi vzdelaním, ekonomickým

a sociálnym úspechom. Ba dokonca vzdelanie môže pre nich predstavovať až prekážku. Ak ho mladý Róm nemôže v kontexte sociálnych a ekonomických podmienok využiť v prostredí, kde ho odmietajú, je škoda, že sa nevyučil v rodinnom prostredí. Takéto dieťa je potom ako pozitívny moment, v dynamike sociálnych vzťahov detí, môžeme spoločnosťou dvojnásobne odsúdené (Liégeois, 1997).

„Negatívny vzťah rómskych rodičov k hodnote vzdelania vyplýva z ich určitej sociálnej izolácie, svojbytnej etnickej kultúry, tradícií, spôsobu a filozofie ich života. Ďalej z nedôvery v školský systém, ako aj k štátnym a iným inštitúciám v krajine, ktoré ich viac - menej odmietajú a správajú sa k nim macošsky“ (Vargová, 2002).

Ako pozitívny moment, v dynamike sociálnych vzťahov detí, môžeme využiť pohostinnosť a spokojnosť rómskych rodín, ktoré síce v prípade karhania a trestania svojich detí nejavia o školu záujem, no keď vidia, že ich deti sú „chválené a spokojné“, vzbudzuje to u nich taký záujem o školu, že sú ochotní čakať učiteľa pred školou aby ho pohostili kávou vo svojej osade (Dargová – Ďuričeková 1999).

Možno konštatovať, že vzťah rómskych rodičov k deťom je čisto praktický. Čím viac ich má, tým viac mu vyprodukuje príjem do rodinného rozpočtu. Rómsky rodič sa netrápi budúcnosťou svojho dieťaťa, hoci prehlasuje, že deti sú jeho šťastím a zmyslom života. Napriek tomu, sú tieto deti pre neschopnosť svojich rodičov umiestňované do detských domovov a domovoch sociálnych, kde majú štátom zabezpečené uspokojovanie ich základných potrieb a zaručené, že im bude poskytnuté vzdelanie primerané ich veku a schopnostiam. Do vzdelávacích inštitúcií ich umiestňujú rodičia len za predpokladu finančného a materiálneho zabezpečenia zo strany štátu. Inak o ich vzdelanie nemajú záujem. Musíme však pripomenúť skutočnosť, že sa medzi nimi nájdú aj takí, čo žijú usporiadaným životom a dbajú o vzdelanie svojich detí.

1.5 Rómske deti

Rodina, ktorá vychováva dieťa pozná množstvo potrieb, ktoré je potrebné uspokojiť vzhľadom na individuálne potreby dieťaťa. Ideálne je poskytnúť dieťaťu, ktoré sa narodí, také podmienky, ktoré mu umožnia prirodzený vývin. Vychádzame z názoru Matějčka (1994) o tom, že v rodinnom živote sa prirodzeným spôsobom uspokojujú základné potreby dieťaťa. Uvedený autor uvádza päť základných potrieb dieťaťa:

prísun vonkajších podnetov, tie sú dôležité k tomu, aby sa centrálny nervový systém mohol naladiť na patričný výkon, ktorým má byť vývojová stimulácia,

potreba „zmysluplného sveta“, ide o to, aby sa z podnetov stali poznatky a skúsenosti kvôli základu pre proces všeobecného učenia sa,

potreba životnej istoty, tá sa naplňuje v citových vzťahoch k ľuďom ku ktorým dieťa patrí a v blízkosti ktorých vyrastá,

potreba vlastnej spoločenskej hodnoty, čiže potreba byť uznávaný a oceňovaný, resp. len jednoducho byť prijímaný,

potreba otvorenej budúcnosti, čiže k niečomu smerovať, na niečo sa tešiť, o niečo sa snažiť.

Za hodnotné, v týchto súvislostiach, považujeme tvrdenie Kovaříka (2004), ktorý uvádza, že ak sa má človek, a predovšetkým dieťa, zdravo vyvíjať, nestačí aby mal len dostatočný prívod vzduchu, prísun vitamínov, aby bol načas a poriadne nakrmený, chránený pred chladom a chorobami. Je potrebné aby boli priebežne a primerane uspokojované nielen jeho základné biologické potreby, ale aj jeho potreby psychické. Tie sú podľa uvedeného autora nasledovné: potreba stimulácie, potreba optimálneho prísunu podnetov, potreba podmienok pre účinné učenie, potreba zmysluplného sveta, potreba citového vzťahu a bezpečia, potreba identity, potreba životnej perspektívy, nádeje, otvorenej budúcnosti.

Sme presvedčení, že všetky potreby majú v živote dieťaťa adekvátny význam, avšak v našej práci väčší dôraz kladieme na základné *psychické*

potreby dieťaťa, ktoré v nenahraditeľnej forme ovplyvňujú jeho harmonický vývin. V bežnom živote totiž môžeme neraz vidieť, že práve neuspokojovanie psychických potrieb ohrozuje dieťa v jeho ďalšom osobnostnom vývine. Za najzákladnejšiu psychickú potrebu človeka je považovaná potreba lásky, potreba vreleho, trvalého citového vzťahu. „Tam, kde nie sú tieto základné potreby v dostatočnej miere po dlhšiu dobu uspokojované, dochádza k stavu psychického nedostatku, k psychickej deprivácii, následky ktorej môžu byť nielen krátkodobé, ale i dlhodobé – môžu dieťa sprevádzať až do dospelosti a staroby“ (Kovařík, 2004, s. 28).

V súvislosti s problematikou potrieb dieťaťa sa stotožňujeme s názorom Krajčovej (2004), ktorá udáva, že „úlohou rodičov je zabezpečiť deťom všestranný duševný a telesný rozvoj, starať sa o harmonický, fyzický, intelektuálny, citový a morálny vývin. Rodičia kladú základy charakteru svojich detí, ich vzťahu k práci, k ľuďom, k životu.“ Aby toto mohla rodina plniť, mala by byť usporiadaná, zdravá, stabilná, lebo práve harmonická rodina poskytuje optimálne podmienky na plnenie a zabezpečenie potrieb dieťaťa. V týchto intenciách autorka ďalej konštatuje, že „pre zdravý vývin dieťaťa je nutné, aby boli rešpektované jeho základné somatické a psychické potreby. Rodina poskytuje systém hodnôt v realizovanej (cez životný spôsob) a vyžadovanej (cez požiadavky kladené na dieťa) podobe. Deklarovanými a realizovanými hodnotami v rodinnom živote poskytuje deťom prvý vzor, poskytuje normy a vzory správania pre mravný rozvoj. Zvlášť teraz, keď je evidentný rozpad hodnotového systému a zaznamenávame masívnu ponuku vzorov agresívneho, ba až konfrontačného charakteru, rastie význam rodiny“ (Krajčová, 2004, s. 225).

Každé obdobie rastu a vývoja je pre dieťa dôležité. Avšak obdobie adolescencie prináša špecifické vývinové postuláty, ktoré nezasahujú len samotného ľudského jedinca, ale aj ľudí v blízkosti ktorých žije. Totiž prechod k dospelosti okrem telesných a duševných zmien podmieňuje potrebu duševnej opory, citovej blízkosti, dôvery a pochopenia. Toto obdobie sa označuje aj ako postubescencia, ako mladistvý vek, ako obdobie mládenca a devy, obdobie

mládenectva a obdobie dospievania. Dolný medzník tvorí ukončenie rýchleho telesného dozrievania a začiatok rýchleho psychického dozrievania (15-16 rokov), horná hranica (18-21 rokov) znamená dosiahnutie plnej psychickej zrelosti (Vágnerová, 2000).

„Rómovia patria k bielemu plemenu, ktoré sa označuje tiež ako euroázijské alebo indoeurópske.“ (Bernasovský, Bernasovská, 1995) Značné rozdiely v psychosomatickom vývine badať nie len medzi Rómami a nerómami, ale aj medzi samotným etnikom.

V prípade hodnotenia pohlavného vývinu môžeme dôjsť k záveru, že rómske deti dospievajú skôr a začínajú žiť intímny životom skôr, ako nerómske deti. Bernasovský (1998) uvádza, že „rómske deti zaostávajú za nerómskymi vo vývine pohlavných znakov o 0,5 až o 1 rok“. Z týchto dôvodov Národné centrum podpory zdravia pripravilo projekt Príprava občanov Rómov na plánované manželstvo a rodičovstvo (2000).

Nepriaznivý zdravotný stav rómskej populácie sa prejavuje aj vo vyššej mortalite. Rómska dojčenecká úmrtnosť je ako to uvádza Horňák (2005), 2,2 násobná oproti roku 1985. Fajčenie, konzumácia alkoholu, vdychovanie rozličných životunebezpečných látok, ako sú riedidlá a lepidlá, postihujúce v poslednom období celé rómske rodiny vrátane starcov, dojčiat a tehotných žien, nadobúda etnicko – patologický rozmer (Jurová, Koptová, 1999).

Ministerstvo zdravotníctva SR si tieto problémy uvedomuje a vyvíja kroky na ich elimináciu. Realizuje *Projekt mobilných zdravotných jednotiek – pre rómske komunity*, u ktorých je znížená dostupnosť zdravotníckej starostlivosti. Ďalším je Projekt rómskych asistentov detských lekárov, a Projekt prieskumu zdravotného stavu Rómov. Ich hlavnou úlohou je práca v teréne s problémovými rodinami, šírenie zdravotnej osvedy, presvedčanie o potrebe očkovania, pri plánovaní rodičovstva a pod.

Na základe spomenutých informácií môžem skonštatovať, že rozdiel v telesnom vývine rómskych detí zostáva ako stály dôkaz antropologického svojrázu tejto skupiny. Rómske dieťa je často ohrozované a zanedbávané už pred narodením. Mnohé matky prichádzajú do zdravotného zariadenia až tesne

pred pôrodom, bez predchádzajúcej preventívnej starostlivosti, zo zlou a pre plod škodlivou predošlou životosprávou. Preto majú rómske deti viac zdravotných a zmyslových chýb než nerómske, či je priamo ohrozovaný aj ich psychický a duchovný život.

Psychický vývin rómskych detí je v prvom rade poznačený prostredím, v ktorom vyrastajú. Rómske deti neovládajú slovenský jazyk, nemajú rozvinutú jemnú motoriku–nikdy nedržali v ruke ceruzku, pero, štetec a pod. Nedostatočná výchova, sociokultúrna úroveň, incestné a mezisúrodenecké vzťahy plodiace degenerované deti, vplývajú na rozvoj vnímania, myslenia, pamäte, predstáv a fantázie.

Vnímanie je usmerňované II. signálnou sústavou, myslením a rečou. To je prvý problém - špecifičnosť pri ich edukácií. Väčšina rómskych detí neovláda spisovný jazyk. Problém nastáva aj pri vnímaní tvaru. Spôsobuje to rómsky jazyk, ktorý to v plnej šírke jazyka neposkytuje. Ak Rómom označíme dej príslovkou v základnom tvare, dokážu vnímať tvar, ako keď im označíme danú skutočnosť tou istou príslovkou, ale v 2. stupni. Výborne ale dokážu vnímať pohyb a priestor. *Vnímanie času* je však obtiažnejšie. Podstatné sú pre nich časové hodnoty: krátko, rýchlo, čím skôr ukončiť danú činnosť. Hlavne v 1. a 2. ročníku robí veľký problém priblížiť rómskym deťom pojmy včera, zajtra. V 3. a 4. ročníku to už dokážu bez problémov pochopiť. Menej náročné sú pojmy ráno, večer, obed. Taktiež učiteľ nemôže počítať s tým, že už v 1.ročníku budú deti ovládať časové obdobia a poznať delenie dňa, týždňa, roka. V 3. a 4. ročníku je to už možné a pravdepodobné (Horňák, 2005).

Predstavy vznikajú rómske deti na základe vnemu a vzťahujú sa ku všetkým zmyslom. V prípade rómskych žiakov treba počítať s problémami so zrakovými predstavami – vo výtvarnej výchove, ale aj sluchovo hudobnými predstavami – v hudobnej výchove – majú problém pohybovať sa v tónine a rytmike naučenej piesne. Výborne sú rómske deti v pohybových predstavách. Dokážu si uchovať a reprodukovať predstavy v pracovnej, športovej a tanečnej činnosti. Čo sa týka fantázie, rómske deti ako by ju ani nemali. Pravdepodobne to súvisí s málo podnetným prostredím a nízkou jazykovou kultúrou, spolu

s neovládaním spisovného jazyka, v ktorom fantazijné predstavy v škole treba prezentovať (Daňo, Ďuričeková, 2004).

Rómski žiaci si zapamätajú hlavne to, čo je pre nich životne dôležité. Pamätajú si tie javy, činnosti, ktoré sa viažu na ich osobu a život. Informácie sú schopní podržať podľa obsahu a rozsahu materiálu. Ich pamäť ako keby sa riadila mechanizmom: rýchlo, krátko, jasne, potrebné... Keďže rómski žiaci si nepíšu úlohy, učiteľ vysvetľuje to isté učivo opäť ako nové. Znovupoznanie je pre nich výborné vtedy, ak je podnetom a predmetom príroda a ich vlastný život. Základom myslenia sú pojmy. Preto učiteľ v mladšom školskom veku nemôže výučbu rómskych detí zakladať na abstraktných pojmoch, len konkrétnych. Problémom sú (z hľadiska abstrakcie) matematické pojmy. Osnovy, podľa ktorých sa má učiteľ v škole riadiť, totiž nezohľadňujú špecifiká týchto detí. Keďže väčšina Rómov neovláda spisovný jazyk, myslenie, jeho rozvoj, ktoré je priamo spojené s rečou, má potom logicky iný charakter, obsah a úroveň ako v prípade ostatných detí v ich veku (Dargová, Ďuričeková, 1999).

Rómskym deťom chýba tendencia k sebaopoznávaniu a sebacíteniu, nezaoberajú sa svojimi zážitkami. Akceptujú svoju osobnosť, aká je i v dobe dospievania, keď ba sa už mala objaviť potreba zmeny a aktívneho rozvoja vlastnej identity. U rómskych pubescentov tak tomu nie je, ako tvrdí Portik (2003), ich identita neobsahuje žiaden ideál, ktorý by bol v rozpore s aktuálnym sebaobrazom a zároveň mu slúžil ako model. Im vlastné zameranie na prítomnosť rodí budovanie vlastnej identity zbytočným. Pubescent prijíma, čo prichádza a nepremýšľa o sebe a neusiluje sa o aktívnu zmenu svojej budúcnosti.

Formálnou zložkou charakteru je vôľa, prostredníctvom ktorej sa stáva človek nositeľom zodpovednosti. Dědič (1976) si myslí, že veľká časť rómskych detí má nedostatky vo vôľovej oblasti, pretože vyrastá bez akéhokoľvek vplyvu rodičovskej autority. Ako uvádza Vágnerová (1995), rómske deti sú netrzeplivé, nevytrvalé a nesvedomité. Vedomie povinnosti ako určitej normy sa rozvíja omnoho pomalšie a nedostatočne v porovnaní s nerómskymi deťmi.

Trochtová (2002) konštatuje u rómskych detí emocionálnu nezrelosť. City u detí bývajú často neadekvátne, často zachádzajú do afektov, napr. bezvýznamná urážka vyvolá silnú a dlhodobú emocionálnu reakciu. Častým javom u rómskych detí sú egocentrické emócie – dobré je to, čo je príjemné. Preto sa u nich veľmi ťažko vytvárajú vyššie city, akými sú zodpovednosť a pocit povinnosti, riadenie správania podľa svedomia. Chápanie spravodlivosti je tiež egocentrické – dám ti, lebo aj ty mi dáš. Chamtivosť je dôsledkom nedostatočného uspokojovania potrieb.

V rómskej populácii na základe povier vyskytujú iracionálne strachy, z čertov, bosoriek a iných nadprirodzených bytostí, ale aj depresívne tendencie. Afektívne stavy znášajú ťažšie a ťažšie ich aj ovládajú, častejšie sú u nich agresívne tendencie voči ľuďom a aj zvieratám. Majú strach z bolesti a smrti. Boja sa byť samy a boja sa bolesti. Rómske deti sú celkovo hravé, temperamentné, hlučné, ťažšie sa prispôbujú školskému poriadku. Sú bezprostredné (Olejár, 1972).

Svoje prednosti môžu rómske deti využiť v školskom prostredí, pri vzdelávaní sa. Školský systém nebol od začiatku naklonený rómskym žiakom. Proces vzdelávania na Slovensku prešiel vývojom, ktorý podrobne rozanalyzujeme v nasledujúcej kapitole. Popíšeme historicky prístupy ku vzdelávaniu Rómov na území Slovenska.

2. DEJINY VZDELÁVANIA RÓMOV NA ÚZEMÍ SLOVENSKA

Druhá svetová vojna je považovaná za najkrutejšie obdobie v histórii Rómov. Vyznačovala sa rasovou genocídou v Nemecku. Norimberské zákony z roku 1935 označili Židov a Rómov za rasy cudzie, neárijskej krvi. V tomto období vznikol v Nemecku Ústav pre rasovú hygienu, ktorý skúmal rasy cudzej krvi, teda aj Rómov. Významným momentom vo vojnovom období bola nedobrovoľná sterilizácia Rómov, ktorá mala zabrániť rozmnožovaniu tejto s inými rasami, zabrániť narodeniu cigánskych miešancov (Šotolová, 2000).

Kenrick (1980, s. 146) zhodnocuje situáciu Rómov v Nemecku slovami dr. Rittera nasledovne „otázka Cigánov môže byť vyriešené len vtedy, ak sa väčšina asociálnych a neužitočných cigánskych miešancov zhromaždí do pracovných táboroch (Marzahan pri Berlíne, Magdeburg) a tak sa zabráni ich trvalému rozmnožovaniu a súčasne sa oddelia od nemeckého národa a využijú na prácu až do vymretia“.

V roku 1939 v Nemecku Heydrich rozhodol, že Nemecko musí byť očistené od Rómov a tak nariadil ich deportáciu do Poľska do Belzoku. Belzek bol primitívny tábor, kde si museli Rómovia sami postaviť obydlia a súčasne tu museli podpísať dekrét, že v prípade návratu do Nemecka budú sterilizovaní. Významný bol tiež pracovný tábor (koncentračný nacistický tábor) Osviemčime, kde bolo transportovaných z Nemecka (1943) až 11 400 Rómov. Osviemčim bol rozdelený do troch častí – Osviemčim I – hlavný riadiaci tábor, Osviemčim II – Birkenau, Osviemčim III – Buna. Neskôr v roku 1943 sa tábor rozdelil na tri časti podľa pohlavia: B I - ženský tábor karanténny a nemocničný a pracovný, B II – mužský tábor karanténny, nemocničný, rodinný tábor českých Židov, maďarský kmeňový tábor, Cigánsky rodinný tábor (rozloha 150x750 m, 21 000 osôb, označenie odevu červenou farbou v podobe písmena X), B III – nedokončený stavebný úsek Mexiko – obývaní maďarskými ženami. V roku 1944 v cigánskom tábore Osviemčim – Birkenau II

bolo v plynovej komore usmrteno tri tisíc Rómov a súčasne sa na nich realizovali pokusy (dvojčatá, medicínske pokusy) (Nečas, 1990).

Podobný osud ako v Nemecku mali v Európe aj Rómovia v Estónsku, Lotyšsku, Litve, Chorvátsku, Srbsku, Rumunsku, Maďarsku. Boli zabití na mieste svojho pobytu.

Pred prenasledovaním z Nemecka Rómovia utekali do Čiech a na Slovensko. No ani tu nenašli pochopenie pre svoju rasu. V protektoráte Čechy a Morava boli tiež pracovné tábory (v Letech, v Hodoníne), kde boli umiestňovaní okrem Židov aj Rómovia. Pred nacistickou okupáciou žilo v Čechách a na Morave približne sedem tisíc Rómov, no po 2. svetovej vojne už len päťsto (Kenrick, 1981).

Na Slovensku bola priaznivejšia politika štátu voči Rómom. Žili tam prevažne usadlí Rómovia (Nečas, 1988).

Koniec kočovného života potvrdzuje Šotalová (2000), keď uvádza zánik kočovných listov v roku 1941. Bývalí kočovníci boli nútení zdržiavať sa na jednom mieste pod policajným dozorom. Obec mohli opustiť len na základe písomného povolenia. V tom istom roku boli zriadené, podľa konštatovania Nešpora (1988), Ministerstvom vnútra pracovné tábory pre asociálov – východoslovenské pracovné útvary, teda prevažne pre Rómov. Pracovalo sa na stavbe železníc, ciest a na stavbách. Známe z tohto obdobia boli tábory v Dubnici nad Váhom, v Ilave, v Revúcej a v Ústí nad Oravou.

Vyvrážďovanie Rómov na území Slovenska prebiehalo v rokoch 1944 až 1945. Nečas (1981) v tejto súvislosti uvádza, že mnoho ich bolo popravených počas Slovenského národného povstania (v obci Kremnička, Nemecká, Zvolen).

Po 2. svetovej vojne mali byť všetci poškodení odškodnení, teda aj Rómovia. Nestalo sa tak. Dôvodom bola negramotnosť Rómov, ktorí nevedeli a nemali dostatok informácií ako sa k odškodneniu dostať. Nevedeli komunikovať s príslušnými úradmi a tak sa na nich pri odškodňovaní zabudlo rovnako ako na ich vyvrážďovanie v minulosti. V roku 1956 odmietol Spolkový súdny dvor odškodniť Rómov s poukázaním na ich asociálne

vlastnosti a prehlásil prenasledovanie a deportáciu za nutné policajné opatrenie (Šotolová, 2000).

Nedostatočná gramotnosť Rómov a ich asociálne správanie sa na Slovensku riešilo cestou ich vzdelávania, integrácie do spoločnosti. V tejto kapitole podrobne rozanalyzujeme realizáciu rôznych krokov vzdelávacích inštitúcií zameraných na podporu a rozvoj Rómov na Slovensku.

Prítomnosť Rómov na Slovensku je po prvýkrát písomne zaznamenaná v roku 1322 spišskonovoveským richtárom Kunchom, ako to uvádza Kušnieriková (2001), ale súčasne iný zdroj podľa Horváthovej (1964) uvádza, že prvá správa o Rómoch u nás je uvedená v tzv. popravej knihe pánov z Rožmberga z roku 1399.

V tomto období sa vzdelávanie uskutočňovalo v kláštoroch a kapitulách. Tieto školy navštevovali deti finančne zabezpečených rodičov. Počnúc 15. storočím sa zakladali aj mestské šľachtické a židovské školy, v ktorých vyučovacím jazykom bola latinčina. V 16. storočí sa školy zakladali vo väčšom množstve a do evanjelickej liturgie a školskej výučby začal prenikať materinský jazyk. Možnosti vzdelávania mali deti zo slovenských, maďarských a židovských rodín. Rómske deti mohli získať vzdelanie len v rámci svojej rodiny a komunity. Ich vzdelanie sa zameriavalo na vytváranie sociálnych a pracovných zručností. Remeslá a hra na hudobný nástroj sa dedili z generácie na generáciu. Dievčatá sa učili tkáť šnúrky, ale ich hlavnou úlohou bola už v útlom veku pomoc matke pri výchove ďalších súrodencov a zaobstaraní potravy pre rodinu (Kušnieriková, 2001).

2.1 Vzdelávanie Rómov na Slovensku za vlády Márie Terézie

V 18. storočí (obdobie osvietenstva) sa Rómom a ich vzdelávaniu venovala zvýšená pozornosť. *Mária Terézia a jej syn Jozef II.* patria medzi prvých panovníkov, ktorí sa snažil riešiť tzv. cigánsky problém na území dnešného Slovenska v bývalom Rakúsko-Uhorsku. Známe sú ich opatrenia ako cigánsky reskript zo 17. novembra 1749 a cigánsky patent z 1. decembra 1749

o vyhnaní Cigánov, tulákov a cudzích žobrákov z krajiny a v roku 1761 vydala nariadenie na usadenie a rýchlu asimiláciu Cigánov s ostatnými poddanými. Zakazovala Cigánom viesť potulný spôsob života, bývať v kolibách, obchodovať z koňmi, mať svojich vajdov a pod. V nariadení prikazovala zakladať nové cigánske kolónie, mužom poskytnúť zamestnanie, ale najmä požadovala, aby cigánske deti začali riadne chodiť do školy a aby sa dostali na výchovu do rodín majoritného obyvateľstva (Davidová, 1965).

Vznik absolutistického rakúsko-uhorského štátu viedol v 18. storočí k prvej všeobecnej reforme škôl z iniciatívy štátu, pri ktorej boli podľa *Ratio educationis* (1777) zreformované všetky stupne škôl. Tento zákon utvoril relatívne jednotnú školskú sústavu. Osvietenecká pedagogika pokladala výchovu za všemocnú a hlásala, že prameňom mravnej a hmotnej biedy nižších spoločenských vrstiev je nevzdelanosť. Podľa tohto všeobecne platného poriadku sa zriadili tri stupne elementárnych škôl: *Triviálne* – jednotriedne alebo dvojtriedne školy pre deti dedinskej a mestskej chudoby. Obsahom vyučovania bolo náboženstvo, čítanie, písanie, počítanie a základy poľnohospodárstva.

Hlavná škola – bola trojtriedna alebo štvortriedna pre každý kraj. Jej úlohou bolo pripraviť žiakov na ďalšie štúdium. *Normálne školy* – boli zriaďované v krajských mestách. Latinské školy delilo RATIO na tri stupne: gramatický, humanistický a filozofický. Miesto dvoch jezuitských univerzít ostali na Slovensku akadémie (Bratislava a Košice), ktoré podobne ako lýceá poskytovali základy vyššieho filozofického, teologického a právnického štúdia.

V tereziánskom období vznikli aj vyššie odborné školy pre prípravu odborníkov pre nové hospodárske odvetvia a štátnu administratívu – *Banská a lesnícka akadémia* v Banskej Štiavnici a *Collegium oeconomicum* v Senci, nižšie banské a lesnícke školy. Štát síce začal zasahovať do pomerov v školstve, ale cirkev si svoj monopol v tejto oblasti bránila a v prvej polovici 19. storočia zmarila realizáciu väčšej časti tereziánskych reforiem. Aj evanjelická cirkev si zachovávala systém svojho školstva. V reformácii školstva pokračoval Jozef II. a bol dôslednejší ako jeho predchodkyňa.

Rozdelil školy na ľudové a latinské, tieto sa členili na jednotlivé stupne a typy škôl podľa vtedajšej spoločenskej štruktúry. Nariadil školskú dochádzku povinne od 6 do 12 rokov, každoročný súpis detí, vyhlásil vyučovanie za bezplatné, neprítomnosť v škole trestal. Tieto zmeny sa dotkli i stredných škôl. Priaznivý vývoj školstva v Uhorsku pribrzdila buržoázna revolúcia vo Francúzsku (Srogoň, 1981).

Ratio educationis z roku 1806 (tzv. *schulkodex*) vydaný za vlády cisára Františka II. bol historický dokument, z ktorého poznáme úroveň pedagogického myslenia na začiatku 19. storočia. Tento *Ratio educationis* nepriaznivo ovplyvnilo vývoj školstva. Nadväzovalo na *Ratio* z roku 1777, avšak germanizačné tendencie sa nahradili maďarizačnými. *Ratio* 1806 doplnilo medzery o univerzitách a ľudovom školstve, realizovalo vyučovanie maďarčiny na širšom základe nielen ako povinného predmetu, ale aj pri výklade iných predmetov. Školská sústava mala byť prispôsobená rovnako všetkým stavom a podmienkam občanov bez ohľadu na náboženstvo. Ustanovenia *Ratia* sa uskutočnili len v latinských školách, v národných neboli peniaze. *Ratio* 1806 sprísnilo školskú disciplínu, obnovilo ustanovenie o povinnej účasti na náboženských obradoch, vynechalo ustanovenie o rodičoch a ich vzťahu k škole. Toto platilo do konca prvej polovice 19. storočia (Habětín, 1965).

No až zákonom z roku 1868 sa stanovila školopovinnosť pre deti od 6 do 12 rokov. Zákon sa vzťahoval aj na rómske deti. Stanovil vyučovanie v materinskom jazyku, ale rómsky jazyk nezahŕňal. V roku 1907 Apponyiho školské zákony nariadili vyučovanie v maďarskom jazyku. Tieto zmeny silno ovplyvnili tradičnú výchovu všetkých detí a rómskych nevynímajúc (Kušníriková, 2001).

Vzdelávanie detí sa v každej dobe považuje za prioritu spoločnosti. V 20. storočí tomu nie je inak. Procesom vzdelávania v tomto období sa budeme venovať v nasledujúcej podkapitole.

2.2 Vzdelávanie Rómov na Slovensku v 20. storočí

Prvá samostatná cigánska škola vznikla v *Užhorode* 22. decembra 1926, čo bolo hlavné mesto Podkarpatskej Rusi (Šotolová, 2000).

Štampach (1933, s. 124) uvádza, že školská dochádzka cigánskych detí je doposiaľ neupravená, trpí nepochopením zo strany rodiny a školy. Cigánske dieťa je vylučované z detského prostredia necigánskeho a preto sa uvažuje o vybudovaní špeciálnej školy pre cigánske deti v Užhorode.

Školu postavili vlastnými rukami rodičia rómskych žiakov a škola mala špeciálne upravený výchovný systém, ktorý vychádzal z potrieb a schopností rómskych detí. Išlo o zavedenie kratších vyučovacích hodín, súčasťou vyučovania boli ručné práce, rozprávanie, modelovanie, hrana hudobný nástroj. O žiakov bolo postarané po všetkých stránkach, mali možnosť stravovania v školskej jedálni, o hygienu budovy sa starala každý týždeň iná žena a po zdravotnej stránke ich pravidelne merali, vážili a prehliadali. Dobrovoľnícka organizácia sa im starala o odev a obuv a obstarávala materiál na ručné práce. Vyučovacia hodina trvala 30 minút, prestávky sa predĺžili a hodina bola sprevádzaná spontánnymi rozpravami a ručnými prácami. Vyučovalo sa v slovenskom jazyku a neskôr sa začala vyučovať aj hudba za pomoci huslí, čím sa vyšlo v ústrety prirodzeným sklonom rómskych detí. Vyučovalo sa aj náboženstvo, na ktorom boli prítomní aj rodičia a po prvýkrát bola využitá viera Rómov v nadprirodzené sily a bola využitá ako cesta morálneho rozvoja. Prvým učiteľom v tejto škole bol učiteľ Šesták, ktorý zaviedol spevácky a divadelný krúžok a sám napísal divadelnú hru zo života Rómov „Pytačky“, s ktorou zožal u Rómov veľký úspech, a s ktorou vystupoval v rozhlase. Činnosť školy bolo ukončená počas 2. svetovej vojny (Šotolová, 2000).

Deti, ktoré ukončili cigánsku školu pokračovali v štúdiu na meštianskej škole. Podľa vzoru Užhorodskej školy sa začalo vyučovať aj na iných školách napr. v Lubici pri Kežmarku, v Mukačove, v Giraltovciach, v Dobšinej, v Medzilaborciach, v Humennom, v Levoči (Šotolová, 2000).

Po 2. svetovej vojne boli všetky školy poštátnené. Nastupujúci komunistický režim pokračoval v represívnych opatreniach voči Rómom. Vychádzal z presvedčenia, že problémy pramenia zo sociálnej zaostalosti Rómov, ktorý spôsobil predchádzajúci kapitalizmus. Komunistická ideológia popierala identitu Rómov, ich etnicitu, materinský jazyk, kultúrne tradície, hodnotovú orientáciu, špecifické druhy zamestnaní. Začiatkom 60. rokov minulého storočia to bola tzv. sociálna asimilácia Rómov, cieľom ktorej bolo ich splynutie s majoritným obyvateľstvom, a to prostredníctvom vzdelávania rómskych detí.

Po 2. svetovej vojne sa opäť obnovila Československá republika. Povojnové obdobie charakterizoval zápas o likvidáciu ťažkých dôsledkov vojny a kladenie nových základov politického života. Politický zápas o charakter republiky sa prejavil aj v nejednotnom názore na školský systém a na štátnu školu. Súčasne s bojom o charakter školy hlavným problémom školskej správy bolo obnovenie vyučovania na všetkých typoch škôl. Spory o charakter školskej sústavy boli ukončené vo februári 1948, kedy vyšiel *Zákon o jednotnej škole*, ktorý uviedol program jednotnej nediferencovanej školy a tiež množstvo obsahových a ideologických zmien v duchu vtedajšej ideológie. Základom školskej sústavy sa stala jednotná štátna škola. Školská reforma v roku 1948 ustanovila deväťročnú povinnú školskú dochádzku, v roku 1953 sa skrátila na osem rokov a v roku 1960 zase predĺžila na deväť rokov. Princíp jednotnej školy sa zachovával až do roku 1990, ako školy s minimom voliteľných predmetov, centralisticky riadenej štátom. V roku 1976 bol vyhlásený program povinnej desaťročnej školskej dochádzky s osemročnou základnou školou a na ňu nadväzujúcou sieťou stredných odborných učilíšť, stredných odborných škôl a gymnázií. Legislatívne ho zabezpečoval *Zákon č. 29/1984 o sústave základných a stredných škôl*. Vtedajšie riadenie škôl, ktoré ku každej inovácii vyžadovalo súhlas ministerstva znížilo tvorivosť škôl i učiteľov a znížilo úroveň objemu vzdelanosti. Odborné vzdelanie preniklo do všetkých druhov stredných škôl i gymnázia.

Zákon zo dňa 21. 4. 1948 o základnej úprave jednotného školstva sa

vzťahoval na všetky druhy a stupne škôl okrem vysokých, vojenských a teologických škôl na celom území ČSR. Tento zákon včlenil uvedené školy do jednotnej školskej sústavy, určil všetkým spoločný cieľ a každému osobitne vzdelávacie úlohy.

Po druhej svetovej vojne vstúpil svet i Európa do obdobia súčasných dejín. Vývoj na Slovensku v rozhodujúcej miere poznačilo začlenenie stredoeurópskeho priestoru do sféry vplyvu i reálnej praxe totalitného komunistického režimu, ktorý v ČSSR porazila až novembrová revolúcia v roku 1989. Tento historický vývoj možno tematicky rozčleniť nasledovne : základné tendencie spoločenského vývoja po 2. svetovej vojne, Rómovia na Slovensku v rokoch 1945-1989, Rómovia po roku 1989 a v súčasnosti.

Po skončení 2. svetovej vojny nastáva nové obdobie aj vo vývoji Rómov. Z hľadiska prezentovanej problematiky a časovej následnosti pri využití názorov relevantných autorov možno toto obdobie metodicky rozčleniť na niekoľko etáp a tematických okruhov: povojnová migrácia a násilné sťahovanie Rómov (1945-1948), koncepcia „riešenia tzv. cigánskej otázky“ formou sociálnej asimilácie (1948-1969): Etapa sociálnej pomoci „ochrany“ a odstraňovania tzv. cigánskej zaostalosti (1948-1958), Etapa úsilia o „trvalé usídlenie kočujúcich osôb“ (1958-1965), Etapa koncepcie rozptylu o odsunu (1965-1968), Etapa snáh o samostatné riešenie rómskej problematiky (1968-1969) a Koncepcia všestrannej spoločenskej a kultúrnej integrácie (1969/70-1989).

V roku 1950-1958 sa začalo zvyšovať percento rómskych detí navštevujúcich školu a to v dôsledku zakladania dočasných tried a škôl pre zanedbanejšie rómske deti alebo pre deti z izolovaných osád. V tomto čase vznikla škola priamo v osade a to v mestách Michalovce, Trebišov, Sečovce, Levanovce a Košice atď. Za zanedbané rómske deti sa považovali staršie deti, ktoré predtým nechodili do školy a nebolo ich možné zaradiť do príslušného ročníka (Jurová, 1993).

Šotolová (2000) konštatuje, že v roku 1951 dalo ministerstvo vnútra Slovenskej republiky príkaz podať správu o počte Rómov a ich spôsobe života

v jednotlivých krajoch. Na základe tejto správy vydalo nariadenia, ktorým jedným z nich bol aj zvýšený dohľad nad školskou dochádzkou a umiestnenie cigánskych detí do predškolských zariadení.

Otázku školského vzdelávania rómskych detí sa pokúsila riešiť I. a II. celoslovenská konferencia učiteľov vyučujúcich zanedbané cigánske deti z roku 1954, 1956 realizovaná v Bratislave. Zriaďovali sa nové smernice O výchove a vzdelávaní cigánskych detí v roku 1958 a 1963, 1969. Problém so vzdelávaním Rómov nastal realizáciou nariadenia vlády ČSSR č. 502 z roku 1966, ktorým sa zriadil Valný výbor pre riešenie otázok občanov rómskeho pôvodu. Jeho úlohou bolo spracovať celoštátny harmonogram likvidácie rómskych osád a realizovať rozptyl rómskeho obyvateľstva do českých krajín (Hubschmannová, 1974).

Realizácia koncepcie riadeného rozptylu nebola možná z dôvodov rodinných väzieb, preto bolo toto nariadenie zrušené v roku 1970 v Čechách a až v roku 1972 na Slovensku a túto úlohu malo následne riešiť ministerstvo práce a sociálnych vecí. Koncepciu sociálnej asimilácie a riadeného rozptylu nahradzuje koncepcia spoločenskej integrácie Rómov. Vzniká Zväz Cigánov zastupujúcich Rómov v SSR a v ČSR (1969) (Klíma, 1972).

Šotolová (2000) dopĺňa, že v tomto období bola zriadená smernica O výchove a vzdelávaní zanedbaných a prospechovo oneskorených cigánskych detí, ktoré podporovala nutnosť zriaďovať triedy pre adaptáciu rómskych detí pri materských školách. Doporučuje zriaďovať špeciálne triedy pre zvlášť prospechovo oneskorené deti. Umožňuje zriaďovať 1. až 5. ročník základnej školy, oddelené družiny, školské kluby, výchovné skupiny v detských domovoch.

V roku 1969 vznikol Kabinet výchovy a vzdelávania učiteľov cigánskych detí ako jediné pracovisko svojho druhu na Slovenku a od 1991 sa premenoval na Kabinet rómskej problematiky. V roku 1973 Ministerstvo školstva SSR vypracovalo Návrh dlhodobej koncepcie predškolskej a školskej výchovy cigánskych detí, v ktorom navrhuje učiteľom absolvovať postgraduálne štúdium rómčiny, aby mohli s deťmi lepšie komunikovať.

V roku 1974-76 u nás prebiehalo overovanie modelu celodenného výchovného systému a súčasne prebiehal aj projekt letný rekreačno-výchovný tábor pre rómske deti. V 80. rokoch minulého storočia Ministerstvo školstva riešilo problém povinnej školskej dochádzky, ktorú neúspešne dodržiavali rómsky žiaci, a preto v roku 1984 vydalo Metodické pokyny na zabezpečenie plnenia povinnej školskej dochádzky cigánskych žiakov (Horňák, 2005).

Vplyv na vzdelávanie Rómov má aj skutočnosť ich vlastnej aktivity, ktorá sa prejavila v roku 1989. Rómovia mali snahu sa dostať do politiky cez politickú stranu – Rómska občianska iniciatíva, čo sa im napokon aj podarilo v roku 1990, kedy získali osem mandátov. Popri tejto strane vznikli aj ďalšie hnutia na podporu Rómov. Boli to Únia rómskej mládeže, Rómska asociácia mládeže a detí, Kultúrny zväz občanov rómskej národnosti.

Po roku 1989 samotní pedagógovia začali hľadať nové efektívnejšie formy vzdelávania rómskych detí. Vláda SR prijala 9. apríla 1991 Zásady vládnej politiky k Rómom. Na Pedagogickej fakulte v Nitre bola v roku 1990 založená Katedra rómskej kultúry, ktorá pripravuje učiteľov 1. stupňa ZŠ. V Košiciach pracuje Klub učiteľov rómskych detí, ktorý vznikol v roku 1988 pri Mestskom pedagogickom stredisku. V roku 1991 v Košiciach vznikla Stredná umelecká škola so zameraním na rómsku kultúru, ktorá rozvíja talent rómskych študentov v hudobnom, dramatickom a tanečnom obore. Maturitným predmetom je aj rómsky jazyk, dejiny Rómov a rómska kultúra (Horňák, 2005).

Ďalšou vážnou prekážkou vo vzdelávaní Rómov je jazyková bariéra. Nie je neobvyklé, že rómske deti neovládajú dobre ani rómčinu, nehovoriac o vyučovacom jazyku majoritnej spoločnosti. Komunikácia prostredníctvom písaného slova je ešte viac sťažená. Aktuálnym problémom je rozdielnosť názorov v používaní rómskeho jazyka ako vyučovacieho. Táto rozdielnosť vyplýva z rôznorodosti dialektu rómskeho jazyka. Čo je však zaujímavé, že samotní Rómovia sú toho názoru, že by sa mali snažiť žiť takým životom ako ostatní obyvatelia a neodlišovať sa od nich (Vargová, 2002).

V poslednom čase vzniká čoraz viac škôl, v ktorých sú sústredení

rómski žiaci. Riaditelia v takýchto školách vedome oddeľujú nerómskych žiakov od rómskych a tak zriaďujú selektované triedy. Za týmto riešením sa väčšinou skrývajú rodičia nerómskych detí, ktorí odmietajú, aby ich deti chodili do jednej triedy s Rómami. Podľa nich sú rómske deti intelektuálne zaostalejšie, neučia sa, vyrušujú, kradnú, vydierajú svojich „bielych“ spolužiakov a pre mentálnu zaostalosť a neschopnosť sústrediť sa, stávajú sa pre ostatných žiakov prekážkou vo výchovno–vzdelávacom procese. Rómovia sú tak ako u nás, tak aj v iných krajinách považovaní za hostí. To sa odráža na tom, ako sa na nich pozerá ostatná populácia a teda aj pri posudzovaní situácie v školstve (Vargová, 2002).

Ministerstvo školstva SR schválilo v roku 1992, ako to uvádzajú Valachová, Kadličková, Butašová, Zelina, (2002), návrh na experimentálne zavedenie *nultého ročníka základnej školy* pod sekciou Školskej správy Košice I ako alternatívu na riešenie nepripravenosti rómskych detí na školu odkladom školskej dochádzky, zaradením detí do vyrovnávacích tried a osobitných škôl, na základe návrhu Klubu učiteľov rómskych detí Košice, ktorý vychádzal z požiadaviek *celodenného výchovného pôsobenia*, vytvorenia podnetného prostredia, individuálneho prístupu, zníženia nárokov vo výchovno-vzdelávacom procese s možnosťou zážitku úspechu a smeroval k celkovej socializácii žiaka a jeho bezproblémovému vstupu do 1. ročníka.

Hlavným cieľom bolo zmierniť neúspešnosť detí zo sociálne a jazykovo znevýhodneného prostredia prostredníctvom edukačného pôsobenia na rómske deti v školskom i mimoškolskom čase. Znova celodenne. Základnými úlohami bolo dať deťom šancu dobehnúť vývinovú úroveň ostatných detí, prekonať jazykové bariéry, pozdvihnúť správanie, vytvoriť u nich potreby učiť sa disciplíne, práci, organizácia vlastnej činnosti, vzbudiť záujem o školu, rozvoj osobnosti prostredníctvom hier, cez muzikálno-pohybové činnosti v ktorých by našli uplatnenie. Priebeh vyučovania začína od 8. hodiny do 16. hodiny v triede s počtom najviac 15 detí na dve učiteľky. Hodnotenie detí bolo slovné. Práca s deťmi bola podmienená spoluprácou s ich rodičmi a všetko pod patronátom psychológa, logopéda, a iných

odborníkov. Okrem bežných predmetov boli v tomto experimente základy čítania a písania, esteticko – pohybová príprava, hygienická výchova.

V rokoch 1975-1977 na vybraných školách východného Slovenska prebiehalo experimentálne overovanie modelu celodenného výchovného systému, ktorého autormi boli Havran a Holček. Cieľom tohto systému bolo, aby si žiaci urobili úlohy v škole a v družine. Striedali sa dve učiteľky (družina a škola) s cieľom dosiahnuť vysokú zodpovednosť za to, čo sa deti učia. Striedala sa vzdelávacia činnosť s rekreačnou (Horňák, 2005).

Pozitívny efekt tejto činnosti potvrdili Zelina a Komenský, ktorí zistili, že celodenný výchovný systém výrazne podporuje rozvoj poznávacích procesov rómskych detí.

Realitou rómskych rodín je skutočnosť, že nezabezpečujú predškolskú výchovu svojich detí. Deti tak nenavštevujú materskú školu. V dôsledku tohto nedostatku zabezpečenia potrebnej výchovy a vzdelávania rómskych detí rodičmi vznikli na školách prípravné triedy. Tieto triedy sa orientujú na podporu rozvoja slovenského jazyka, kultúrnych a spoločenských návykov a učeníu sa systematickej práci. Práve tu sa žiada zapojiť do výchovy a vzdelávania rodičov, čo je veľmi obtiažne a preto bol realizovaný projekt „Školy pre rómske matky“, ktorý sa overoval vo Zvolene a bol veľmi úspešný (Daňo, Ďuričková, 2006).

2.3 Vzdelávanie Rómov v 21. storočí

Štátny pedagogický ústav odborne gestoruje vyučovanie v materinskom rómskom jazyku (do roku 2009), je zameraných na overovanie učebných plánov, tvorby učebných osnov a vzdelávacích štandardov predmetov rómsky jazyk a literatúra a predmet rómske reálie pre ZŠ, gymnázia s osemročným štúdiom a pre stredné školy.

Národný projekt „Zvýšenie kvalifikačného potenciálu príslušníkov rómskej komunity zavedením nového študijného zamerania – romistika do systému vzdelávania stredných škôl“, ktorého gestorom je Štátny

pedagogický ústav (2007). Cieľom projektu bolo: odstránenie nízkeho prístupu Rómov ku vzdelaniu a zamestnaniu.

Ministerstvo školstva SR schválilo v pokusnom overovaní Rómsky šlabikár v rómskom a slovenskom jazyku pre nultý ročník a Čítanku v rómsko-slovenskom jazyku v roku 1993. V roku 1995 bola schválená a vydaná učebnica Amari abeceda – naša abeceda v rómskom a slovenskom jazyku pre 3. a 4. ročník ZŠ. Od školského roku 1996/97 vláda SR ukladá Ministerstvu školstva SR zriaďovať prípravné triedy v ZŠ. Princípom prípravnej triedy je rozvoj: zmyslov a motoriky, pamäťových funkcií, jazyka, reči, komunikácie, analytického a syntetického myslenia, hodnotiaceho myslenia, kreatívneho myslenia a správania, prežívania, citov, emocionálnej inteligencie, motivácie a aktivity detí, prosociálneho správania, autoregulácie, sebaovládania, procesov ovládania svojich inštinktov, pudov, nálad. Výchovo-vzdelávací obsah je rozvrhnutý do týchto okruhov: vytváranie sociálno-kultúrnych a hygienických návykov, rozumová výchova rozdelená na jazykovú komunikačnú oblasť, oblasť matematických predstáv, oblasť rozvoja poznania, hudobnú, výtvarnú, pracovnú, telesnú výchovu.

Jedným z cieľov Ministerstva školstva SR bola stabilizácia a obnova činnosti materských škôl, najmä v obciach s vyššou koncentráciou rómskych detí, vytvoriť tak podmienky na začlenenie 5-ročných detí s využitím všetkých foriem prípravy na vstup do ZŠ. Jedným z konkrétnych krokov bolo zrušenie mesačného príspevku za pobyt v materskej škole pre deti, ktoré dovŕšili päť rokov – novelou č. 81/1997 Z.z. V roku 1998 bola zriadená funkcia **asistent učiteľa v materských školách**, ako súčasť programu PHARE. Úlohou asistenta vo vzdelávaní v materskej škole je dôležitá pri rozvoji jemnej motoriky, poznávacích schopností, pri hre, športe, pri prekonávaní nedostatkov komunikácie učiteľa s deťmi a rodičmi a pri zlepšovaní dochádzky žiakov. Asistent tvorí významný článok v sociálnej a vzdelávacej práci s rodinou (Valachová, Kadličková, Butašová, Zelina).

Mimovládna organizácia Škola dokorán iniciovala zavedenie funkcie **rómskeho asistenta v základných školách** popri realizácii projektu Krok za

krokom. Asistenti začali pracovať aj napriek tomu, že školská legislatíva doposiaľ nedefinovala pedagogického zamestnanca s takouto pracovnou náplňou. Asistent žiakom veľmi pomáha pri odbúravaní počiatočného strachu z neznáameho prostredia, z učiteľov, pri odbúravaní jazykových bariér, a tým pri ľahšom zvládaní učiva, pri vzájomnej komunikácii, pri budovaní dôvery, pri spoločnom riešení problémov. Asistent učiteľa pracuje priamo v triede, individuálne sa venuje deťom s poruchami učenia a s poruchami správania, robí dozor počas prestávok a mimoškolských aktivít, organizuje voľný čas detí, sleduje situáciu rómskych detí v škole, monitoruje prejavy diskriminácie, hodnotí svoje pozorovania, sprostredkúva svoje informácie členom Regionálnej skupiny na podporu vzdelávania Rómov, vzdeláva sa, zúčastňuje sa kurzov z oblasti riešenia konfliktov, psychológie, ľudských práv. Na Pedagogickej fakulte Prešovskej univerzity je zriadený kvalifikačný rámec bakalárskeho štúdia na pozíciu rómskeho asistenta (Horňák, 2005).

Zabezpečenie optimálneho rozvoja zdravého dieťaťa vyžaduje nemalé úsilie zo strany rodiny, školy a mimoškolského prostredia. V prípade žiaka so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami (zdravotne postihnuté) je situácia ešte náročnejšia. Dôležitú úlohu tu zohráva práve asistent učiteľa, ktorý zabezpečuje integráciu dieťaťa do školského prostredia.

Seidler (2005) definuje integráciu v rámci školy ako spoločné vyučovanie intaktných žiakov a žiakov so špeciálnymi potrebami v podmienkach bežnej školy za dodržania špecifických vyučovacích metód, prostriedkov a foriem.

Asistent učiteľa ako profesia je z hľadiska vzniku úzko spojená so začiatkami integrácie v našich podmienkach. Ako uvádza Teplá (2007), funkciu asistenta spočiatku plnili branci v rámci civilnej vojenskej služby. Po zrušení tejto alternatívy mnoho škôl s integrovaným dieťaťom začalo iba pomaly získavať pomocných vychovávateľov – asistentov prostredníctvom úradov práce alebo občianskych združení.

Metodické pokyny Ministerstva školstva SR č. 184/2003-095 ustanovujú základné povinnosti a úlohy asistenta učiteľa pri výchove

a vzdelávaní žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami v predškolských zariadeniach, v základných školách a špeciálnych školách. Oblasťami pôsobnosti sú oblasť výchovno-vzdelávacieho procesu, voľnočasových aktivít, spolupráce s rodinou a v oblasti vzdelávacích aktivít.

Nariadenie vlády SR č. 341/2004 určuje vzdelanie asistenta učiteľa v Slovenskej republike. Pracovné činnosti vykonávaného asistenta učiteľa sú podmienené vysokoškolským vzdelaním prvého stupňa (študijný odbor predškolská a elementárna pedagogika) (Turzák, 2009).

Prijatím zákona č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní sa od 1. septembra 2008 stal sociálny pedagóg jednou z integračných zložiek systému výchovného poradenstva a prevencie. Jeho úlohou je spolupracovať s rodinou, zamestnávateľmi, orgánmi verejnej správy a občianskymi združeniami (Selická, 2010).

Sociálny pedagóg je podľa Bakošovej (2006, s. 24) „odborník, ktorý je teoreticky aj prakticky pripravený vo vysokoškolskom, magisterskom štúdiu odboru pedagogiky, filozofického, pedagogického či sociálneho zamerania. Je odborník, ktorého všeobecné kompetencie spočívajú v pomoci a podpore deťom, mládeži, dospelým, rodičom a ich podpore v situáciách vyrovnania deficitu socializácie a hľadania možnosti zlepšenia kvality života prostredníctvom výchovy, vzdelávania, prevencie, poradenstva.

Sociálny pedagóg pri práci s rómskou rodinou môže využiť nové kreatívne metódy ako napr.: čítanie príbehov, kreslenie, hry a hlavolamy, prípadovú metódu, skupinovú metódu a pod. (Selická, 2006).

Valachová, Kadličková, Butašová, Zelina (2002) dospeli k názoru, že je vhodné a dôležité pri edukácii rómskych detí využívať koncepciu tvorivo-humanistickej výchovy, ktorá svoju filozofiu stavia na univerzálnych kompetenciách človeka, ktoré sa majú rozvíjať už od narodenia, ale najmä v predškolskom veku a v mladšom školskom veku u všetkých žiakov.

Čo si však mnohí možno ani neuvedomujú, aj rómske deti v optimálnych životných podmienkach, by mohli dosahovať rovnako kvalitné výsledky ako nerómske deti. Bohužiaľ sociálne podmienky väčšine Rómov-

žiakov neumožňujú dostatočnú prípravu na vyučovanie. Nemajú si kde písať úlohy, nenadobúdajú návyky práce s písacími a učebnými pomôckami, po nástupe do školy nedokážu držať v ruke pero, ceruzku.

Až 80% (Ďuričková, 2000) rómskych žiakov ukončí základnú povinnú školskú dochádzku skôr ako v 9. ročníku. Len mizivé percento pokračuje v ďalšom štúdiu. Vylučuje ho z neho veľký výchovný deficit. Je až priam zarážajúce, že desaťtisíce zdravých rómskych detí sa vzdeláva v špeciálnych školách, pre deti s mentálnym postihnutím; teraz vytvárajú armádu nezamestnaných, len s mizivou šancou včleniť sa do majoritnej spoločnosti.

Z hľadiska aktívno-rekreačnej činnosti sa minoritné rodiny nevenujú vo väčšej miere voľnočasovým aktivitám-turistike, koníčkam, aktívnemu oddychu atď. Čo sa týka oblasti svetonázorovej orientácie, nekladú jej rómske rodiny veľkú váhu a považujú ju za menej dôležitú než nerómske rodiny. Taktiež v dodržiavaní pravidiel a plnenia si povinností, majú nerómske rodiny väčší poriadok než rómske.

Svoje záujmy, hlavne deti, orientujú na folklór, ale taktiež šport, turistiku. Činiteľom, ktorý v prvom rade môže ovplyvniť záujmy rómskych detí je škola. Problém však vzniká vtedy, keď záujmová činnosť začne byť organizovaná, so snahou vtesnať rómske dieťa do kultúrneho vzorca majoritnej spoločnosti.

Dargová a Ďuričková (1999) uvádzajú voľne upravené myšlienky Banga. „Akí sú teda Rómovia a aké sú ich deti? Sú to deti vetra, ohňa a slnka, slobody a voľnosti. Je to národ prírody, národ umelca, virtuózov, básnikov. Ale sú medzi nimi i príživníci a zlodeji. Rómovia dokážu všetko, ak sami chcú.“ Preto rozvíjať záujmy rómsky detí, je možné iba v súlade s ich osobnostnými a etnickými špecifikami.

Príčiny, prečo sa Rómovia správajú k sebe charakteristickým spôsobom, sú zahalené rúškom tajomstva. V minulosti sa tomu nevenovala veľká pozornosť a možno aj to je pravý dôvod, prečo im nerozumieme a separujeme ich od seba. Ľudia, ktorí prichádzajú s Rómami do priameho kontaktu, majú menej negatívnych osobných skúseností ako ľudia, ktorí túto možnosť nemajú.

Ľudí by sme totiž nemali deliť na „bielych a čiernych“, Rómov a Slovákov, ale na dobrých a zlých, ohľaduplných a bezohľadných, dobrosrdečných a nenávisťných. Kvôli predsudkom a rasizmu trpia tí príslušníci etnika, ktorí sa snažia žiť čestný život. Preto snahou všetkých slušných ľudí by malo byť prekonávanie rasistického spôsobu myslenia a posudzovanie každého človeka podľa jeho skutkov a nie podľa falošných predsudkov. „Jedno múdre rómske príslovie k tomu hovorí: Ma de pr'oda, savi hin manušes morči, aľe dikh, savo les jilo (Nehľaď na to, akú má človek kožu, všímaj si, aké má srdce)“ (Mann, 2001).

Multikultúrna výchova ako ju definuje Zelina (2004), obsahuje predpoklad sociálne slobodného bytia človeka, a teda aj slobodne orientovanej edukácie. Multikulturálna výchova znamená: rešpektovanie iných kultúr, ich inakosti pri zachovaní reflexie identity vlastnej kultúry, spôsobov bytia bez patologických extrémnych spôsobov exklúzie, definovanie inakosti nesmie narúšať základné princípy etiky, práv ľudí a súčasne zosúladenie explicitnej a implicitnej kultúry človeka, osobnosti, ak sa nedosiahne rozporuplná jednota, dochádza k sociálnej schizofrénii, ktorá plodí osobnostnú aj sociálnu deštrukciu. Koncepcia inklúzie Rómov na Slovensku, ako to udáva Zelina (2004), je aplikácia teórie multikulturálnej výchovy na konkrétne podmienky času a priestoru Slovenka. Je aplikáciou zodpovednej slobody človeka v priestore poznania behaviorálnej nevyhnutnosti. Inklúzia simplifikovane znamená vzťah JA a TY sme MY. Integrácia Rómov potom znamená MY a TY sme MY. Segregácia je vyjadrená vzťahom Vy a MY netvoríme MY. Pre výchovu to znamená vytvoriť takú edukačnú bázu, aby každý člen spoločnosti, nielen minoritný, ale aj majoritný, mali ochotu a schopnosť realizovať stratégiu inklúzie.

Zlatým kľúčom na riešenie problémov Rómov alebo súžitia Nerómov s Rómami je VZDELANIE. Akékoľvek projekty a programy zlepšenia postavenia a života rómskeho etnika by mali začať a končiť vzdelávaním, ako to uvádzajú Valachová, Kadličková, Butašová, Zelina (2002). Problém rómskych detí mal riešiť Národný program výchovy a vzdelávania v SR MILÉNIUM,

v ktorom bol akcentovaný širší priestor pre spontánnosť, tvorivosť a nároky, ktoré sú prispôsobené možnostiam žiakov (Horňák, 2005).

Zelina (1996) vyvinul systém tvorivo-humanistickej výchovy, ktorý sa štrukturuje na kognitívnu (tvorivosť) a nonkognitívnu sféru osobnosti (humanizmus). V nonkognitívnej oblasti uplatňovali systém KEMSAK (kognitivizácia, emocionalizácia, motivácia, socializácia, autoregulácia a kreativizácia).

Ďalším výchovným systémom na pomoc deťom zo znevýhodnených rodín mal byť *systém integrovaného tematického vyučovania S. Kovalikovej*. Základnými znakmi systému boli učenie jednotlivých celkov v určitých témach, kde je aj matematika, sloh, výtvarná výchova (napr. obydlie). Systém sa koncipoval na základe Bloomovej taxonómie kognitívnych funkcií, pomocou ktorej sa formulujú otázky a cvičenia tak, aby sa rozvíjali všetky kognitívne funkcie, t. j. vnímanie poznatku, pochopenie, aplikácia, syntéza, hodnotenie (Horňák, 2005).

Valachová, Kadličková, Butašová, Zelina (2002) prezentujú systém vzdelávania Rómov pod názvom DROMUS. Dromus je akronym a predstavuje systém, ktorý je postavený na návrhoch zlepšenia výchovy a vzdelávania zoradených do šiestich oblastí:

D – znamená zlepšenie dochádzky detí do školy, dĺžku ich školovania, R – obsahuje návrhy, ako zlepšiť reguláciu, autoreguláciu, disciplínu, riadenie celého systému, O – je oblasť návrhov na zlepšenie obsahu, kurikula edukácie, osvojenie s potrebných životných kompetencií, M – predstavuje inováciu a modernizáciu metód vzdelávania rómskych detí s prihliadnutím na ich psychické zvláštnosti, U – je učiteľ ako rozhodujúci činiteľ zlepšenia edukácie, S – predstavuje suportívne, podporné služby, ale aj spoluprácu s rodičmi rómskych detí, s miestnou komunitou, spoločnosťou.

Európske spoločenstvo financovalo programy PHARE ako predvstupové nástroje s cieľom pomôcť kandidátskym krajinám strednej a východnej Európy v prípravách na vstup do Európskej Únie. V rámci toho boli realizované nasledovné podporné programy pre Rómov, ktoré mali slúžiť

ako nástroj socializácie. Z množstva projektov sme za všetky vybrali zopár.

V rámci programu PHARE 2001 sa realizovali dva komplexné projekty. Projekt Problematika rómskej menšiny s cieľom zlepšenia predškolského vzdelávania prostredníctvom implementácie modulu *Matka a dieťa* (projekt) v predškolských zariadeniach s vysokým počtom rómskych detí, a s cieľom zlepšiť základné vzdelanie pre rómsku národnostnú menšinu zavedením celodennej výučby a modulov reintegrácie vo vzdelávacom procese a na záver založiť komunitné centrá.

V roku 2004 bola schválená uznesením vlády SR č. 498 Konceptia integrovaného vzdelávania rómskych detí a mládeže, vrátane rozvoja stredného a vysokoškolského vzdelávania. Zameriavala sa na ľudský rozvoj s dôrazom na marginalizovanú rómsku komunitu v troch základných rovinách, príprava učiteľov, asistentov, vychovávateľov, tvorba učebníc, kurikulárna transformácia s cieľom transmisie čo najväčšieho množstva látky, pri akceptácii individuálnych osobitostí a potrieb žiaka (Hornák, 2005).

V roku 2001 bol realizovaný projekt Asistent učiteľa. Hlavným realizátorom bolo Združenie mladých Rómov Slovenska v spolupráci s Národným úradom práce. Nadácia *Sándora Máraiho* od 2001 sa venuje výchove asistentov – hovorcov rómskej komunity.

Cieľom občianskeho združenia *Nádej detíom* je pomáhať sociálne znevýhodneným občanom a chudobným rodinám v Banskej Bystrici a jej okolí.

Občianske združenie Orava pre demokraciu vo vzdelávaní, Združenie Spolu v Chminianských Jakubovanoch na východnom Slovensku – Projekt voľnočasových aktivít, Katolícka charita Lipany – Projekt s deťmi a mladými ľuďmi v rómskej osade Lipany. Saleziáni Dona Bosca a Asociácia saleziánskej mládeže DOMKA vytvorili Projekt Rómske pastoračné centrum – voľnočasové aktivity. Nadácia pre ochranu a rozvoj rómskych tradičných remesiel na slovensku sídli v Rožňave a zorganizovala v roku 1996 projekt Dokážeme to spolu, ktorý mal vzbudiť záujem o remeslá na základných školách (Červeňáková, 1997).

Don Bosco alebo Ján Bosco bola významná osobnosť v dejinách, ktorá sa pričínala o vzdelávanie sociálne znevýhodnených detí, a to hlavne chlapcov formou vlastného preventívneho výchovného systému. Cez tento systém sa snažil predchádzať kriminalite mládeže a súčasne im zabezpečiť vzdelanie – gramotnosť a zabezpečiť živobytie formou získania zručností a tak vytvoril podmienky pre uplatnenie sa na trhu práce. Ján Bosco si zvolil preventívnu výchovu ako konkrétny spôsob výchovy, ktorá má na zreteli dobro spoločnosti i Cirkvi. V súvislosti s týmito dvoma okruhmi záujmu si vytýčil dva presné ciele. Prvý sa týkal prísneho duchovného poriadku – učiť pravdu, večné pravdy v oblasti viery a morálky, aby tak mladému človekovi pomohol spasť si dušu a stať sa svätým. Druhý sa zaoberal výlučne občianskym životom – poskytnúť ľudskú formáciu a odborné vzdelanie, aby mladí mohli vstúpiť do spoločnosti. Cieľom jeho výchovy je formovanie človeka, ktorý bol zároveň dobrým kresťanom i statočným občanom (Med, 2001).

Východiskovým bodom preventívneho systému je presvedčenie, že všetci mladí sa dajú vychovávať pre dobro, pretože v sebe majú aspoň zárodok dobra. Ján Bosco tvrdí, že hybnými pákami celého jeho výchovného systému sú viera a rozum. Vychovávateľ musí byť presvedčený, že všetci mladí ľudia majú prirodzenú inteligenciu, a to im umožňuje spoznať dobro, ktoré sa každému z nich osobne poskytuje a potom otvára ich citlivé srdce pre vďačnosť (Motto, 2005).

Rómske vzdelávacie, informačné, dokumentačné, poradenské a konzultačné centrum – ROCEPO s celoslovenskou pôsobnosťou, ktoré má za cieľ prostredníctvom učiteľov pracujúcich na školách s vysokou koncentráciou rómskych detí a žiakov zohľadniť špecifické potreby a podmienky rómskej národnostnej menšiny. Vznik 4. 12. 2001. ROCEPO je integrálnou súčasťou metodicko-poradenského centra v Prešove. Základné činnosti centra ROCEPO:

realizácia vzdelávacích projektov pedagogických a nepedagogických zamestnancov škôl a školských zariadení s vysokou koncentráciou rómskych žiakov, tvorba metodických materiálov pre pedagogických zamestnancov na

skvalitnenie vyučovacej a výchovnej činnosti pri rešpektovaní špecifik rómskej menšiny, organizovanie seminárov zainteresovaných inštitúcií a organizácií, ktoré sa priamo alebo nepriamo podieľajú na procesoch edukácie rómskej menšiny, realizácia aplikovaného pedagogického výskumu, poskytovanie, spracovávanie a distribúcia informácií o vzdelávacích aktivitách vládnych i mimovládnych organizácií pre učiteľov, vychovávateľov, pedagogickú i nepedagogickú verejnosť na prezentáciu činnosti a aktivít, vydávanie bilingválnych odborných metodických materiálov pre potreby pedagogických zamestnancov (prípadne rómsku komunitu a jej vzdelávanie), zhromažďovanie, triedenie a archivácia printových a virtuálnych informácií o edukačných aktivitách všetkých subjektov pôsobiacich na úseku rómskej menšiny, vytvorenie databanky obsahujúcej efektívne metódy výchovy a výučby rómskych detí a žiakov, sústreďovanie výsledkov národných i medzinárodných projektov poskytujúcich pomoc rómskej menšine v jej edukácii, vytvorenie dokumentačného pracoviska na archiváciu výsledkov pedagogickej tvorivosti učiteľov a tvorivosti rómskych žiakov, zabezpečenie psychologického, pedagogicko-zdravotného poradenstva zameraného na špecifické problémy rómskej komunity a ďalšie vzdelávanie učiteľov pôsobiacich v oblastiach so zvýšenou koncentráciou Rómov.

V záujme dosiahnutia uvedených cieľov vybudovať efektívne pracovné kontakty s inštitúciami sústreďujúcimi sa na edukáciu Rómov, zhromažďovanie, triedenie, uchovávanie a distribúcia informácií o edukačných aktivitách všetkých subjektov pôsobiacich na úseku rómskej menšiny, vytvorenie dokumentačného pracoviska na archivovanie písomností, tlačovín, informácií na iných druhoch nosičov o výsledkoch pedagogickej tvorivosti učiteľov a tvorivosti rómskych žiakov, vytvorenie databanky údajov o aktivitách vládnych i nevládnych organizácií na úseku rómskej menšiny, zhromaždenie výsledkov národných i medzinárodných projektov, ktoré od roku 1990 poskytujú pomoc rómskej menšine v jej edukácii, vydávanie bilingválnych informačných bulletinov, iných periodík (odborných metodického charakteru) o činnosti MPC a iných subjektov pre potreby pedagogických

zamestnancov škôl a školských zariadení, prípadne rómsku komunitu a jej vzdelávanie, sprístupnenie web stránky pre širokú pedagogickú i nepedagogickú verejnosť na prezentáciu činnosti a aktivít metodicko-poradenského centra, ale aj výsledkov projektov realizovaných medzi rómskou menšinou, vytvorenie databanky printových a virtuálnych zdrojov obsahujúcich efektívne metódy výchovy a výučby rómskych detí a žiakov.

Úsek poradenstva a konzultácií: poskytovanie pedagogického, psychologického a zdravotníckeho poradenstva a konzultácií pedagogickým zamestnancom, pedagogickým zborom škôl a školských zariadení s vysokým zastúpením detí a žiakov z rómskych komunít (Hornák, 2005).

Balvín (2007) konštatuje, že vzdelávanie Rómov je možné za pomoci alternatívneho školstva, etických situačných hier, etiky, mravného jednania.

Akékoľvek vzdelávanie Rómskych žiakov je podmienené primárnou socializáciou v rodinnom prostredí. To ako rodina vplýva na dieťa sa prejaví v jeho správaní navonok voči sociálnemu prostrediu. Konkrétnym dôsledkom rodinného vplyvu na správanie sa rómskych detí sa budeme venovať v nasledujúcej kapitole.

3. DÔSLEDKY VPLYVU RODINY NA SPRÁVANIE SA RÓMSKÝCH DETÍ

Dôsledky vplyvu rodiny na dieťa sú badateľné hlavne v jeho správaní k okoliu. Typickým prejavom negatívneho správania sa dieťa už v detskom veku sú poruchy správania, teda sociálna podkonformita. V súčasnej Medzinárodnej klasifikácii chorôb (MKCH-10) z roku 1992 sú poruchy správania u detí definované ako „opakujúci sa trvalý (najmenej 6 mesiacov) vzorec disociálneho, agresívneho a vzdorovitého správania, ktoré porušuje sociálne normy a očakávania primerané veku dieťaťa“ (Končeková, 2004).

Zvlášť u rómskych detí sú poruchy správania badateľné vo vzťahu k týmto príčinám, ktoré uvádza Novotná a Kremličková (1997) sú to poruchy sociálnych vzťahov v rodine, v škole, s rovesníkmi (narušená prirodzená interakcia, nenaplnenie základných potrieb človeka, napr. bezpečia, istoty, materiálneho zaistenia, silnej emocionálnej väzby a emocionálnej odozvy), poruchy telesného alebo psychického vývinu, prípadne následky choroby.

Negatívny vplyv rodiny na dieťa sa odohráva v čase a priestore a prebieha v niekoľkých fázach, ktoré sa zákonite prejavujú v správaní, ktoré má tiež niekoľko fáz. Prvou fázou je problémové správanie ako prvotné signály a symptómy neprispôsobenia a konfliktov dieťaťa so širším, alebo užším sociálnym prostredím dieťaťa. Druhou fázou sú už poruchy správania menej závažného (disociálneho a asociálneho) charakteru, kde problémové správanie prerastá jeden sociálny systém. Prejavuje sa rozpor a napätie i v iných sférach života dieťaťa. Akonáhle začína nadobúdať správanie charakter protispoločenský (antisociálny), hovoríme už o tretej fáze vývinu sociálnej podkonformity. V tejto fáze dochádza k porušovaniu nielen spoločenských, ale aj etických a právnych noriem (Határ, 2004).

Prejavmi asociálneho správania sa rómskych detí a negatívnym vplyvom rodiny na dieťa ako aj možnostiam prevencie voči nim sa budeme venovať v tejto kapitole.

3.1 Asociálne správanie sa rómskych detí

V prípade asociálneho správania ide o také poruchy správania, ktoré spôsobujú spoločnosti len ťažkosti. Dochádza k porušovaniu mravných noriem, nie právnych. Človek sa takýmto správaním sám vyčlení z istej skupiny. Je charakteristické priamym poškodzovaním samého seba a častokrát vyúsťuje do trestnej činnosti. Faktory, ktoré podmieňujú sociálnu patológiu detí a mládeže sa členia na vnútorné a vonkajšie. K exogénnym faktorom sociálnej patológie patrí:

Rodina - práve úlohou rodičov je formovať osobnosť maloletého prostredníctvom adekvátnej rodinnej výchovy. Výchova dieťaťa je do značnej miery ovplyvnená štruktúrou rodiny, jej početnosťou, vzťahmi medzi jednotlivými členmi, sociálnym postavením rodičov, životnou úrovňou, životným štýlom, morálnymi a charakterovými vlastnosťami rodičov. Predovšetkým dysfunkčná rodina, nízke vzdelanie rodičov, kedy rodičia nie sú schopní zvládnuť výchovu detí, abúzus alkoholu v rodine, vysoká trestanosť rodičov a ich častý pobyt vo väzení, prostitúcia matky a sexuálne aberácie nepriaznivo vplývajú na vývin správania detí, a tak otvárajú cestu asocialite.

V rómskej rodine sa objavujú prejavy **punitivity** – tendencia človeka k trestaniu a jej podskupiny extrapunitivita – tendencia trestať okolie a intropunitivita – tendencia trestať seba a napokon impunitivita – neschopnosť trestať. Prejavy punitivity sú priamou reakciou na neschopnosť Rómov prevziať zodpovednosť za svoj život a rodinu. Žiaľ väčšina rómskych rodičov si svoje roly v rodine neuvedomuje a sú ľahostajní k budúcnosti svojich detí. Plodenie detí sa pre nich stáva garantom finančných príjmov, ktoré aj tak deti nevidia, lebo rodičia ich prepijú a prefajčia. Vidina blahobytu sa tak stáva absurdná, pretože príspevok na dieťa len ťažko postačí na zabezpečenie základných potrieb pre jeho život.

Škola - rómske deti sa v školskom prostredí necítia dobre, nakoľko sa ocitajú pre nich novom neznámom prostredí, odlišnom od pôvodného rodinného. Majú iné východiskové pozície pri vstupe do školy ako ich

spolužiaci z majority. Zásadným problémom adaptácie sa na nové školské prostredie je neznalosť jazyka a preferovanie len nárečia. Do školy si prinášajú so sebou svoj jazyk, svoju kultúru, odlišné zvyklosti, hodnoty, normy, čo sa neprijíma z pochopením majority. Hodnota vzdelania v rómskej komunite je nízka, ba žiadna. Význam sa pripisuje finančnému zabezpečeniu rodiny. Vzdelanie pre nich predstavuje výdavky, ktoré si nemôžu a nechcú dovoliť. Preto je školská dochádzka nepravidelná, domáca príprava nedostatočná, spolupráca školy, rodiny a komunity minimálna. Pri nástupe do školy badať výrazné odlišnosti medzi rómskymi a nerómskymi deťmi a v tom, že sú rečovo zaostalejšie, sú živšie a menej disciplinované, menej mentálne zdatné a ťažšie sa učia, majú slabšiu pamäť a pozornosť. Absolvovaním základných škôl alebo špeciálnych škôl sa vzdelávanie rómskych detí končí. Mnoho rómskych žiakov skončí základnú školu, v niektorom nižšom ročníku z dôvodu neustáleho opakovania ročníka. Je len malé percento žiakov, ktoré pokračuje v stredoškolskom štúdiu po skončení základnej školy. Študujú prevažne na odborných učilištiach v odbore kaderníčka, automechanik. Vlastná rodina ich nepodporuje a nerómsky spolužiaci ich ťažko prijímajú.

Rómskeho žiaka často škola označuje za žiaka zo sociálne znevýhodneného prostredia, ktorého Průcha (1995) definuje ako „*žiaka, ktorý má v dôsledku svojho sociálneho postavenia obmedzený prístup k niektorým spoločenským či materiálnym statkom. Znakom týchto detí je psychická deprivácia, ktorá sa objavuje u detí z podnetovo chudobnejšieho prostredia. Navonok sa prejavuje intelektovou nevypelostou, vývojovou nerovnomernosťou a poruchami správania*“.

Loran, Bjelová (1997) charakterizujú sociálny a výchovný deficit u detí u Rómskych rodín takto „*sociálny deficit predstavuje nedostatok a možnosti kontaktov na uspokojenie sociálneho rozvoja dieťaťa, čo zahŕňa ľudské zaobchádzanie s úctou k osobnosti a ústretovosti naplňovať jeho potreby, byť akceptovaný podľa úrovne hodnotového systému celej ľudskej spoločnosti ako ľudská bytosť. Výchovný deficit predstavuje nedostatok univerzálneho a akceptovaného modelu správania, ktoré vychádza z platných noriem*

a hodnôt ľudskej spoločnosti zameraných na zdokonaľovanie a vzdelávanie“.

Voľný čas trávia rómske deti, v miere 46,2%, ako to konštatuje Darák (1999) individuálne a neorganizovane. Len nízke percento rómskych detí navštevuje ZUŠ či rôzne záujmové krúžky. Neorganizovanosť a nekontrolovanosť voľného času týchto detí má negatívny vplyv na vznik protispoločenského až protizákonného správania. Voľný čas a prácu vnímajú rómske deti kvalitatívne odlišne, než majoritná časť obyvateľstva. Ich identita sa neviaže ani na majetok ani na miesto. Všetko bohatstvo si nosia v sebe a preto im chýba zmysel pre vlastníctvo, nič si nevážia, nič nepotrebujú. Nič ich nevedie k tomu, aby pracovali. Voľný čas sa chápe ako protipól k pracovnému času. Z toho nám vyplýva, že hlavne Rómovia zo sociálne znevýhodnených rodín určite nepocitujú nedostatok voľného času. Z voľnočasových záujmových aktivít u Rómov do popredia vystupuje hlavne umenie. „Ide o univerzálne umenie obchodovať, riadiť, umenie „robiť“ muziku alebo tancovať, umenie komunikovať, oslavovať“ (Darák, 1999).

Rovesnícke skupiny – každé dieťa má potrebu niekam patriť, byť členom spoločnosti, to mu ponúka práve skupina rovesníkov, ktorá ho prijíma ku sebe a zároveň od neho žiada dôkaz oddanosti, ktorým je často spáchanie trestnej činnosti. Zjavné je to prevažne u rómskych detí, ktoré sa potulujú a nechodia do školy. Vytvárajú sa gangy, partie, ktoré neraz šikajú a ubližujú iným, ničia majetok, prepádajú starších ľudí. Z tohto dôvodu by každý rodič mal vedieť kde sa jeho dieťa nachádza, alebo čo robí vo voľnom čase a s kým sa stýka.

Masovokomunikačné prostriedky – sú silným manipulačným elementom. Sila reklamy je dobre známa. Dieťa vidí niečo v reklame, páči sa mu to. Chce to vlastniť, no rodina si to nemôže dovoliť. Nerozmýšľa a ukradne si to. Napodobňovanie hrdinov, snaha podobať sa im je príznačná pre deti. Rómske deti v činoch hrdinov vidia, neraz osud svojej rodiny a snažia sa ho napodobniť. Vo filmoch prevažne všetko dopadne dobre. Neuvedomujú si rozdiel medzi realitou a fikciou. V televízii vidia len negatívne vzory, brutalitu a násilie rôzneho druhu a stupňa. Napodobňovanie hrdinov (supermann) sa

stalo v mnohých prípadoch deťom osudným, a bolo to klasifikované ako detská samovražda. Deti sa snažia robiť to čo vidia v televízii a napodobňovať vzory, ktoré majú drahé autá, veľa peňazí, krásne veci a nemusia nič robiť. Sú návodom na ich život. V rodine nevidia vzory, ktoré by mohli obdivovať a podobať sa im, tak napodobňujú tie, čo im núkajú média.

K endogénnym faktorom sociálnej patológie zaradujeme:

Osobnosť dieťaťa, ktorú determinujú poruchy intelektu, emocionálne faktory, zdravotné poruchy a vlastnosti osobnosti. Patria sem také citové stavy osobnosti dieťaťa, ako sú neistota, úzkosť (anxieta), nespokojnosť, pocit menejcennosti, agresivita, zvýšená impulzivita. Špecifickú skupinu páchatel'ov protispoločenskej činnosti tvoria deti s duševnými poruchami (oligofrénia, psychopatia, neurózy, psychózy, kleptománia a pod.)

Prvé signály neprimeraného správania sa prejavujú už v predškolskom veku alebo pri nástupe do základnej školy, alebo najneskôr okolo puberty. Zvýšená citlivosť na asociálne správanie (asociálne správanie je pre jedinca prít'azlivé) a spontánny príklon k asociálnej subkultúre, v rozvinutej fáze asociálneho vývinu sa obyčajne pripájajú niektoré z iných foriem neprimeraných prejavov - ide o vyústenie do trestnej činnosti (teda do tretej fázy porúch správania), napr. prepadnutie, znásilnenie, krádež, vražda a pod.

V rámci problematiky asociálneho správania rómskych detí sme sa zamerali na jednotlivé druhy, ktoré sa najviac dotýkajú vybranej témy (záškoláctvo, krádeže, šikanovanie, autoagresia, toxikománia, alkoholizmus, nikotinizmus, incest).

Záškoláctvo je všeobecne definované ako „opakovaná, neospravedlnená neprítomnosť žiaka alebo študenta na výučbe. Príčinou môže byť zlý prospech, nevhodné pôsobenie učiteľa, strach zo školy a nesprávna výchovná starostlivosť zo strany rodičov.“ (Končeková, 2004)

Záškoláctvo je typickým javom rómskych detí. Nezaujím o školu sa prejavuje záškoláctvom, ktoré rodičia podporujú. V prípade rómskych detí však ide o plánované vyhýbanie sa škole. Turček (2000) uvádza, že deti, ktoré sa všeobecne ťažko prispôbujú novým situáciám, iným ľuďom, ťažko znášajú

potrebu adaptovať sa na nároky školy pri nástupe do nej. Ťažko sa na školu adaptujú aj deti, ktoré majú problémy s dlhšie trvajúcim sústredením na vyžadovanú činnosť a prácu s učivom, a instabilní jedinci so sťaženým sebaovládáním. Školu ako neprijateľnú inštitúciu (chápanú a vštepovanú od útleho veku ako votrelca, ktorý deštruuje rodinné vzťahy) si kompenzujú inými, bohužiaľ, spoločnosťou neprijateľnými činnosťami. Vidno ich v čase školského vyučovania postávať pri kontajneroch a flákať sa po uliciach či supermarketoch. Štát vytvorením podporných mechanizmov založených na poskytovaní pomôcok, stravy, dotácii na školu sa snaží rodičov rómskych žiakov motivovať k návšteve školy ich deťmi. Prax je však iná. Niet takej sily, ktorá by ich donútila rómske deti školu navštevovať pravidelne.

Krádež je typickým prejavom kriminality u rómskych detí, ktorou si zabezpečujú uspokojovanie potrieb, ktoré im rodina nedokáže a nechce svojou činnosťou zabezpečiť. V tejto súvislosti hovoríme o delikvencii, ktorú Čečot (2007) používa na označenie predmetne trestnej činnosti, alebo realizovanej subjektom so zníženou trestno-právnou zodpovednosťou, t. j. trestnej činnosti mládeže. Naproti tomu Sejčová (2002, s. 24) na označenie týchto protispoločenských činov používa pojem *detská prae kriminalita* (detská, juvenilná delikvencie, delikvencia maloletých), keď ide o protispoločenské konanie detí vo veku už od najrannejších období, keď je možné považovať ich správanie za vedomé, až po dovŕšenie 14. roku veku.

O krádeži hovoríme až vtedy, keď je dieťa schopné pochopiť pojem vlastníctvo a akceptovať normu správania, ktorá vymedzuje odlišný vzťah k vlastným a cudzím veciam. U maloletých Rómov prevládajú s ohľadom na ich fyzické predpoklady a psychické danosti predovšetkým drobné krádeže v školskom prostredí, ak sa tam objavia (napr. desiaty, atraktívne predmety, drobné finančné čiastky), krádeže vlámaním sa do pivníc, motorových vozidiel, bytov, ale aj objektov rôznych skladov, firiem, obchodov. Mediálne známe sú za posledný rok 2011 lúpežné prepadnutia seniorov v domácom prostredí rómskymi deťmi a mládežou za účelom získania finančnej hotovosti. Dôsledkom lúpežného prepadnutiu sú aj usmrtenia.

Šikanovanie je názorným prejavom agresie rómskeho dieťaťa voči okoliu a ako pojem pochádza z francúzskeho slova chicane a znamená to, že keď „jedno dieťa alebo skupina detí hovorí druhému dieťaťu škaredé a nepríjemné veci. Bije ho, kope, vyhráža sa mu, zamyká ho v miestnosti a pod.. Tieto incidenty sa môžu opakovať a pre šikanované dieťa je veľmi ťažké ubrániť sa. Šikanovaním tiež označujeme opakované posmešky alebo nepekne poznámky o rodičoch. Za šikanovanie neoznačujeme bitku alebo hádku fyzicky rovnako zdatných súperov“ (Řičan, 1998, s. 59).

Návšteva školy rómskymi deťmi je sprevádzaná aj šikanovaním nerómskych spolužiakov. Využívajú svoju silu, vekový rozdiel spôsobený opakovaním ročníka aj niekoľkokrát na ublíženie slabšiemu spolužiakovi. K školskému šikanovaniu dochádza v ústraní (v šatni, na záchode, kde nechodí pedagóg, ktorý je poverený dozorom) a je prítomná iba obeť a agresor, alebo skupinka dvoch až troch agresorov. Veľmi často sa týranie odohráva v triede, za prítomnosti väčšiny spolužiakov. Tí sa nepostavia na ochranu obeť z ľahostajnosti, zo strachu, alebo preto, že obeť je nesympatický žiak (outsieder). Obraz dopĺňa typická hliadka pri dverách, ktorá dá včas signál, že sa blíži učiteľ (Gáborová, 2005).

O rasovo motivovanom šikanovaní hovoríme vtedy, keď je násilie ospravedlňované konkrétnou ideológiou. Terčom rasového šikanovania sa môže stať ktorékoľvek dieťa. Na bežných školách sú to väčšinou žiaci patriaci k národnostným menšinám, v rómskych triedach nerómovia (Kolář, 2001).

V prípade šikanovania rómskeho dieťaťa nerómskym, ide o neznášateľnosť agresorov k prítomnosti iných rás, ako sú oni sami. Každý takýto útok má rasistický podtón (napr. neoficiálne hnutie skinheadov, ktoré zaznamenáva v posledných rokoch svoj rozvoj).

Autoagresia je dôsledkom prejavu šikanovania, ktorú Monatová (1994) definuje ako konanie, ktoré je nevhodné až škodlivé voči sebe, sebapoškodzujúce. Prejavuje sa narušením emocionálnej oblasti jednotlivca, zapríčineným nevhodnou alebo nedostatočnou výchovou (neuspokojená potreba lásky, istoty, bezpečia).

Autoagresia sa prejavuje v rôznych formách, ktoré sú viditeľné voľným okom na tele agresora. Ide o tetovanie, sebazraňovanie (prepichovanie kože, rozdzieranie rán, trhanie vlasov, búchanie hlavou o niečo a pod.), prehltávanie cudzích predmetov, extrémny prípad je samovražda (suicídium) (Končeková 2004).

Toxikománia ako sociálno-patologický jav je v značnej miere rozšírená predovšetkým u rómskych detí a mládeže vo svojej jedinečnej forme, t. j. fetovanie, inhalácia prchavých látok, tzv. sniffing. Sniffingu u tejto skupiny závislých sa objavuje z dôvodu nenáročného spôsobu obstarania drogy, ktorá je bežne dostupná v obchodných reťazcoch za nízku cenu.

Výskumy dokazujú, že v rómskych rodinách je sniffing chápaný ako spôsob života a je im vlastný bez rozdielu veku a pohlavia. „Tento rómsky rituál“ najviac postihuje deti tým, že ničí ich zdravie, poškodzuje intelekt, a tak ich dobrovoľne vylučuje z normálneho, plnohodnotného života.

Alkoholizmus a nikotinizmus ako formy drogovej závislosti sa prijímajú za bežnú súčasť života rómskej rodiny, kde ich konzumuje a aplikuje každý člen rodiny. „Alkohol, resp. etylalkohol svojou jednoduchou a malou molekulou, vznikajúci kvasením cukrov patrí medzi látky ovplyvňujúce predovšetkým látkovú premenu a nervový systém“(Pavúk, 1999).

Deti vidia v rodine využívanie alkoholu a napodobňujú rodičov. O alkoholovej závislosti rómskych detí hovoria štatistiky lúpežných prepadnutí, krádeží. Alkohol je rovnako ako prchavé látky ľahko dostupný a lacný zdroj euforického opojenia a zabudnutia na všetko a všetkých.

Stotožňujem sa so všeobecne známou myšlienkou, že za svoj život si môže každý sám. Avšak len do takej miery, až človek nevyrastá v prostredí, ktoré mu zlé návyky ponúka denne a nemá v ňom pozitívne vzory správania. Rómske deti vyrastajú v prostredí osád, kde majú denne pred očami kriminalitu, závislosti, alkoholizmus, incest, pohybujú sa v zafajčených a znečistených priestoroch, a tak je iba málo pravdepodobné, že sa v budúcnosti vyhnú podobnému správaniu ako ich rodičia. Skúsenosti dokazujú, že sú presne takí ako ich rodičia a živú ich spôsobom života aj

v dospelosti.

Včasná sexualita, incest sú prejavom spôsobu života rómskej rodiny. Rómske deti a mládež začínajú žiť pohlavným životom skôr ako sú na to pripravené po psychickej stránke a nie len telesnej ako nerómske deti a mládež. Dôsledkom predčasného sexuálneho života u rómskych detí a mládeže je vysoká pôrodnosť a následné družné spolužitie, v ktorom sa deti vychovávajú.

Problematika incestných vzťahov v rómskych rodinách je bežným javom pre toto etnikum. Turček (2000) v tomto kontexte píše, že otcovský incest sa málokedy udeje bez „tajného“ vedomia všetkých členov rodiny, a že matka nie je len poškodenou, ale obvykle napomáha vytváraniu sexualizovaného vzťahu medzi otcom a dcérou.

Hoci majorita pokladá tento čin z právneho hľadiska za neprijateľný a sankciovaný, v rómskej rodine sa chápe v širších súvislostiach. Takéto sexuálne prejavy zapadajú do oblasti obvyklého, teda vlastne „normálneho“ priebehu ich života.

Uvedené prejavy asociálneho správania sa rómskych detí potrebujú spoločenskú kontrolu a zamedzenie ich recidívy. Na to má slúžiť prevencia, ktorej sa budeme venovať v nasledujúcej podkapitole.

3.2 Možnosti prevencie asociálneho správania sa rómskych detí

Najúčinnejšou formou boja proti spoločensky neprijateľnému správaniu je predchádzanie a odstraňovanie príčin, teda prevencia. Aby boli preventívne aktivity účinné, je potrebné vytvoriť celospoločenský systém prevencie. To si vyžaduje zapojiť do riešenia tohoto problému inštitúcie ako je rodina, škola, zdravotníctvo, neštátne orgány a organizácie (cirkev, charitatívne organizácie) a samozrejme aj samotných občanov. Najvýznamnejšia je prevencia v rodine, tzv. primárna prevencia. Jej úlohou je podpora fyzického, duševného a sociálneho zdravia každého dieťaťa. Táto úloha je v rómskych rodinách zanedbávaná. Paradoxom však zostáva to, že jediným možným riešením začlenenia rómskeho dieťaťa do majoritnej spoločnosti a vštiepenia

mu jej hodnôt je separovanie ho od asociálne podnetnej rodiny.

Strieženec (1996, s. 23) definuje prevenciu ako „*činnosť založenú na vedecky uplatňovaných opatreniach, ktoré smerujú k posilňovaniu a ochrane komplexnej sociálnej vyváženosti a je ju nutné uskutočňovať vo všetkých etapách života človeka*“.

Řezníček (1996) hovorí o prevencii ako o riešení skutočnosti, teda daného problému z hľadiska podstaty, príčin a podmienok, etnológie a to v úplne konkrétnych situáciách a podmienkach.

Všeobecne sú známe tri základné úrovne prevencie podľa konštatovania Oláha, Čišeckého (2008): na primárnu, sekundárnu a terciárnu.

No Schavel a kol. (2010) uvádzajú aj novšie delenie prevencie na univerzálnu, selektívnu a indikovanú.

Rovnaký názor na prevenciu uvádza Bottová (2008), ktorá prevenciu delí na: **univerzálnu** - zameranú na celú populáciu všeobecne, ako aj na špecifické podskupiny, **selektívnu** – sa poskytuje cielene podľa charakteru ohrozenia a je vysoko efektívna. Realizuje sa u jedincoch so zvýšeným rizikom, čo je nesúrodá skupina a každý potrebuje iný prístup. **Indikovaná** primárna prevencia – ide o prácu s postihnutým jedincom vo fáze experimentovania, začínajúcej závislosti alebo pri členstve vo vysoko rizikovej partii. Cieľom tejto prevencie je viesť jedinca k zmene, podporovať jeho motiváciu k zmene. K zmene a liečbe musí prispieť aj okolie postihnutého.

Pod **primárnou prevenciou** rozumieme intervenciu ešte predtým, než sa objaví nejaký zdravotný problém, teda pôsobenie skôr, ako sa narušia vonkajšie vzťahy a alebo vnútorná rovnováha duševného alebo somatického zdravia. V primárnej prevencii ide o elimináciu jedného alebo viacerých článkov potenciálnych príčin spúšťajúcich komplex zdravotných alebo sociálnych problémov. Primárna prevencia je určená bez rozdielu deťom, mladým ľuďom, seniorom, ohrozeným alebo aj bezprostredne neohrozeným účastníkom prevencie. Základným princípom je rozvíjanie vedomostí a pestovanie zdravého životného štýlu. Ide o preferovanie hodnôt, postojov a princípov akceptovaných väčšinou spoločnosti. Primárna prevencia je často

zahrnutá do programov sociálnej, školskej, zdravotnej politiky štátu.

Primárna prevencia (generálna) sa týka najvšeobecnejších podmienok predchádzania vzniku sociálnej patológie, kedy nevieme nič o jej účinnosti, lebo je určená všetkým, aj ohrozeným, aj mladým aj starým, mužom aj ženám, bez rozdielu. Primárna prevencia sa delí na všeobecnú prevenciu určenú celej populácii a na prevenciu selektívnu, ktorej cieľovou skupinou sú deti a dospelujúci so zvýšeným rizikom, ktorí návykové látky ešte neužívajú (Ondrejko, 2009).

Za základ primárnej prevencie sa považuje pôsobenie na výchovu a usmerňovanie v rodine, čo je v značnej miere podmienené vzormi a štýlmi výchovy v rodine. Dôležitými z hľadiska metód sú najmä pôsobenie prostredníctvom osvetu, vzdelávania a výchovy. Využívajú sa besedy, prednášky, voľnočasové aktivity, pôsobenie prostredníctvom masmédií, sprievodné aktivity v kultúrnej, športovej, zdravotnej a inej oblasti. Charakteristické je oslovenie širokej skupiny obyvateľov, pričom dôležitú úlohu zohráva spôsob sprostredkovania informácií.

Nešpecifická primárna prevencia zahŕňa všetky aktivity podporujúce zdravý životný štýl. Ide o aktivity blízke danej vekovej skupine. Sú to činnosti, ktoré všeobecne pomáhajú znižovať riziko vzniku a rozvoja sociálnopatologických javov a zameriavajú sa na protektívne faktory vzniku ochorení. Patria sem záujmové krúžky, športové aktivity a pod. **Špecifická primárna prevencia** je o programoch zameraných špecificky na konkrétnu formu sociálnopatologického správania. Napr. v prípade drog sa snaží nájsť spôsob, ako predísť užívaniu drog. Niektorí autori sa prikláňajú k novšiemu pomenovaniu jednotlivých úrovní prevencie (Schnitzerová, 2000).

Obsahom tejto prevencie je naučiť sa riešiť rôzne problémy. Zaradíme sem sebaopoznávanie, sebaúctu, zvládanie sociálnych rolí a vzťahov, komunikáciu, predchádzanie a riešenie problémov, čiže všetko, čo pomáha rozvoju harmonickej osobnosti jedinca. V neposlednom rade primárna prevencia spočíva aj v aktivitách priamo zameraných na drogovú problematiku, ku ktorým možno zaradiť predovšetkým informovanie o typoch a účinkoch

drog, ako aj o následkoch ich zneužívania (Hupková, 2002).

V rámci primárnej prevencie sa orientujeme predovšetkým na tie osoby, ktoré sa do kontaktu s drogou ešte nedostali. Cieľom tejto prevencie je predchádzať užívaniu návykových látok a oddialiť stretnutie s nimi do neskoršieho veku. Základom primárnej prevencie závislostí je pôsobenie na výchovu a usmerňovanie v rodine, rozvíjanie vedomostí a zdravého životného štýlu. Môžeme povedať, že k primárnej prevencii patria všetky aktivity zamerané na to, aby problém vôbec nevznikol. Takto realizovaná prevencia je najdôležitejším, najúčinnnejším a v konečnom dôsledku najlacnejším spôsobom prevencie. Primárna prevencia sa uplatňuje predovšetkým v rodine, v školských a mimoškolských zariadeniach (Ondrejko, 1998).

Sekundárna prevencia predstavuje skreening a včasnú intervenciu. Zameriava sa na identifikovanie problémov jednotlivcov alebo skupiny. Je určená priamo ohrozeným jednotlivcom alebo rizikovým skupinám obyvateľstva, pričom vytvára priestor pre aktivity špecialistov z radov zamestnancov v sociálnej oblasti, zdravotníctve a školstve alebo sociálnych pracovníkov, psychologov, lekárov, pedagógov, kňazov a policajtov. Sekundárna prevencia má zabrániť vzniku alebo prehĺbeniu porúch sociálneho a psychického vývinu, či zdravotných problémov. Dôležité je zachytenie už vzniknutých a prezentovaných problémov alebo porúch, ako aj ich eliminovanie už v počiatočnom štádiu prostredníctvom opatrení, ktoré by zamedzili ich ďalšiemu prehĺbovaniu a šíreniu (Oláh, Čišecký, 2008, Schavel a kol., 2010).

O celi sekundárnej prevencii Nešpor (1988) hovorí ako o pomoci tým, ktorí experimentujú s drogami. Cieľom je zníženie alebo zmena rizikového správania sa.

Ak sa prevencia zameriava na riešenie sociálnych problémov hovoríme o sociálnej prevencii. Sociálna prevencia je všeobecnou prevenciou najmä sociálnopatologických javov a je nerozlučne spätá s problematikou výchovy. Základným cieľom výchovy v oblasti sociálnej prevencie je pomoc jedincovi,

rodinám a skupinám pri zvládaní sociálnych situácií, v ktorých sa reálne ocitnú, pomoc pri vytváraní si sociálnych návykov, získavaní sociálnych zručností a spôsobilosti v záujme dosiahnutia zaradenia jedinca do spoločnosti. V rámci výchovnej činnosti v sociálnej oblasti používame rôzne metódy, napríklad sociálne poradenstvo, usmerňovanie, výchova priamo v prirodzenom prostredí a iné. (Schavel, Čišecký, Oláh, 2008, Schavel a kol., 2010)

Pri realizácii sociálnej prevencie týkajúcej sa detí a mladistvých zohrávajú dôležitú úlohu orgány štátnej správy, ktoré túto oblasť zabezpečujú najmä prostredníctvom odborov sociálnych vecí a rodiny v úradoch práce, sociálnych vecí a rodiny v rámci zákona číslo 305/2005 Z. z. v znení neskorších predpisov o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele. Primárnou prevenciou v týchto úradoch sa zaoberajú predovšetkým referáty poradenstvo – psychologických služieb, kde poskytujú poradcovia formou poradenstva okrem iného tiež pomoc rodičom pri predchádzaní vzniku drogovej závislosti a iných sociálnopatologických javov. Poradenstvo pre rodičov je zamerané na pomoc pri riešení problémov v rodičovskej role, poskytovanie vedomostí týkajúcich sa konkrétnych problémov ich detí, učí rodičov aktívne počúvať ich deti a správne s nimi komunikovať, učí ich schopnosti identifikovať pozitívne správanie detí a vhodne ho posilňovať.

Terciárna prevencia má predchádzať zhoršovaniu stavu už vzniknutých problémov alebo porúch, má zabrániť ich recidíve. Ide o prevenciu v rámci ohraničenia dôsledkov, príčin a prejavov prezentovanej poruchy, javu alebo problému. Terciárna prevencia sa realizuje v úzkom vzťahu s liečebnou činnosťou alebo výchovným a terapeutickým pôsobením. Terciárna prevencia nastupuje po zlyhaní primárnej a sekundárnej prevencie, cieľovou skupinou sú ľudia s jasne pomenovanými a existujúcimi problémami, ktoré okrem toho, že ohrozujú seba, predstavujú vážne riziko pre svoju rodinu a najbližšie okolie (drogovo závislí). Cieľom terciárnej prevencie je resocializácia a integrácia jedincov do spoločnosti. Terciárna prevencia býva realizovaná zdravotníckymi, sociálnymi alebo školskými inštitúciami (Oláh, Čišecký, 2008, Schavel a kol., 2010).

Servais (1988) terciárnu prevenciu určuje pre tých, ktorí sú drogovovo závislí a chcú nad závislosťou zvíťaziť, chcú sa liečiť.

Realizácia prevencie je náročná a zložitá záležitosť. Každá z uvedených prevencií ma svoje špeciálne formy. Súčasný stav prevencie je poznačený neodbornosťou vo všetkých troch druhoch prevencie. Súčasťou zvyšovania odborného prístupu v prevencii je i poznanie etiológie drogových závislostí, poznanie incidencie, prevalencie osobitne v prevencii primárnej, ako i metód a techník ovplyvňovania postojov jedincov i skupín. Dôležitú úlohu zohrávajú peer-programy a svojpomocné skupiny a hnutia. Z hľadiska prevencie sociálno-patologických javov zohrávajú viaceré spoločenské inštitúcie významnú úlohu (Ondrejko, 2009).

3.3 Špecifická forma pomoci rómskej rodine

Starostlivosť o občanov, ktorí sa ocitli v nepriaznivých životných situáciách a potrebovali rýchlu a účinnú pomoc v rôznych historických obdobiach pomáhala riešiť práve filantropia (ľudomilstvo). Filantropia nemala charakter organizovanej, cielenej starostlivosti, ale bola to činnosť náhodná, dobrovoľná a individuálna. K zmene došla až rozvojom Rímskokatolíckej Cirkvi, ktorá nabádala k pomoci chudobným a trpiacim formou charitatívnej činnosti. Charita z latinského charitas označuje dobročinnosť preukazovanú trpiacim, ktorá má organizovanú formu (Kováčiková, 2003).

Činnosť charity sa orientovala na pomoc rodine ako celku bez rozdielu národnosti, vierovyznania, farby pleti, politickej príslušnosti. Cirkev vyhľadáva pre svoje pole pôsobnosti nielen geograficky vzdialenejšie národy, ale aj národy, ktoré hoci obývajú krajiny s dávnou kresťanskou tradíciou, ešte evanjelium neprijali alebo ho prijali len čiastočne alebo ešte naplno nevstúpili do Cirkvi (Štrbák, 2007).

Rómske rodiny sú prevažne duchovne založené a silno veriace, bez katechizácie. Cirkev pozná ich záujem o vieru a tiež aj ich náboženskú negramotnosť a preto sa snaží pomôcť im formou pastorizácie, ktorá by mala

eliminovať aj ich sociálne problémy (Červeň, 2007).

Akimjak (2001, s. 5) hovorí o pastorácii (dušpastierstvo), že „*pochádza z biblického obrazu Ježiša ako Dobrého Pastiera, ktorý sa stará nielen o svojich apoštolov a učeníkov, ale aj o všetkých veriacich po celom svete*“.

Základnou úlohou pastorácie rómskej rodiny je ohlasovať Božie slovo, vysluhovať sviatosti a charitou slúžiť. Pastoračná činnosť Cirkvi má štyri platformy, na ktorých stavia: Platforma inštitucionárna – hoci Ježiš Kristus je hlavným prostredníkom medzi Bohom a ľuďmi, predsa toto prostredníctvo vykonáva cez inštitúcie svätej Cirkvi. Platforma personalistická – Cirkev, aj keď hovorí ku všetkým ľuďom, pri vysluhovaní sviatostí prichádza do kontaktu s každým veriacim osobne a osobitne. Platforma kozmologická - aktivita Cirkvi má byť upriamená na všetky potreby dnešných ľudí, na potreby celého sveta, ktorý Ježiš vykúpil. Platforma kairológická – (kairos - vhodný čas pre spásu), hovorí o nej pápež Pavol VI. v encyklike *Polulorum progressio* v tom zmysle, že naša dnešná pastorácia nesmie byť konzervatívna, ale má byť odpoveďou na znamenie čias. Má byť neustále zameraná na budúcnosť, a to nielen na tú pozemskú, ale na večnú (Bielecki, 1996).

Význam pastorácie spočíva v individuálnom prístupe k rómskej rodine, k jej jednotlivým členom. Cieľom individuálnej pastorácie je vedenie jednotlivca osobne cez duchovné vedenie, cez osobnú prípravu na prijatie sviatostí, alebo cez osobné poverenie istých úloh v Cirkvi. Patrí tu poradenstvo Cirkvi v otázkach viery a mravov, duchovného a spoločenského života. Pri spoločenskom rozmere pastorácie spolupracuje Cirkev z rôznymi združeniami, organizáciami a spolkami (Kupka, 2007).

Pastoračného pôsobenia na rómsku rodinu, ako cieľovú skupinu, sa delí na pastoračné pôsobenie riadne, mimoriadne - špeciálne a mimoriadne – špecifické.

Obsahom riadneho pastoračného pôsobenia je farská pastorácia, ktorá sa uskutočňuje ohlasovaním Božieho Slova v chráme pri bohoslužbách, vysluhovaním sviatostí, prípravou na ne, pastoračnou činnosťou. Koná sa medzi veriacimi ľuďmi na fare a farskom úrade.

Mimoriadna - špeciálna pastorácia sa realizuje podľa plánu Konferencie biskupov a diecéznej pastoračnej komisie a vyžaduje špeciálnu prípravu dušpastiera.

V špeciálnej pastorácii sa rozlišujú ďalšie tri dimenzie:

Kategoriálna pastorácia je zameraná na rôzne kategórie profesií (napr. pastorácia roľníkov, robotníkov, učiteľov, vojakov, športovcov, baníkov, ľudí vo vede a kultúre a pod.) na rôzne skupiny telesne postihnutých (nedoslýchavých, nevidomých a pod.), na ľudí túžiacich po kresťanskej dokonalosti (bohoslovci, rehole a pod.), alebo na ľudí, ktorí pracujú vo farnosti (kostolníci, organisti, katechéti a pod.).

Situačná pastorácia sa viaže na konkrétnu situáciu, v ktorej sa konkrétny ľudia nachádzajú v istých oblastiach svojho života (odpusty, púte, misie a pod.).

Organizačná pastorácia znamená organizovanie osobitných pastoračných aktivít (výlety, súťaže, vizita biskupa a pod.).

Predmetom **mimoriadnej – špecifickej pastorácie** sú ľudia spoločensky neprispôsobení a neprispôsobiví. Sú to ľudia, ktorí požívajú negatívne hodnotenie zo strany spoločnosti. Patria medzi nich narkomani, alkoholici, bezdomovci, zloději a pod. Pri takýchto druhoch pastorácie treba použiť aj poznatky z oblasti psychológie, sociológie a medicíny (Akimjak, 2001).

Cieľom pastoračnej činnosti je presvedčiť veriacich našich cirkví, aby si uvedomili, že misijná práca je podstatou viery, a že sa netýka iba zahraničných krajín a ak má byť účinná, sa nesmie obmedziť iba na sviatostnú katechézu, vysluhovanie sviatostí a nabádanie k účasti na bohoslužbách. Pastorácia Rómov je vlastne misijná práca, pri ktorej je potrebné najprv vytvoriť spoločenstvo, viesť ho, motivovať k tomu, aby život viery menil aj ich prístup k hodnotám. Ak sa nenájde, okrem modlitby aj dostatok finančných prostriedkov, pastorácia Rómov sa nepohne dopredu (Červeň, 2007).

Balogová (2005) konštatuje, že práca Cirkvi v oblasti pomoci Rómom dosahuje lepšie a trvalejšie výsledky, ako sú výsledky občianskych združení pracujúcich s Rómami, (krátkodobé projekty, bez trvalejších výsledkov).

Autorka vyzdvihuje aj prínos **Misijných centier**, ktorých úlohou nie je iba vychovávať dobrých veriacich vo svojej viere, ale aj dobrých zodpovedných občanov, ktorí sa budú usilovať čestne pracovať a súčasne byť prínosom pre spoločnosť. O opodstatnení Misijných centier svedčí príklad zo sídliska Poštárky v Bardejove, kde pracujú Saleziáni už viac ako 15 rokov. Výsledky ich práce ukazujú, že náklady na ich prácu majú zaručenú návratnosť.

Misijné centrá spolupracujú so Slovenskou katolíckou charitou, ktorá vznikla v roku 1927 z podnetu veriacich ľudí na Slovensku s cieľom zabezpečiť organizačnú stránku sociálno-charitatívnej pomoci Cirkvi chudobným. Začiatkom roku 1927 tak prevzala do svojich rúk materiálnu, zdravotnú a kultúrno-vzdelávaciu pomoc tým najbiednejším. Postupne vznikali pobočky po celom území Slovenska. V 50-tych rokoch však štát pozastavil jej činnosť a dovolil len spravovanie charitných domovov, kde boli sústredení a zároveň pod kontrolou starí a chorí kňazi a rehoľné sestry zo zatvorených a rozpustených kláštorov. Po roku 1989 sa mohla charita opäť vrátiť k svojmu pôvodnému poslaniu, a tak začiatkom roku 1991 sa začala vytvárať jej štruktúra. V súčasnosti tvorí SKCH 10 diecéznych/arcidiecéznych charít (DCH) a Sekretariát SKCH. V SKCH pracuje približne 1 300 zamestnancov a 1 000 dobrovoľníkov. Ročne poskytne pomoc takmer 60 000 ľuďom v núdzi.

Členmi SKCH sú: **Arcidiecézne charity**: Bratislavská arcidiecézna charita, Trnavská arcidiecézna charita, Arcidiecézna charita Košice, Gréckokatolícka charita Prešov. **Diecézne charity**: Diecézna charita Nitra, Diecézna charita Žilina, Diecézna charita Banská Bystrica, Spišská katolícka charita, Diecézna charita Rožňava, Gréckokatolícka eparchiálna charita Košice.

Právnou formou SKCH je „Účelové zariadenie cirkvi a náboženskej spoločnosti“, zriadené Konferenciou biskupov Slovenska, a je samostatnou právnickou osobou. V zmysle Kódexu kánonického práva je SKCH konfederáciou verejných združení, tvoria ju arcidiecézne, diecézne charity a Sekretariát SKCH, ktoré sú samostatnými právnickými osobami s vlastnou právnou subjektivitou. SKCH má charakter mimovládnej neziskovej

organizácie. Najvyšším orgánom SKCH je Rada charity, ktorú tvoria riaditelia arcidiecéznych a diecéznych charít, generálny sekretár SKCH a prezident SKCH.

Sekretariát SKCH prevádzkuje charitné domovy (domovy dôchodcov pre kňazov, rehoľníkov a rehoľné sestry), organizuje humanitárnu pomoc a rozvojovú pomoc, riadi projekty s celoslovenskou pôsobnosťou, koordinuje činnosť diecéznych charít v zahraničnej, mediálnej, vzdelávacej a právnej oblasti, zabezpečuje publikačnú činnosť Slovenskej katolíckej charity, zastupuje Slovenskú katolícku charitu v európskom a celosvetovom spoločenstve v konfederácii Caritas Europe (CE) so sídlom v Bruseli a Caritas Internationalis (CI) so sídlom v Ríme Charitné domovy. Sekretariát SKCH prevádzkuje 15 charitných domovov po celom Slovensku. Sú to domovy dôchodcov pre starších kňazov, rehoľníkov a rehoľné sestry. Starší a chorí tu nachádzajú 24-hodinovú odbornú opatrovateľskú a ošetrovateľskú starostlivosť (<http://www.notabene.sk/?napisali-ini&novinka=647>).

V rámci SKCH pôsobí arcidiecézna Charita (ADCH), ktorá sa snaží znižovať počet ľudí, ktorí sa nachádzajú v hmotnej alebo sociálnej núdzi a zároveň sa snaží zmierňovať utrpenie nevyliciteľne chorých tým, že ich pripravuje na dôstojný odchod zo života do večnosti a v posledných chvíľach sprevádza.

Poslaním ADCH je poskytovanie verejnoprospešných činností formou sociálnych, zdravotníckych, charitatívnych a výchovno-vzdelávacích služieb a ďalšej nevyhnutnej pomoci bez ohľadu na rasu, národnosť, náboženstvo a politické zmýšľanie. Charita pomáha tým, ktorí pomoc najviac potrebujú, svedčí o hodnote a neopakovateľnej hodnote všetkých ľudí, podporuje ľudskú dôstojnosť a rozvoj osobnosti. Najdôležitejším aspektom je vidieť predovšetkým potreby iných. ADCH pôsobí od roku 1992 v oblasti sociálnych, zdravotníckych, humanitárnych a vzdelávacích služieb. Pomáha bez ohľadu na rasu, národnosť, politické zmýšľanie či vierovyznanie.

V súčasnosti zamestnáva vyše 260 zamestnancov a spolupracuje s mnohými dobrovoľníkmi. Poskytuje služby v stacionárnych zariadeniach,

terénne a ambulantné služby. V desiatich stacionárnych zariadeniach poskytuje služby starým, chorým, opusteným, bezdomovcom, osamelým rodičom, mladým ľuďom po dosiahnutí plnoletosti, po tom, čo im končí pobyt v detskom domove, rómskym komunitám.

ADCH KE prevádzkuje od júla 2003 prvý hospic na Slovensku. Poslaním hospicu Matky Terezy v Bardejovskej novej Vsi je doprevádzanie ľudí v terminálnych štádiách života. Kapacita zariadenia je 20 lôžok.

Prostredníctvom terénnych služieb v rodinách sa zabezpečuje starostlivosť o starých, chorých, osamotených, mentálne či telesne postihnutých priamo v domácom prostredí klienta. Cieľovou skupinou ambulantných služieb sú sociálne odkázaní, nezamestnaní, bezdomovci, občania so zdravotným postihnutím. V charitatívno-sociálnych centrách sa poskytuje základné poradenstvo, pomoc pri vybavovaní dokladov, ubytovania, sociálny šatník, hygienická očista a 1x denne teplá strava.

V rámci ADCH pôsobia rehole, ktoré sa delia na mužské a ženské. Rehole pomáhajú ľuďom v núdzi teda aj Rómom. Medzi mužské rehole sa radia : Spoločnosť Ježišova so sídlom v Košiciach a Prešove, Selezáni Don Bosca so sídlom v Bardejove, Košiciach, Humennom, Michalovciach a v Prešove, Rehoľa Kazateľov v Košiciach, Rehoľa premoštrátov, Rehoľa menších bratov františkánov, Rehoľa menších bratov konventuálov, Misijná spoločnosť sv. Vincenta de Paul, Rád sv. Paula pustovníka, Spoločnosť božieho slova, Inštitút školských bratov, Rehoľa sv. Augustína, Kongregácia Najvyššieho Vykupiteľa.

Ženské rehole tvoria: Kongregácia sestier Božského Vykupiteľa, Kongregácia Jesu, Spoločnosť sociálnych sestier, Rímska únia rádu sv. Uršule, Spoločnosť dcér kresťanskej lásky sv. Vincenta de Paul, Kongregácia školských sestier III. rádu sv. Františka, Kongregácia milosrdných sestier III. rádu sv. Františka, Kongregácia sestier dominikánok, Kongregácia školských sestier de Notre Dame, Kongregácia sestier sv. Cyril a Metoda, Inštitút milosrdných sestier sv. Kríža, Inštitút dcér Márie pomocnice, Kongregácia dcér sv. Františka Assiského, Kongregácia dcér Božskej lásky, Kongregácia sestier

Najvyššieho spasiteľa, Kongregácia milosrdných sestier sv. Vincenta, Kongregácia sestier služobníčok Najv. P. Márie nepoškvrnene počatej, Rád bosých karmelitánok Prebl. P. Márie z hory Karmel, Laické združenie sestier Nepoškvrneného srdca P. Márie Fatimskej, Kongregácia sestier Matky Božieho Milosrdenstva. Uvedené rehole prispievajú k realizácii charitatívnej činnosti Košickej arcidiecézy a súčasne pomáhajú Rómom, ktorí tvoria prevažnú časť klientov, ktorí potrebujú pomoc.

Diecéza je rozdelená na 14 dekanátov (Bardejov, Humenné, Košice – stred, východ, západ, juh, Lipany, Michalovce, Moldava nad Bodvou, Prešov – mesto, Prešov – II, Prešov – Solivar, Sabinov, Snina, Sobrance, Stropkov, Trebišov, Veľké Kapušany, Vranov nad Topľou) (www.ke-arcidieceza.sk/arcidieceza/historia/).

Na čele košickej diecézy stojí diecézny biskup, ktorý spolupracuje s ďalšími zamestnancami košickej arcidiecézy, medzi ktorých sa radia: diecézny biskup, pomocný biskup a generálny vikár, Biskupský vikár pre maďarsky hovoriacich veriacich, Rómov a misijné diela, Biskupský vikár pre katechézu, *pastoráciu rodín a apoštolát laikov*, Súdny vikár, Riaditeľ – moderátor kúrie, Kancelár, Vicekancelár, Osobný tajomník arcibiskupa a ceremonár, hovorca.

Úlohou cirkvi je pomôcť Rómom, aby si často aj napriek ťažkým sociálnym pomerom neprestal uvedomovať svoju ľudskú dôstojnosť. Skúseností odborníkov pôsobiacich v oblasti pomoci Rómov ich priviedli k zisteniu, že dlhodobá, cieľavedomá výchova k morálnym hodnotám a prístup „motivácia malých krokov“ vedie k lepšej integrácii Rómov do spoločnosti. Pôsobenie Cirkvi v spolupráci s Občianskym združením Romintegra 7777, ktoré sa zameriavalo na vzdelávanie a voľno časové aktivity pre deti ako aj na pomoc dospelých zaradiť sa do pracovného pomeru priviedlo viacerých členov komunity nielen k vyššiemu stupňu integrácie sa do spoločnosti, ale aj k prevzatiu zodpovednosti za zlepšenie sociálnej situácie vlastným úsilím (Daňo, Ďuričeková, 2004).

4. PRIESKUMNÁ ČASŤ

4. 1 Prieskumný problém

Výber problému.

Rómska rodina a jej spôsob života je v mnohom odlišný od majoritnej spoločnosti. Majú odlišný prístup k rodine, k deťom, k hodnotám a k sebe samým. Nepotrebujú mať materiálne statky, aby boli šťastní. Stačí im mať rodinu. Pod rodinou sa chápe veľká rodina, primárna aj sekundárna, viacgeneračné spolužitie. Majoritná spoločnosť sa ich snaží pochopiť, preniknúť do ich myslenia, kultúry, spôsobu života. Venuje im veľkú pozornosť a množstvo finančných prostriedkov na ich vzdelávanie a začlenenie sa do majoritnej spoločnosti. Spoločenským problémom, ktorý rieši štát v rámci rodinnej a sociálnej politiky je výchova detí v rómskej rodine a sociálny dopad na rozvoj osobnosti dieťaťa v nej.

Cieľ prieskumu

- na základe spracovaných kazuistik porovnať dôvody odňatia rómskeho dieťaťa z pôvodnej biologickej rodiny do detského domova,
- poukázať na dopad sociálnych dôsledkov rómskej rodiny na rozvoj osobnosti dieťaťa,
- porovnať aktivity rómskych rodín pre zmiernenie sociálnych dôsledkov na rozvoj osobnosti dieťaťa ako aj snahu získať dieťa z detského domova späť.

4.2 Hypotézy

Východisková hypotéza

Postavenie znevýhodnenej rómskej rodiny má sociálny dopad na rozvoj osobnosti dieťaťa.

Pracovné hypotézy

Hypotéza 1

Dôvodom odňatia rómskeho dieťaťa z pôvodnej biologickej rodiny do detského domova je na základe neuspokojovania základných potrieb dieťaťa.

Hypotéza 2

Zlá sociálna situácia rómskej rodiny má negatívny dopad na rozvoj osobnosti dieťaťa.

Hypotéza 3

Neaktívnosť rómskych rodín v snahe zlepšiť svoje sociálne postavenie a získať svoje dieťa z detského domova späť do vlastnej rodiny.

4.3 Metodika prieskumu

Pre náš prieskum sme si zvolili ako najvhodnejšiu výskumnú metódu kazuistiku. Urobili sme to na základe dôsledného preštudovania odbornej literatúry, ktorá nám poskytla charakteristiku tejto metódy a na jej základe sme usúdili, že je vhodnou výskumnou metódou pre skúmanie a vyhodnocovanie našich stanovených cieľov. Zistili sme, že kazuistika je „štúdium prípadu“ a v špeciálonopedagogickom kontexte uvádza, že táto metóda spočíva v dôkladnom štúdiu všetkých dostupných písomných a iných materiálov o jednotlivcov, v ich diagnostickom zhodnotení a formulovaní záverov.

V rámci špeciálnej pedagogiky zaradil Vašek (1994, s. 92) kazuistiku medzi výskumné metódy „zamerané na podrobné skúmanie reprezentatívnych jednotlivcov a na robenie záverov z pozorovania jednotlivých zistení o nich, dodatočne poukazujúc na to, čo im je spoločné, čím sa od seba líšia, ako aj to, aké príčiny tu hrajú úlohu.“

Hučík, Hučíková (2009, s. 13) uvádzajú, že kazuistika je popis konkrétneho prípadu, ktorý obsahuje vznik ťažkostí, priebeh práce s klientom a zároveň postupy, ktoré používame na riešenie jeho problémov. V pomáhajúcich profesiách je pracovným postupom a zároveň spätnou kontrolou správnosti jednotlivých krokov. Správa sa vypracováva na základe

písomných dokumentov, vlastného skúmania a iných sprostredkovaných informácií. Spracováva sa ex post, teda po ukončení práce s klientom.

Podobne kazuistiku chápal aj Strieženec (1996, s. 91), t. j. „súborná správa o jednotlivom prípade. Popis a rozbor jednotlivého prípadu na základe komplexnej písomnej dokumentácie, iných sprostredkovaných informácií a vlastného skúmania.“

Cieľom kazuistiky je pomôcť konkrétnej rodine a jej dieťaťu sa začleniť do spoločnosti a získať dieťa späť z detského domova do vlastnej výchovy.

4.4 Charakteristika prieskumu

Postavenie rómskeho rodiča v spoločnosti je odsudzované odbornou verejnosťou ako nezodpovedné rodičovstvo, bez perspektívy dieťaťa na lepší budúci život a vzdelanie ako mali ich rodičia. Podrobnú analýzu rodinného prostredia a sociálnych dôsledkov na rozvoj osobnosti dieťaťa možno zistiť práve kazuistikou. Pre kazuistiku sme sa rozhodli na základe nášho povolania, vychovávateľa v detskom domove. Z našej pozície je nám známy osud rómskeho dieťaťa, ktorý sa najlepšie popisuje práve cez kazuistiku.

Praktická časť našej diplomovej práce pozostáva z desiatich kazuistík, ktoré boli realizované s rómskymi deťmi v Detskom domove v Sečovciach, a ktoré sú na základe hypotéz vyhodnotené.

4.5 Organizácia prieskumu

Prieskum sme realizovali v časovom rozmedzí september až december roku 2011 u ôsmich detí z rómskych rodín, ktoré boli umiestnené do detského domova z dôvodu zanedbania rodinnej výchovy rodičmi. Rodičia nezabezpečili zdravý rast a vývin dieťaťa ako aj neuspokojili jeho potreby.

Prieskum sme realizovali so súhlasom vedenia *Detského domova v Sečovciach*. Pracovali sme s dokumentáciou detí, ktorá podlieha ochrane

osobných údajov, ktorú sme tiež dodržali. Naše informácie o rómskych deťoch sme tiež získali formou rozhovoru so zamestnancami detského domova ako aj so samotnými deťmi. Využili sme pozorovanie, rozhovor ako aj štúdium dokumentov, lekárskeho správ, psychologických, súdnych posudkov, sociálnych materiálov a pod., ktorých obsah sme podrobne rozpracovali v kazuistikách.

4.6 Charakteristika prieskumnej vzorky

Prieskumnú vzorku našej diplomovej práce tvorí osem detí vo veku od 8 do 18 rokov. Sú to traja chlapci a päť dievčat, ktorí sú umiestnení, na základe rozhodnutia súdu, v náhradnej ústavnej starostlivosti v *Detskom domove v Sečovciach*, z dôvodu zanedbania rodinnej výchovy rodičmi.

4.7 Kazuistiky skúmaných klientov

Kazuistiky prezentujú prípady ôsmich detí, o ktoré sa rodičia nestarajú, alebo zanedbávajú ich starostlivosť. Chlapci a dievčatá vo veku od 8 až 18 rokov pre neplnenie rodičovských povinností boli odobratí z pôvodného rodinného prostredia a na základe rozhodnutia súdu umiestnené do náhradnej starostlivosti v *Detskom domove v Sečovciach*. Vo všetkých prípadoch majú rodičia záujem o svoje deti.

Deťom a rodinám bola poskytnutá odborná pomoc zo strany jednotlivcov a organizácií, ktorými sú: sociálny pracovník *Úradu práce, sociálnych vecí a rodiny, mesto Trebišov*, Košice II., psychológ *Detského domova Sečovce*, profesionálni rodičia *Detského domova v Sečovciach*, sociálne pracovníčky *Detského domova v Sečovciach*, psychologička centra pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie v *Trebišove*.

Cieľom kazuistik je opísať zaujímavý a komplikovaný prípad rómskeho dieťaťa, ktorého rodičia zanedbali povinnú výchovu a starostlivosť

oň. Zmapovať situáciu rodičov po odňatí dieťaťa z rodiny ako aj prognózu osobnostného rastu dieťaťa v detskom domove.

Kazuistika č. 1:

Valéria a jej súrodenci sa z dôvodu zanedbania povinnej výchovy a starostlivosti svojich rodičov o dieťa dostali na ulicu a následne boli umiestnený do Detského domova v Sečovciach. Do školy nechodia pravidelne. Rodičia nemajú záujem o ich výchovu. Deti pochádzajú z Košíc a patria medzi Rómske etnikum. Príbeh sme vybrali z dôvodu vysoko rizikového – patologického prostredia, v ktorom neploleté deti vyrastali. Týmto deťom nie je venovaná žiadna pozornosť zo strany rodičov, či rodiny na podporu ich vývoja a vývinu. Nevedia poriadne čítať ani písať a spisovne rozprávať. Intervencia bola realizovaná pracovníčkami oddelenia sociálnoprávnej ochrany a polície.

Rodinná anamnéza:

Rodina sa nachádza v evidencii ÚPSVaR dlhodobo, z dôvodu neusporiadaného spôsobu života a výskytu výchovných problémov s deťmi. Matka Valéria je nezamestnaná. Poberá od ÚPSVaR prídavky na 3 maloleté deti vo výške 66,06 € mesačne, a na Valériu ako štvrté dieťa sú matke vyplácané rodinné prídavky vo výške 22,01€ mesačne prostredníctvom inštitútu osobitného príjemcu, ktorým je v tomto prípade mesto Košice, magistrát, z dôvodu záškoláctva dieťaťa.

Otec Ernest, ktorý žije v spoločnej domácnosti s manželkou a deťmi poberá predčasný starobný dôchodok zo Sociálnej poisťovne.

Rodičia žijú spoločne v družnom vzťahu a majú spoločne 6 detí, ktorými sú Tibor vek 20 rokov, Erik vek 21, Matej vek 14 rokov, Valéria vek 13 rokov, Martin vek 12 rokov, Mária vek 10 rokov. Z predchádzajúceho vzťahu má matka dvoch plnoletých synov.

Osobná anamnéza:

Valéria sa narodila ako 4 dieťa svojim rodičom do manželského zväzku. Na základe rozhodnutia Okresného súdu v Košiciach bola so svojimi

súrodencami umiestnená do Detského domova v Sečovciach, z dôvodu zanedbania výchovy rodičov voči svojim deťom. Nemala vytvorené vhodné bytové pomery, nemala dostatok stravy, nemala uspokojené základné biologické a psychické ako aj duševné potreby.

Valika bez ťažkostí nadväzuje kontakt s okolím. V počiatočnom štádiu sociálneho kontaktu badať tenziu a neistotu, ale tieto prejavy rýchlo miznú. Je kladne emocionálne ladené dieťa. Nie je spontánne verbálna. Dieťa odpovedá len na otázky a to jednoduchými odpoveďami. Má problém rozprávať spisovnou slovenčinou. Používa rómske slová, alebo nárečie. Pri práci s úlohami vyhľadáva pomoc a radu psychológa, vychovávateľa. Má snahu sa učiť. Je prirodzene zvedavá. Pracuje na báze pokusov a omylov. Pozornosť je u nej ľahko narušiteľná vplyvom okolitého prostredia. Má krátkodobé sústredenie. Pracovné tempo je pomalé. Podľa psychológa sa u nej vyskytuje bradypsychizmus. Valika sa snaží o dosiahnutie dobrého výsledku, hoci konečný výsledok nezodpovedá motivácii. Zistený je nerovnomerne rozložený výkon. Niekedy zlyháva v ľahších úlohách a zložitejšie vyrieši.

Zistené sú na základe psychologického vyšetrenia nedostatky v oblasti vzdelania. Tempo písania je priemerné s množstvom gramatických chýb, tempo čítania rýchle s veľmi nízkou kvalitou, ponáhľa sa, mýli si písmenká, domýšľa si. V grafickom prejave sú zistené ťažkosti s senzomotorickej koordinácii, kresba ľudskej postavy je jednoduchšia, bez detailov.

Mentálne schopnosti u Valiky boli zisťované intelligenčnou skúškou, kde sa zisťovala disrepancia medzi zložkami intelektu v prospech verbálnej zložky, úspešnosť ktorej závisí od sociálnych skúseností a zručností dieťaťa. Celková mentálna výkonnosť dieťaťa sa pohybuje v pásme ľahšej duševnej zaostalosti.

Deficit badať v oblasti doteraz prebraného učiva. Psychológ na základe vyšetrenia doporučil umiestnenie Valiky do špeciálnej základnej školy.

Školská anamnéza:

V školskom roku 2009/2010 je Valika žiačkou VI. C triedy. Školská

dochádza je veľmi slabá. V prvom polroku školského roka mala vymeškaných 74 ospravednených hodín a 127 neospravedlnených hodín. V januári a februári 2010 to už predstavovalo 75 ospravedlnených a 58 neospravedlnených hodín. Tejto dochádzke zodpovedá aj prospech. V prvom polroku nepospela zo siedmych predmetov. Jej správanie v škole bolo veľmi dobré. Ak bola prítomná na vyučovaní mala snahu sa vzdelávať a spolupracovala. Rodičia sa veľmi málo zaujímali o prospech svojej dcéry a školskú dochádzku. Mala problém s čistotou oblečenia, celkovou úpravou a hygienou. Do školy nechodila až do obdobia umiestnenia do Detského domova v Sečovciach odkedy ju navštevuje pravidelne s dobrými výsledkami.

Sociálna diagnóza:

Dňa 1.4.2010 ÚPSVaR obdržal oznámenie od Mestskej polície v Košiciach o prebývaní maloletých osôb v nevyhovujúcich životných podmienkach. Po prešetroaní v rodine pracovníkmi ÚPSVaR bolo zistené, že rodina bola dňa 15.1.2010 deložovaná z 1-izbového bytu, nakoľko si dlhodobo neplnili povinné poplatky spojené s údržbou bytu a za dlhšie obdobie im vznikol finančný dlh, ktorý nedokázali uhradiť.

Rodičia s deťmi od deložovania sa sťahujú od známych ku známym. Od 15. 3. 2010 žijú na ulici, zdržiavajú sa na otvorenom priestranstve v okolí Nemocnice v Šaci pri teplovode a v lesíku, na lúke si vytvorili táborisko. Rodičia sú bez príjmu, v hmotnej núdzi. Nemajú možnosť zabezpečiť deťom primerané bývanie, stravovanie, ošatenie a vzdelanie. Maloleté deti sa potulujú po ulici, vyberajú jedlo z kontajnerov, prespávajú pod holým nebom v rôznom počasí, sú bezdomovci. Deti sú hygienicky zanedbané.

Rodičia nedokázali svojim maloletým deťom zabezpečiť vhodné a primerané bývanie, nakoľko svojim nezodpovedným prístupom k plneniu záväzkov prišli o strechu nad hlavou a zo svojich detí týmto spôsobom spravili bezdomovcov. Maloleté deti si majú plniť povinnú školskú dochádzku na Základnej škole. Škola upozornila na záškoláctvo detí. Rodičia neprihlásili svoje dieťa aj napriek veku 10 rokov na plnenie povinnej školskej dochádzky.

Rodina vedie neusporiadaný spôsob života a rodičia svojim

nezodpovedným rodičovským prístupom zanedbávajú rodičovskú starostlivosť a výchovu maloletých detí. Vzhľadom k uvedeným skutočnostiam ÚPSVaR podal na Okresný súd v Košiciach II návrh na vydanie Uznesenia o Predbežné opatrenie a umiestnenie detí v zariadení na výkon ústavnej starostlivosti v Detskom domove v Sečovciach.

Valika bola dňa 9.4.2010 prijatá do Detského domova v Sečovciach spolu s tromi mladšími súrodencami, po tom ako sa s rodičmi ocitli na ulici. Spočiatku bola veľmi naviazaná na súrodencov a ich starostlivosť, ale neskôr sa adaptovala, našla si kamarátov.

Status praesens:

Momentálny profil: Maloleté dieťa si vyžaduje neustálu pozornosť a opateru zo strany zamestnancov Detského domova v Sečovciach. Vyžaduje si uspokojovanie základných potrieb, ktoré doposiaľ namalo uspokojené v rodinnom prostredí. Dieťa je potrebné naučiť hygienickým návykom (umývanie rúk, zubov, česanie vlasov, sprchovanie sa, kúpanie), oboznámenie dievčaťa so zmenou vlastného tela, sexuálna výchova, stravovacím návykom (používanie príboru, servítky, rôznych tanierov podľa druhu jedla ako aj pohárov, umývanie riadu naučiť), kultúre stolovania. Je potrebné zabezpečiť Valike primeranú stravu bohatú na živiny a vitamíny, ktoré sú potrebné pre zdravý telesný a duševný vývin dieťaťa. Valika doposiaľ nepoznala niektoré druhy ovocia a zeleniny, ani ich nikdy nejedla, rovnako ako aj jogurty, a vitamíny vo forme tabletiiek.

Popis problému: Informácie od dieťaťati boli sprostredkované cez dokumentáciu vo forme spisov od orgánov zaoberajúcich sa problematikou zanedbávania rodinnej výchovy rodičmi. Maloletá Valika bola na základe rozhodnutia Okresného súdu v Košiciach umiestnená dňa 9.4.2010 do Detského domova v Sečovciach.

U dieťaťa je potrebné zabezpečiť kontakt s rodičmi a súrodencami a súčasne zabezpečiť návrat do prirodzeného rodinného prostredia. Zabezpečiť zdravý fyzický, psychický a sociálny vývin dieťaťa za priamej účasti biologických rodičov.

Stanovenie cieľov práce s klientom a jeho rodinou:

- sledovať prognózu zdravotného stavu dieťaťa po všetkých stránkach jeho rastu a vývoja,
- sledovať prejavovaný záujem biologických rodičov o maloleté dieťa a jeho súrodencov počas pobytu v Detskom domove v Sečovciach,
- sanácia rodinného prostredia za podpory Detského domova Sečovce,
- zabezpečiť spoluprácu s *ÚPSVaR v Košiciach* s rodinou dieťaťa, aby sa rodičia zamestnali, zvýšili si kvalifikáciu,
- na základe vzájomnej spolupráce Detského domova Sečovce a rodičov sa dohodnúť na pravidelných stretnutiach rodičov so svojím dieťaťom,
- zabezpečiť pravidelný telefonický kontakt dieťaťa s rodičmi,
- poskytnutie rôznych príspevkov a sociálnych dávok pre rodinu dieťaťa, aby sa vyriešila ich sociálna situácia a obnovilo sa bývanie, stabilizoval sa príjem rodiny, vybavenie dokladov, potvrdení za pomoci sociálneho pracovníka *ÚPSVaR*, alebo mesta Košice,
- poskytnutie sociálneho poradenstva rodine dieťaťa.

PROGNÓZA

Krátkodobá:

- zlepšenie zdravotného stavu dieťaťa a zabezpečenie primeraného rastu a vývinu dieťaťa v ústavnej starostlivosti v Detskom domove v Sečovciach,
- podanie žiadosti na Magistrát mesta Košice o sociálny byt,
- vyriešenie bytovej otázky.

Dlhodobá:

- aktívne uplatnenie sa rodičov na pracovnom trhu,
- umiestnenie dieťaťa do pôvodnej biologickej rodiny.

INTERVENČNÉ POSTUPY

Psychológ Detského domova v Sečovciach

- realizácia psychologického vyšetrenia dieťaťa a určenie jeho vývinu a rastu.

Sociálny pracovník na ÚPSVaR:

- monitorovanie rodinnej situácie u rodičov dieťaťa,
- realizácia návštev v rodinnom prostredí.

Okresný súd v Košiciach:

- rozhodnutie o umiestnení dieťaťa do *Detského domova v Sečovciach*,
- udelenie ústavnej starostlivosti maloletému dieťaťu,
- udelenie povinnosti rodičom prispievať na výživné maloletému dieťaťu mesačne vo výške 30% sumy životného minima,
- neudelenie povinnosti platenia výživného na dieťa,

Detský domov v Sečovciach:

- vymáhanie pohľadávky za neplatenie výživného na dieťa,
- odstúpenie pohľadávky z neplatenia výživného exekútorškému úradu, ktorý začne v danej veci konať,
- zaslanie polročnej správy o fyzickom, psychickom a sociálnom vývine dieťaťa *ÚPSVaR v Košiciach*.

Magistrát mesta Košice:

- monitorovanie sociálnej situácie rodičov maloletého dieťaťa,
- v zmysle § 32 ods. 5 *Zákona NR SR č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele* poslať súdu správu o spôsobe výkonu ústavnej starostlivosti dieťaťa.

KATAMNÉZA

Dieťa je k dňu 9. 4. 2010 umiestnené v Detskom domove v Sečovciach. Rodičia prejavujú skutočný záujem o svoje dieťa. Doručené zásielky a listy prevzali. Zo správy ÚPSVaR v Košiciach II. Vyplýva, že u rodičov došlo k čiastočnému zlepšeniu bytových pomerov. Dočasne bývajú u matkinej

sesternice v 1-izbovom byte. Byt je zariadený štandardne, vyhovujúcim nábytkom. Situácia sa zmenila v roku 2011, kedy sa rodičia odsťahovali o príbuznej a toho času bývajú v charitatívnom dome v Košiciach na ul. Bosákovej, kde si nemôžu svoje deti zobrať ani krátkodobo. Aj napriek zmenenej situácii deti navštevujú.

VYHODNOTENIE

Kým nebudú rodičia dieťaťa schopní sa postarať o svoje dieťa, dieťa do tej doby bude naďalej dieťa umiestnené v Detskom domove v Sečovciach. Hodnotenie súčasného dieťaťa stavu vzhľadom na jeho pôvodný problém: zdravotný stav dieťa je dobrý, psychomotorický vývin prebieha na úrovni fyzického veku dieťaťa, pri individuálnom prístupe a vhodných podnetov ako aj pri stabilnom emočnom prostredí sa prognóza vývoja a rastu dieťaťa javí ako úspešná.

Kazuistika č. 2:

Rodinná anamnéza:

K. K. vyrastala v rodinnom prostredí spolužitia matky a otca v družnom pomere v spoločnej domácnosti (chatrč z plechu) v *Trebišove*. V tejto chatrči žila spolu s rodičmi a 5 súrodencami. Vek súrodencov je od 3 rokov do 16 rokov. Sestra Ivica narodená 1996, Kamila narodená v roku 1999, Irena narodená v roku 2001, Karol narodený v roku 2004, Manuela narodená v roku 2008. K. K. Má 12 rokov.

Rodina žije v spoločnej domácnosti v chatrči zariadenej nábytkom, ktorý našli na ulici pri kontajneroch. Niektoré kusy nábytku sú ešte zachovalé, iné sa rozpadajú a sú špinavé. Majú televízor. Sú pripojení na čierno na odber elektriny. Kúria si drevom na piecke s komínom. Prostredie chatrče je špinavé. Všade sú odpadky, špiny, blato. Okolie chatrče je znečistené komunálnym odpadom a výkalmi. Voda v chatrči nie je, rovnako ako hygienické zariadenia, WC a kúpeľňa. Chodia sa kúpať do potoka, jarku.

Matka je dlhodobo na materskej dovolenke a poberá materskú

a rodičovské dávky súčasne aj rodinné prídavky na maloleté deti. Otec je dlhodobo nezamestnaný. Má ukončené len základné vzdelanie. Vie písať a čítať. Pracovno-právny vzťah nemal nikdy. V evidencii uchádzačov o zamestnanie je dlhodobo. Nemá ani snahu sa zamestnať. Poberá sociálne dávky na rodinu. Rodinné vzťahy sú dobré.

Osobná anamnéza:

K. K sa narodila ako 5 dieťa svojim rodičom do družnéhoho zväzku. Na základe rozhodnutia Okresného súdu v Trebišove bola so svojimi súrodencami umiestnená do Detského domova v Sečovciach, z dôvodu zanedbania výchovy rodičov voči svojim deťom. Nemala vytvorené vhodné bytové pomery, nemala dostatok stravy, nemala uspokojené základné biologické a psychické ako aj duševné potreby. Rodina nemala finančné prostriedky na riadnu výchovu detí. Ak dostala sociálne dávky, tak všetko prepila a prehrala na automatoch. Do ďalších dávok, si požičiavala od príbuzných. Tak to pokračuje dookola. Peňazí nemajú nikdy.

K. K. Je komunikatívne dieťa, ktoré sa rado smeje a hrá. Objavuje nové veci. Teší sa spoločnosti. Ak niečo nepozná, trochu sa bojí. Strach z neznáma pomíne a už je opäť veselá. Ťažko sa vyrovnáva so zmenami vlastného tela. Má pocit, že sa na ňu každý pozerá. Uvedomuje si svoju ženskosť. Po telesnej stránke je nadmerne vyvinutá vzhľadom k svojmu veku. Psychická zrelosť však nezodpovedá biologickému veku dieťaťa. Je hravá a nesamostatná. Učiť sa jej veľmi nechce. Nevie poriadne čítať, písať, ale vie spočítať peniaze. Rada sa hrá spoločenské hry.

Sústredenosť u nej je krátkodobá. Zaujíma ju všetko, ale nie nadhlo. Pri získavaní informácií o školskom prospechu a úspechoch sme zistili, že školu nenavštevovala, hoci bola priamo v ich osade. Dôvodom bolo, že ju rodičia pre jej výzor nútili k prostitúcii. Postávala na okraji cesty a zarábala peniaze vlastným telom. Neuvedomovala si, čo robí. Doma to videla denne, ako sa rodina rozmnožuje. Súlož považuje za bežnú súčasť života.

Nemá traumy z toho, že musela ísť s cudzími chlapmi za peniaze. Považuje to za pomoc rodine. Školu zase chápe ako niečo, čo ju oberá

o možnosť si ľahko zarobiť. Rada sa parádi a tak si kupuje šminky a oblečenie. Zvyšok peňazí dáva rodičom.

Z dôvodu nevedomovania si vlastného konania a jeho dôsledkov psychológ určil ľahší stupeň mentálnej zaostalosti a doporučil umiestnenie K. K. do špeciálnej základnej školy.

Školská anamnéza:

V školskom roku 2010/2011 je K. K. žiačkou VI. B triedy. Školská dochádzka je veľmi slabá. V prvom polroku školského roka mala vymeškaných 94 ospravedlnených hodín a 197 neospravedlnených hodín. Tejto dochádzke zodpovedá aj prospech. V prvom polroku nepospela zo všetkých predmetov. Jej správanie v škole bolo veľmi dobré. Ak bola prítomná na vyučovaní mala snahu sa vzdelávať a spolupracovala. Rodičia sa veľmi málo zaujímali o prospech svojej dcéry a školskú dochádzku. So školou nespolupracovali, nechodili na rodičovské združenia a ani nereagovali na výzvy školy dostaviť sa do školy za účelom prejednávania prospechu ich dcéry. Do školy chodila upravená, čistá a hlavne namaľovaná. Do školy nechodila až do obdobia umiestnenia do Detského domova v Sečovciach odkedy ju navštevuje pravidelne s dobrými výsledkami.

Sociálna diagnóza:

Dňa 1.6.2011 ÚPSVaR obdržal oznámenie od Mestskej polície v Trebišove o prebývaní maloletých osôb v nevyhovujúcich životných podmienkach a o prostitúcii maloletej podporovanej rodičmi. Po prešetrení v rodine pracovníkmi ÚPSVaR v Trebišove bolo zistené, že rodina žije v neprimeraných bytových podmienkach. Rodičia boli vypočutí a priznali, že dieťa núti k prostitúcii. Bolo voči nim podané trestné oznámenie a začaté trestné stíhanie na slobode.

Dňa 15.6.2011 boli rodine odobraté deti a umiestnené do detského domova v Sečovciach. Rodičia nedokázali svojim maloletým deťom zabezpečiť vhodné a primerané podmienky. Polícia zobrala rodičov do vyšetrovacej väzby a skúma podozrenie so zneužívania aj ostatných detí na prostitúciu. K. K. so súrodencami sa rýchlo adaptovali na nové prostredie.

Našli si kamarátov a využívajú výtobytky techniky. Najviac obdivujú WC, ktoré sa dá splachovať, ako aj sprchu. Tieto zariadenia doposiaľ videli len v televízii.

Status praesens:

Momentálny profil: Maloleté dieťa si vyžaduje neustálu pozornosť a opateru zo strany zamestnancov Detského domova v Sečovciach. Vyžaduje si uspokojovanie základných potrieb, ktoré doposiaľ namalo uspokojené v rodinnom prostredí. Dieťa je potrebné naučiť hygienickým návykom (umývanie rúk, zubov, česanie vlasov, sprchovanie sa, kúpanie) hoci sa dievča o seba staralo aj tak to nezodpovedala primeraným hygienickým pomerom. K. K. sa oboznámilo so zmenou vlastného tela. Z dôvodu prostitúcie jej bola vysvetlená sexuálna výchova, oboznámenie sa s antikoncepciou. Stravovacím návykom (používanie príboru, servítky, rôznych tanierov podľa druhu jedla ako aj pohárov, umývanie riadu naučiť), kultúre stolovania sa tiež venoval dostatočná pozornosť, nakoľko u dieťaťa nebola žiadna. Je potrebné zabezpečiť K. K. primeranú stravu bohatú na živiny a vitamíny, ktoré sú potrebné pre zdravý telesný a duševný vývin dieťaťa. Poukázať na nezdravosť a nevhodnosť užívania alkoholu a omamných látok. K. K. fajčí.

Popis problému: Informácie od dieťaťati boli sprostredkované cez dokumentáciu vo forme spisov od orgánov zaoberajúcich sa problematikou zanedbávania rodinnej výchovy rodičmi. Maloletá K. K. bola na základe rozhodnutia Okresného súdu v Trebišove umiestnená dňa 15.6.2011 do Detského domova v Sečovciach.

U dieťaťa je potrebné zabezpečiť kontakt s rodičmi a súrodencami a súčasne zabezpečiť návrat do prirodzeného rodinného prostredia. Zabezpečiť zdravý fyzický, psychický a sociálny vývin dieťaťa za priamej účasti biologických rodičov.

Stanovenie cieľov práce s klientom a jeho rodinou:

- sledovať prognózu zdravotného stavu dieťaťa po všetkých stránkach jeho rastu a vývoja,
- sledovať prejavovaný záujem biologických rodičov o maloleté dieťa

- a jeho súrodencov počas pobytu v Detském domove v Sečovciach,
- sanácia rodinného prostredia za podpory Detského domova Sečovce,
 - zabezpečiť spoluprácu s *ÚPSVaR v Trebišove* s rodinou dieťaťa, aby sa rodičia zamestnali, zvýšili si kvalifikáciu ak sa vyšetří podozrenie na zneužívanie dieťaťa na prostitúciu,
 - na základe vzájomnej spolupráce Detského domova Sečovce a rodičov sa dohodnúť na pravidelných stretnutiach rodičov so svojim dieťaťom,
 - zabezpečiť pravidelný telefonický kontakt dieťaťa s rodičmi,
 - poskytnutie rôznych príspevkov a sociálnych dávok pre rodinu dieťaťa, aby sa vyriešila ich sociálna situácia a obnovilo sa bývanie, stabilizoval sa príjem rodiny, vybavenie dokladov, potvrdení za pomoci sociálneho pracovníka *ÚPSVaR*, alebo mesta Trebišov,
 - poskytnutie sociálneho poradenstva rodine dieťaťa.

PROGNÓZA

Krátkodobá:

- zlepšenie zdravotného stavu dieťaťa a zabezpečenie primeraného rastu a vývinu dieťaťa v ústavnej starostlivosti v Detském domove v Sečovciach,
- podanie žiadosti na Mestský úrad v Trebišove o pridelenie unimobunky.

Dlhodobá:

- aktívne uplatnenie sa rodičov na pracovnom trhu,
- umiestnenie dieťaťa do pôvodnej biologickej rodiny,
- zbavenie alebo potvrdenie podozrenia zo zneužívania dieťaťa na prostitúciu za účelom príjmu pre rodinu.

INTERVENČNÉ POSTUPY

Psychológ Detského domova v Sečovciach

- realizácia psychologického vyšetrenia dieťaťa a určenie jeho vývinu a rastu.

Sociálny pracovník na *ÚPSVaR*:

- monitorovanie rodinnej situácie u rodičov dieťaťa,

- realizácia návštev v rodinnom prostredí.

Okresný súd v Trebišove:

- rozhodnutie o umiestnení dieťaťa do *Detského domova v Sečovciach*,
- udelenie ústavnej starostlivosti maloletému dieťaťu,
- udelenie povinnosti rodičom prispievať na výživné maloletému dieťaťu mesačne vo výške 30% sumy životného minima,
- neudelenie povinnosti platenia výživného na dieťa,

Detský domov v Sečovciach:

- vymáhanie pohľadávky za neplatenie výživného na dieťa,
- odstúpenie pohľadávky z neplatenia výživného exekútorskému úradu, ktorý začne v danej veci konať,
- zaslanie polročnej správy o fyzickom, psychickom a sociálnom vývine dieťaťa *ÚPSVaR v Trebišove*.

Mestský úrad Trebišov:

- monitorovanie sociálnej situácie rodičov maloletého dieťaťa,
- v zmysle § 32 ods. 5 *Zákona NR SR č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele* poslať súdu správu o spôsobe výkonu ústavnej starostlivosti dieťaťa.

KATAMNÉZA

Dieťa je umiestnené v Detskom domove v Sečovciach. Rodičia prejavujú skutočný záujem o svoje dieťa. Zatiaľ prebieha voči nim vyšetrovanie. Súd ešte neskončil. Prevzali všetky doručené zásielky a listy od Detského domova v Sečovciach, aby sa kontaktovali so svojimi deťmi. Naďalej rodina čaká na pridelenie unimobukny od mesta Trebišov. V rodine pretrváva dlhodobá nezamestnanosť, bez záujmu rodičov zamestnať sa.

VYHODNOTENIE

Kým nebudú rodičia dieťaťa schopní sa postarať o svoje dieťa, dieťa do tej doby bude naďalej dieťa umiestnené v Detskom domove v Sečovciach.

Hodnotenie súčasného dieťaťa stavu vzhľadom na jeho pôvodný problém: zdravotný stav dieťa je dobrý, psychomotorický vývin prebieha na úrovni fyzického veku dieťaťa, pri individuálnom prístupe a vhodných podnetov ako aj pri stabilnom emočnom prostredí sa prognóza vývoja a rastu dieťaťa javí ako úspešná.

Kazuistika č. 3:

Rodinná anamnéza:

Rodina sa nachádza v evidencii ÚPSVaR v Trebišove dlhodobo, z dôvodu neusporiadaného spôsobu života a výskytu výchovných problémov s deťmi. Matka Terézia je nezamestnaná. Poberá od ÚPSVaR v Trebišove rodinné prídavky na 8 maloleté deti vo výške 116,08 € mesačne a súčasne aj rodičovský príspevok vo výške 194 € mesačne.

Otec Dezider, ktorý žije v spoločnej domácnosti s manželkou a deťmi poberá invalidný dôchodok zo Sociálnej poisťovne vo výške 89 € mesačne.

Aj napriek pravidelnému príjmu a neplateniu žiadnych nájomných a zálohových platieb, nie je rodina schopná zabezpečiť pre svoje deti stravu, ošatenie a vzdelanie v požadovanom rozsahu. Peniaze minú pre účely zábavy, na cigarety a alkohol. Nakúpia len najlacnejšie veci, ako je múka, olej, mäso, slanina, zemiaky. O pestrostravovaní nemožno hovoriť. Na oblečenie a hygienu nemajú vyčlenené žiadne finančné prostriedky. Ošatenie si zabezpečujú formou návštevy verejných kontajnerov a kontajnerov na sídliskách a domoch v meste Trebišov. Zariadenie chatrče obohacujú odhodnoteným použitým nábytkom, ktorý nájdu pri kontajneroch, rovnako je to aj s oblečením. Rodičia žijú spoločne v družnom vzťahu a majú spoločne 9 detí, ktorými sú Marián vek 18 rokov, Erich vek 17, Martin vek 16 rokov, Valér vek 15 rokov, Martina vek 13 rokov, Mária vek 12 rokov, Ivana vek 10 rokov, Nikola vek 5 rokov. Z predchádzajúceho vzťahu má matka dvoch plnoletých synov a dve dcéry. Rodičia nepracujú, ani nikdy nepracovali. Otec sa vyhovára na invaliditu a matka je neustále na materskej dovolenke. Obaja majú len základné vzdelanie. Rodina býva v chatrči neďaleko potoka na okraji mesta

Trebišov. Nemajú elektrinu, plyn, vodu. Kúria len v piecke na drevo. Sviatia sviečkami. Kúpu sa v blízkom potoku, alebo v letných mesiacoch využívajú mestskú fontánu. Chatrč je zariadená len posteľou a pieckou. Skrine tu nenájdete. Šatstvo leží voľne pohodené na jednej kope na zemi. Okolie ako aj interiér príbytku je znečistený, špinavý a zapácha. Vedľa chatrče sú výkaly, psy a odpadky.

Osobná anamnéza:

O. I. sa narodila ako 9 dieťa svojim rodičom do manželského zväzku. Na základe rozhodnutia Okresného súdu v Trebišove bola so svojimi maloletými súrodencami umiestnená do Detského domova v Sečovciach, z dôvodu zanedbania výchovy rodičov voči svojim deťom. Nemala vytvorené vhodné bytové pomery, nemala dostatok stravy, nemala uspokojené základné biologické a psychické ako aj duševné potreby. Často bývala hospitalizovaná pre problémy s podchladením a podvýživou.

O. I. bez ťažkostí nadväzuje kontakt s cudzími ľuďmi ako aj s blízkym okolím. Má len 8 rokov a aj napriek tomu je veľmi živá a hravá. Jej mentálny vek však nezodpovedá biologickému veku. Prítomnosť vníma ako hru. Bola jej diagnostikovaná ľahká mentálna retardácia a doporučená školská dochádzka v špeciálnej základnej škole. Pre nedostatočne podnetné rodinné prostredie sa oneskoril jej psychický vývin. Školu navštevovala len v období zimy, kedy sa tam išla zohriať a nie za účelom vzdelávania. Pre časté problémy so zdravím bola hospitalizovaná a chorľavá. Nedostávala primeranú liečbu zo strany rodičov, ktorý ju mali zabezpečiť. Neovláda písanie ani čítanie. Je na úrovni prváčika. Mýli si farby a tvary. Nevie pomenovať zvieratá a rastliny. Nepozná základné výrazy pre dennú komunikáciu, ako je ďakujem, prosím, dobrý deň. Pre komunikáciu využíva len hovorovú reč a to nárečie.

Školská anamnéza:

V školskom roku 2011/2012 je O.I je žiačkou II. C triedy. Školská dochádzka je veľmi slabá. Do školy nechodila až do obdobia umiestnenia do Detského domova v Sečovciach odkedy ju navštevuje pravidelne s dobrými výsledkami.

Sociálna diagnóza:

Dňa 1.4.2011 ÚPSVaR v Trebišove obdržal oznámenie od Základnej školy v Trebišove, že dieťa nenavštevuje školu aj napriek opakovaným výzvam rodičom, aby sa dostavili do školy ze účelom prejednaní školskej dochádzky ich dieťaťa. Rovnako bola na ÚPSVaR v Trebišove doručená sťažnosť a oznámenie o zanedbaní zdravotnej starostlivosti zo strany rodičov Nemocnicou s poliklinikou v Trebišove. Na podnet týchto organizácii ÚPSVaR v Trebišove podal podnet na prešetrenie danej veci a požiadal Okresný súd v Trebišove o vydanie predbežného opatrenia na odobratie dieťaťa z rodiny a umiestnenie do Detského domova v Sečovciach. O. I. sa adaptovala na nové prostredie a jej vývin napreduje, upravil sa aj zdravotný stav.

Status praesens:

Momentálny profil: Maloleté dieťa si vyžaduje neustálu pozornosť a opateru zo strany zamestnancov Detského domova v Sečovciach. Vyžaduje si uspokojovanie základných potrieb, ktoré doposiaľ namalo uspokojené v rodinnom prostredí. Dieťa je potrebné naučiť hygienickým návykom (umývanie rúk, zubov, česanie vlasov, sprchovanie sa, kúpanie), oboznámenie dievčaťa so zmenou vlastného tela, sexuálna výchova, stravovacím návykom (používanie príboru, servítky, rôznych tanierov podľa druhu jedla ako aj pohárov, umývanie riadu naučiť), kultúre stolovania. Je potrebné zabezpečiť O. I. primeranú stravu bohatú na živiny a vitamíny, ktoré sú potrebné pre zdravý telesný a duševný vývin dieťaťa. O. I. doposiaľ nepoznala niektoré druhy ovocia a zeleniny, ani ich nikdy nejedla, rovnako ako aj jogurty, a vitamíny vo forme tabletiiek. Pre dlhodobú podvýživu je veľmi dôležitý prísun vitamínov a vlákniny. S počiatku O. I. nové potraviny nechutili, mala z nich strach a aj zvracala. Organizmus nebol naučený na pravidelnú a bohatú stravu. Dnes už pozná rozmanitosť stravovania a dokonca sa dožaduje niektorých druhov potravín.

Popis problému: Informácie od dieťaťami boli sprostredkované cez dokumentáciu vo forme spisov od orgánov zaoberajúcich sa problematikou zanedbávania rodinnej výchovy rodičmi. Maloletá O. I. bola na základe

rozhodnutia Okresného súdu v Trebišove umiestnená dňa 19.4.2010 do Detského domova v Sečovciach.

U dieťaťa je potrebné zabezpečiť kontakt s rodičmi a súrodencami a súčasne zabezpečiť návrat do prirodzeného rodinného prostredia. Zabezpečiť zdravý fyzický, psychický a sociálny vývin dieťaťa za priamej účasti biologických rodičov.

Stanovenie cieľov práce s klientom a jeho rodinou:

- sledovať prognózu zdravotného stavu dieťaťa po všetkých stránkach jeho rastu a vývoja,
- sledovať prejavovaný záujem biologických rodičov o maloleté dieťa a jeho súrodencov počas pobytu v Detskom domove v Sečovciach,
- sanácia rodinného prostredia za podpory Detského domova Sečovce,
- zabezpečiť spoluprácu s *ÚPSVaR v Trebišove* s rodinou dieťaťa, aby sa rodičia zamestnali, zvýšili si kvalifikáciu,
- na základe vzájomnej spolupráce Detského domova Sečovce a rodičov sa dohodnúť na pravidelných stretnutiach rodičov so svojim dieťaťom,
- zabezpečiť pravidelný telefonický kontakt dieťaťa s rodičmi,
- poskytnutie rôznych príspevkov a sociálnych dávok pre rodinu dieťaťa, aby sa vyriešila ich sociálna situácia a obnovilo sa bývanie, stabilizoval sa príjem rodiny, vybavenie dokladov, potvrdení za pomoci sociálneho pracovníka *ÚPSVaR*, alebo mesta Trebišov,
- poskytnutie sociálneho poradenstva rodine dieťaťa.

PROGNÓZA

Krátkodobá:

- zlepšenie zdravotného stavu dieťaťa a zabezpečenie primeraného rastu a vývinu dieťaťa v ústavnej starostlivosti v Detskom domove v Sečovciach,
- podanie žiadosti o sociálny byt, vyriešenie bytovej otázky.

Dlhodobá:

- aktívne uplatnenie sa rodičov na pracovnom trhu,

- umiestnenie dieťaťa do pôvodnej biologickej rodiny.

INTERVENČNÉ POSTUPY

Psychológ Detského domova v Sečovciach

- realizácia psychologického vyšetrenia dieťaťa a určenie jeho vývinu a rastu.

Sociálny pracovník na ÚPSVaR:

- monitorovanie rodinnej situácie u rodičov dieťaťa,
- realizácia návštev v rodinnom prostredí.

Okresný súd v Trebišove:

- rozhodnutie o umiestnení dieťaťa do *Detského domova v Sečovciach*,
- udelenie ústavnej starostlivosti maloletému dieťaťu,
- udelenie povinnosti rodičom prispievať na výživné maloletému dieťaťu mesačne vo výške 30% sumy životného minima,
- neudelenie povinnosti platenia výživného na dieťa.

Detský domov v Sečovciach:

- vymáhanie pohľadávky za neplatenie výživného na dieťa,
- odstúpenie pohľadávky z neplatenia výživného exekútorskému úradu, ktorý začne v danej veci konať,
- zaslanie polročnej správy o fyzickom, psychickom a sociálnom vývine dieťaťa *ÚPSVaR v Trebišove*.

Mestský úrad v Trebišove:

- monitorovanie sociálnej situácie rodičov maloletého dieťaťa,
- v zmysle § 32 ods. 5 *Zákona NR SR č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele* poslať súdu správu o spôsobe výkonu ústavnej starostlivosti dieťaťa.

KATAMNÉZA

Dieťa je umiestnené v Detskom domove v Sečovciach. Rodičia prejavujú skutočný záujem o svoje dieťa. Doručené zásielky a listy prevzali. Zo správy ÚPSVaR v Trebišove vyplýva, že u rodičov došlo k čiastočnému

zlepšení bytových pomerov. Od mesta Trebišov dostali unimobunku, kde sa presťahovali. Otec sa zamestnal na Technických službách ako pomocný pracovník. Príjem s im zvýšil a tak požiadali o zverenie dieťaťa do pôvodnej rodinnej starostlivosti. Zatiaľ súd ich žiadosti nevyhovel, čakajú na odpoveď.

VYHODNOTENIE

Kým nebudú rodičia dieťaťa schopní sa postarať o svoje dieťa, dieťa do tej doby bude naďalej dieťa umiestnené v Detskom domove v Sečovciach. Hodnotenie súčasného dieťaťa stavu vzhľadom na jeho pôvodný problém: zdravotný stav dieťa je dobrý, psychomotorický vývin prebieha na úrovni fyzického veku dieťaťa, pri individuálnom prístupe a vhodných podnetov ako aj pri stabilnom emočnom prostredí sa prognóza vývoja a rastu dieťaťa javí ako úspešná.

Kazuistika č. 4:

Rodinná anamnéza:

Rodina sa nachádza v evidencii ÚPSVaR v Trebišove dlhodobo, z dôvodu neusporiadaného spôsobu života a výskytu výchovných problémov s deťmi. Rodičia dostali od nebankových inštitúcií pôžičky a pre dlhodobú nezamestnanosť ich neplatia. Nemajú potrebný príjem. Kúpili si auto, na ktorom odcestovali do Čiech. Na Slovensku sa nezdržiavajú. Svojich 6 detí (Anabela vek 12 rokov, Kristína vek 11 rokov, Olinka vek 11 rokov, Anastázia vek 10, Uršula vek 9 rokov a Otakar vek 5 rokov) nechali v opatere starých rodičov, ktorí sú už nevládny a starí, a ktorí nemajú možnosti a prostriedky sa o maloleté deti postarať. Poberajú len starobný dôchodok vo výške 369€ mesačne. Bývajú v starom rodinnom dome, bez elektriny. Kúria si pieckou na drevo. Starí rodičia nevedia nič o dcére a zaťovi. Neprejavujú záujem o svoje deti. Ušli pred exekúciou a toto času sa schovávajú v cudzine. Starí rodičia sa nedokážu o deti postarať, čo dokazuje sťažnosť školy o zanedbanie povinnej školskej dochádzky detí, ako aj nevhodnosti bytových pomerov.

Osobná anamnéza:

A. H. Je dieťa nezvestných rodičov. Má len 12 rokov a pomáha sa

starat' starým rodičom o svojich súrodencov. Pomoc v domácnosti jej zaberá toľko času, že nenavštevuje školu, hoci by chcela.

Na základe rozhodnutia Okresného súdu v Trebišove bola so svojimi súrodencami umiestnená do Detského domova v Sečovciach, z dôvodu zanedbania výchovy rodičov voči svojim deťom. Nemala vytvorené vhodné bytové pomery, nemala dostatok stravy, nemala uspokojené základné biologické a psychické ako aj duševné potreby.

A. H sa rada stará o súrodencov. Má vyvinuté sociálne zručnosti ako aj zručnosti v starostlivosti o domácnosť. Vie variť, piecť a postarať sa o deti. V detskom domove každému pomáha s obliekaním, pomáha pri príprave jedla, šatstva, upratuje bez toho, aby ju o to niekto požiadal. Nevie obsedieť. Nevie sa hrať ako deti v jej veku. Neustále myslí na potreby niekoho iného. Je na svoj vek veľmi zodpovedná a rozumovo vyspelá. Uvedomuje si vážnosť situácie. Na svojich rodičov sa hnevá. Pri zmienke o nich znervóznie. Nechce sa o nich rozprávať. Sklamali ju, keď opustili ju a jej súrodencov. Nevie sa z danou situáciou vyrovnáť.

A. H. Vie čítať aj písať, hoci školu nenavštevuje pravidelne. Hovorí, že ju baví učiť sa, len nemá čas. Preto si rada číta časopisy, ktoré nájdu súrodenci v kontajneroch. Pri práci si rada spieva. Má sny do budúcnosti. Chcela by sa stať speváčkou. Zo psychologického hľadiska je jej vývin v rovine primeranej jej veku. Neznalosť zákonov starých rodičov nedohnala k tomu, aby posielali vnúčatá do školy, aby dostali vyššie sociálne dávky a štátne príspevky. Deti boli doma. Bolo to pre nich jednoduchšie.

Školská anamnéza:

V školskom roku 2011/2012 A. H školu nenavštívila vôbec. Dôvodom bola choroba jej babky, ktorá sa nemohla o deti postarať a tak ako najstaršia sa obetovala a ostala doma s babkou a starala sa o ňu a jej súrodencov.

Sociálna diagnóza:

Škola oznámila ÚPSVaR v Trebišove, že A. H. Spolu so súrodencami neabsolvuje povinnú školskú dochádzku a tak šla sociálna pracovníčka na šetrenie do rodiny, kde sa zistilo zanedbanie detí ako aj zneužívanie dieťaťa

na domáce práce. Nepriaznivo boli hodnotené aj bytové pomery rodiny ako aj nedostatok stravy a nedostatočné oblečenie vzhľadom na ročné obdobie u detí.

Deti sa voľne hrajú na dvore, školu nenavštevujú. Starí rodičia sa im nevenujú. Nevládu. Majú svoje zdravotné ťažkosti, sami potrebujú pomoc.

Rodičia svojim útekom nezabezpečili svojim maloletým deťom vhodné a primerané bývanie, stravovanie a opateru. Na základe tohto skutku boli deti rozhodnutím Okresný súd v Trebišove umiestnené v zariadení na výkon ústavnej starostlivosti v Detskom domove v Sečovciach. A. H sa rýchlo adaptovala a rovnako aj jej súrodenci.

Status praesens:

Momentálny profil: Maloleté dieťa si vyžaduje neustálu pozornosť a opateru zo strany zamestnancov Detského domova v Sečovciach. Vyžaduje si uspokojovanie základných potrieb, ktoré doposiaľ nemalo uspokojené v rodinnom prostredí. Dieťa je potrebné naučiť hygienickým návykom (umývanie rúk, zubov, česanie vlasov, sprchovanie sa, kúpanie), oboznámenie dievčaťa so zmenou vlastného tela, sexuálna výchova, stravovacím návykom (používanie príboru, servítky, rôznych tanierov podľa druhu jedla ako aj pohárov, umývanie riadu naučiť), kultúre stolovania. Aj napriek tomu, že A. H. Sa starala o domácnosť ako vedela, mnoho vecí nerobila správne. V detskom domove sa tomu naučila. Doplnila si tu vedomosti zo starostlivosti o rodinu, domácnosť, hospodárenie s peniazmi. Uvedomila si tu rovnako, že aj ona je ešte dieťa a má právo sa hrať, smiať a robiť chyby. Vyskúšala si tu stravu, o ktorej len čítala v časopisoch. Venuje sa spevu. Navštevuje ľudovú umeleckú školu pod dohľadom detského domova.

Popis problému: Informácie od dieťaťati boli sprostredkované cez dokumentáciu vo forme spisov od orgánov zaoberajúcich sa problematikou zanedbávania rodinnej výchovy rodičmi. Maloletá A. H. bola na základe rozhodnutia Okresného súdu v Trebišove umiestnená dňa do Detského domova v Sečovciach. U dieťaťa je potrebné zabezpečiť kontakt s rodičmi a súrodencami a súčasne zabezpečiť návrat do prirodzeného rodinného prostredia. Zabezpečiť zdravý fyzický, psychický a sociálny vývin dieťaťa za

priamej účasti biologických rodičov.

Stanovenie cieľov práce s klientom a jeho rodinou:

- sledovať prognózu zdravotného stavu dieťaťa po všetkých stránkach jeho rastu a vývoja,
- sledovať prejavovaný záujem biologických rodičov o maloleté dieťa a jeho súrodencov počas pobytu v Detskom domove v Sečovciach,
- zabezpečiť nájdenie biologických rodičov v zahraničí,

PROGNÓZA

Krátkodobá:

- zlepšenie zdravotného stavu dieťaťa a zabezpečenie primeraného rastu a vývinu dieťaťa v ústavnej starostlivosti v Detskom domove v Sečovciach,

Dlhodobá:

- nájdenie biologických rodičov,
- umiestnenie dieťaťa do pôvodnej biologickej rodiny.

INTERVENČNÉ POSTUPY

Psychológ Detského domova v Sečovciach

- realizácia psychologického vyšetrenia dieťaťa a určenie jeho vývinu a rastu.

Sociálny pracovník na ÚPSVaR:

- monitorovanie rodinnej situácie u rodičov dieťaťa,
- realizácia návštev v rodinnom prostredí.

Okresný súd v Trebišove:

- rozhodnutie o umiestnení dieťaťa do *Detského domova v Sečovciach*,
- udelenie ústavnej starostlivosti maloletému dieťaťu,
- udelenie povinnosti rodičom prispievať na výživné maloletému dieťaťu mesačne vo výške 30% sumy životného minima,
- neudelenie povinnosti platenia výživného na dieťa,

Detský domov v Sečovciach:

- vymáhanie pohľadávky za neplatenie výživného na dieťa,
- odstúpenie pohľadávky z neplatenia výživného exekútorskému úradu, ktorý začne v danej veci konať,
- zaslanie polročnej správy o fyzickom, psychickom a sociálnom vývine dieťaťa *ÚPSVaR v Trebišove*.

Mestský úrad Trebišov:

- monitorovanie sociálnej situácie rodičov maloletého dieťaťa,
- v zmysle § 32 ods. 5 *Zákona NR SR č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele* poslať súdu správu o spôsobe výkonu ústavnej starostlivosti dieťaťa.

KATAMNÉZA

Dieťa je umiestnené v Detskom domove v Sečovciach spolu so súrodencami. Rodičia sú nezvestní a neprejavujú záujem o svoje deti. Starí rodičia sa kontaktujú s deťmi osobne raz mesačne z dôvodu nepriaznivého zdravotného stavu. Majú podanú žiadosť o umiestnenie v sociálnom zariadení pre seniorov. Deti budú do doby nájdenia biologických rodičov v detskom domove v Sečovciach.

VYHODNOTENIE

Kým sa nenájdu biologickí rodičia dieťaťa a nebudú mu schopní zabezpečiť vhodné podmienky pre jeho rast a vývin, do tej doby bude dieťa umiestnené v Detskom domove v Sečovciach. Hodnotenie súčasného dieťaťa stavu vzhľadom na jeho pôvodný problém: zdravotný stav dieťa je dobrý, psychomotorický vývin prebieha na úrovni fyzického veku dieťaťa, pri individuálnom prístupe a vhodných podnetov ako aj pri stabilnom emočnom prostredí sa prognóza vývoja a rastu dieťaťa javí ako úspešná.

Kazuistika č. 5:

Rodinná anamnéza:

Rodina sa nachádza v evidencii ÚPSVaR v Trebišove dlhodobo, z dôvodu neusporiadaného spôsobu života a výskytu výchovných problémov s deťmi. Na rodinu sú podávané neustále sťažnosti od susedov. Počuť od nich krik, cítiť zápach. Pravidelne rušia nočný klud. Chodia domov opití. Špinia v spoločných priestoroch. Deti demolujú zariadenie obytného domu. Navštevujú ich podozriví ľudia.

Manželia sú poberateľmi dávok v hmotnej núdzi. Spoločne vychovávajú 4 deti. Žijú v spoločnej domácnosti so svojimi rodičmi. Deti majú vo veku od 6 do 12 rokov. Najstarší je Ondrej vo veku 12 rokov, nasleduje Olívia vo veku 10 rokov, Patrik vo veku 9 rokov, Peter vo veku 8 rokov, Pavol vo veku 7 rokov a Michal vo veku 6 rokov. Chlapci sú živí a nechodia do školy. Požívajú alkohol a fetujú.

Osobná anamnéza:

O. E. Sa narodila ako druhé dieťa svojim rodičom do manželského zväzku. Na základe rozhodnutia Okresného súdu v Trebišove bola so svojimi súrodencami umiestnená do Detského domova v Sečovciach, z dôvodu zanedbania výchovy rodičov voči svojim deťom. Nemala vytvorené vhodné bytové pomery, nemala dostatok stravy, nemala uspokojené základné biologické a psychické ako aj duševné potreby. Na ich neuspokojovanie neustále úrady upozorňovali susedia. O. E. Je veselá dievča, ktoré sa rado hrá, spieva, tancuje, kreslí. Má bohaté skúsenosti s chlapcami, vie ako sa má k nim správať, keďže vyrastá medzi bratmi a ich kamarátmi. Rodičia sa o ňu nezaujímali. Svoju pozornosť venovali alkoholu a priateľom.

Pri slovnom prejave používa slová hodiace sa skôr do slovníka chlapcov. Hreší a preklína každého. Neuvedomuje si svoj zlozvyk odplývania si. Neustále sa hrá s rukami. Neobsedí. Nesústredí sa na danú vec. Písať a čítať vie, ale slabo. Na základe posudku psychológa zaostáva vo vývine a preto ju odporúča pre štúdium na špeciálnu základnú školu, kde by sa jej venovala dostatočná pozornosť, akú potrebuje.

Školská anamnéza:

V školskom roku 2011/2012 je O. E žiačkou IV. C triedy. Školská dochádza je veľmi slabá. V prvom polroku školského roka mala vymeškaných 69 ospravedlnených hodín a 135 neospravedlnených hodín. Tejto dochádzke zodpovedá aj prospech. V prvom polroku nepospela zo šiestich predmetov. Jej správanie v škole bolo veľmi dobré. Ak bola prítomná na vyučovaní mala snahu sa vzdelávať a spolupracovala. Rodičia sa veľmi málo zaujímali o prospech svojej dcéry a školskú dochádzku. Mala problém s čistotou oblečenia, celkovou úpravou a hygienou. Do školy nechodila až do obdobia umiestnenia do Detského domova v Sečovciach odkedy ju navštevuje pravidelne s dobrými výsledkami.

Sociálna diagnóza:

Na podnet mestskej polície ako aj štátnej polície a pre opakované sťažnosti školy a susedov, bol ÚPSVaR povinní prešetriť situáciu v rodine. Zistil, že tá je nepriaznivá a nevyhovujúca pre zdravý rast a vývin detí v nej. Podal návrh na odňatie detí z biologickej rodiny do náhradnej ústavnej starostlivosti a súd tejto žiadosti vyhovel. Neskôr sa zistilo, že rodičia, okrem zanedbanej rodinnej výchovy prídu aj o bývanie. Mali dlh na bytovom podniku mesta Trebišov. Dlh nesplácali. Boli deložovaní, ale nechceli opustiť byt. Aj naďalej sa nachádzajú na danej adrese, bez elektriny, plynu, vody. Možno konštatovať, že nemajú bývanie pre svoje deti. V byte bývajú na čierno.

Rodina vedú neusporiadaný spôsob života a rodičia svojim nezodpovedným rodičovským prístupom zanedbávajú rodičovskú starostlivosť a výchovu maloletých detí.

Status praesens:

Momentálny profil: Maloleté dieťa si vyžaduje neustálu pozornosť a opateru zo strany zamestnancov Detského domova v Sečovciach. Vyžaduje si uspokojovanie základných potrieb, ktoré doposiaľ namalo uspokojené v rodinnom prostredí. Dieťa je potrebné naučiť hygienickým návykom (umývanie rúk, zubov, česanie vlasov, sprchovanie sa, kúpanie), oboznámenie dievčaťa so zmenou vlastného tela, sexuálna výchova, stravovacím návykom

(používanie príboru, servítky, rôznych tanierov podľa druhu jedla ako aj pohárov, umývanie riadu naučiť), kultúre stolovania. Je potrebné zabezpečiť dieťaťu primeranú stravu bohatú na živiny a vitamíny, ktoré sú potrebné pre zdravý telesný a duševný vývin dieťaťa. Je dôležité ukázať dieťaťu primeraný spôsob života, ktorý uznáva majoritná spoločnosť, t. j. že rodičia chodia do práce, starajú sa o deti. Upozorniť na skutočnosť, že to, že je dieťa celý deň na ulici je nesprávne. Rodičia mu majú dať jesť, piť, postarať sa oň. To je potrebné dieťaťu vysvetliť. Keďže doposiaľ nepoznalo iný spôsob rodinného života ako ten, do ktorého sa narodilo, považuje ho za prirodzený.

Popis problému: Informácie od dieťaťi boli sprostredkované cez dokumentáciu vo forme spisov od orgánov zaoberajúcich sa problematikou zanedbávania rodinnej výchovy rodičmi. Maloletá bola na základe rozhodnutia Okresného súdu v Trebišove umiestnená do Detského domova v Sečovciach.

U dieťaťa je potrebné zabezpečiť kontakt s rodičmi a súrodencami a súčasne zabezpečiť návrat do prirodzeného rodinného prostredia. Zabezpečiť zdravý fyzický, psychický a sociálny vývin dieťaťa za priamej účasti biologických rodičov.

Stanovenie cieľov práce s klientom a jeho rodinou:

- sledovať prognózu zdravotného stavu dieťaťa po všetkých stránkach jeho rastu a vývoja,
- sledovať prejavovaný záujem biologických rodičov o maloleté dieťa a jeho súrodencov počas pobytu v Detskom domove v Sečovciach,
- sanácia rodinného prostredia za podpory Detského domova Sečovce,
- zabezpečiť spoluprácu s *ÚPSVaR v Trebišove* s rodinou dieťaťa, aby sa rodičia zamestnali, zvýšili si kvalifikáciu,
- na základe vzájomnej spolupráce Detského domova Sečovce a rodičov sa dohodnúť na pravidelných stretnutiach rodičov so svojim dieťaťom,
- zabezpečiť pravidelný telefonický kontakt dieťaťa s rodičmi,
- poskytnutie rôznych príspevkov a sociálnych dávok pre rodinu dieťaťa, aby sa vyriešila ich sociálna situácia a obnovilo sa bývanie, stabilizoval sa príjem rodiny, vybavenie dokladov, potvrdení za pomoci sociálneho

pracovníka ÚPSVaR,

- poskytnutie sociálneho poradenstva rodine dieťaťa.

PROGNÓZA

Krátkodobá:

- zlepšenie zdravotného stavu dieťaťa a zabezpečenie primeraného rastu a vývinu dieťaťa v ústavnej starostlivosti v Detskom domove v Sečovciach,
- vyriešenie bytovej otázky.

Dlhodobá:

- aktívne uplatnenie sa rodičov na pracovnom trhu,
- umiestnenie dieťaťa do pôvodnej biologickej rodiny,
- odstránenie závislosti od alkoholu u rodičov,
- odstránenie závislosti od omamných látok u detí.

INTERVENČNÉ POSTUPY

Psychológ Detského domova v Sečovciach

- realizácia psychologického vyšetrenia dieťaťa a určenie jeho vývinu a rastu.

Sociálny pracovník na ÚPSVaR:

- monitorovanie rodinnej situácie u rodičov dieťaťa,
- realizácia návštev v rodinnom prostredí.

Okresný súd v Trebišove:

- rozhodnutie o umiestnení dieťaťa do *Detského domova v Sečovciach*,
- udelenie ústavnej starostlivosti maloletému dieťaťu,
- udelenie povinnosti rodičom prispievať na výživné maloletému dieťaťu mesačne vo výške 30% sumy životného minima,
- neudelenie povinnosti platenia výživného na dieťa.

Detský domov v Sečovciach:

- vymáhanie pohľadávky za neplatenie výživného na dieťa,
- odstúpenie pohľadávky z neplatenia výživného exekútorskému úradu, ktorý začne v danej veci konať,
- zaslanie polročnej správy o fyzickom, psychickom a sociálnom vývine dieťaťa *ÚPSVaR v Trebišove*

Mestský úrad v Trebišove:

- monitorovanie sociálnej situácie rodičov maloletého dieťaťa,
- v zmysle § 32 ods. 5 *Zákona NR SR č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele* poslať súdu správu o spôsobe výkonu ústavnej starostlivosti dieťaťa.

KATAMNÉZA

Dieťa je umiestnené v Detskom domove v Sečovciach. Rodičia prejavujú skutočný záujem o svoje dieťa. Doručené zásielky a listy prevzali. Zo správy ÚPSVaR v Trebišove vyplýva, že u rodičov došlo k čiastočnému zlepšeniu bytových pomerov. Dočasne bývajú u matkinej sesternice v rodinnom dome. Byt je zariadený štandardne, vyhovujúcim nábytkom. Majú vlastné dve izby, kde by sa mohli spolu s deťmi nastáňovať. Rodičia si hľadajú prácu cez rekvalifikáciu a súčasne navštevujú klub anonymných alkoholikov pri psychiatrickom oddelení v Trebišove v NsP.

VYHODNOTENIE

Kým nebudú rodičia dieťaťa schopní sa postarať o svoje dieťa, dieťa do tej doby bude naďalej dieťa umiestnené v Detskom domove v Sečovciach. Hodnotenie súčasného dieťaťa stavu vzhľadom na jeho pôvodný problém: zdravotný stav dieťa je dobrý, psychomotorický vývin prebieha na úrovni fyzického veku dieťaťa, pri individuálnom prístupe a vhodných podnetov ako aj pri stabilnom emočnom prostredí sa prognóza vývoja a rastu dieťaťa javí ako úspešná.

Kazuistika č. 6:

Rodinná anamnéza:

Rodina sa nachádza v evidencii ÚPSVaR v Trebišove dlhodobo, z dôvodu neusporiadaného spôsobu života a výskytu výchovných problémov s deťmi. Obaja rodičia sú nezamestnaní. Matka je dlhodobo na materskej dovolenke a otec je invalidný dôchodca, nemá jednu ruku. Prišiel o ňu pri auto nehode. Jediným príjmom rodiny je rodičovský príspevok vo výške 194 €, invalidný dôchodok vo výške 167 € a rodinné prídavky na 5 detí vo výške 110,05€ mesačne. Manželia majú spoločne 11 detí, z ktorých 6 detí je už umiestnených v detských domovoch pre opakované zanedbávanie výchovy zo strany rodičov.

Osobná anamnéza:

S. L. sa narodil ako 11 dieťa svojim rodičom do manželského zväzku. Na základe rozhodnutia Okresného súdu v Trebišove bol so svojimi súrodencami umiestnený do Detského domova v Sečovciach, z dôvodu zanedbania výchovy rodičov voči svojim deťom. Nemal vytvorené vhodné bytové pomery, nemal dostatok stravy, nemal uspokojené základné biologické a psychické ako aj duševné potreby. Bol rodičmi týraný. Pri šetrení v rodine sa zistilo, že dieťa ma na tele poranenia novšieho a staršieho dáta, ktoré si nemohlo spôsobiť samé.

S. L. V dôsledku neustáleho bitia rodičmi sa bojí komunikovať s okolím. Prehovorí sa len tomu koho pozná. Je samotár. Málo sa smeje. Hrá sa s obľúbenou hračkou – špinavým mackom, bez ktorého sa nepohne ani na krok. S ním sa rozpráva. Slovný prejav je neprimeraný veku dieťaťa. Dieťa používa málo slov, nárečových slov, a slov v rómskom jazyku. Písať a čítať nevie, hoci má 7 rokov. V škole nikdy nebol. Rodičia ho tam nevzali, nenavštevoval ani materskú školu. Má krátkodobé sústredenie. Pracovné tempo je pomalé.

Celková mentálna výkonnosť dieťaťa sa pohybuje v pásme ľahšej duševnej zaostalosti. Psychológ na základe vyšetrenia doporučil umiestnenie dieťaťa do špeciálnej základnej školy.

Školská anamnéza:

V škole nikdy nebol.

Sociálna diagnóza:

Základná škola upovedomila ÚPSVaR v Trebišove, že dieťa nenastúpilo povinnú školskú dochádzku. Následne vyslaný sociálny pracovník pri šetrení v rodine zistil týranie dieťaťa a ďalšie závažné skutočnosti nezabezpečujúce primeranú rodinnú výchovu dieťaťa. Zistilo sa, že bytové pomery rodiny sú nevyhovujúce. Žijú v pivnici rodinného domu, bez kúrenia, vody, svetla a sociálneho zariadenia. Deti nemajú kde spať a čo jesť. Sú špinavé a trpia zavšivením.

Rodičia nedokázali svojim maloletým deťom zabezpečiť vhodné a primerané bývanie, stravovanie a ošatenie ako aj výchovu. Rodina vedie neusporiadaný spôsob života a rodičia svojim nezodpovedným rodičovským prístupom zanedbávajú rodičovskú starostlivosť a výchovu maloletých detí. Vzhľadom k uvedeným skutočnostiam ÚPSVaR v Trebišove podal na Okresný súd v Trebišove návrh na vydanie Uznesenia o Predbežné opatrenie a umiestnenie detí v zariadení na výkon ústavnej starostlivosti v Detskom domove v Sečovciach. S. L. Bol prijatý do Detského domova v Sečovciach, kde sa adaptoval pomaly, neustále plakal a v noci sa pomočoval. Báľ sa ostať sám v izbe.

Status praesens:

Momentálny profil: Maloleté dieťa si vyžaduje neustálu pozornosť a opateru zo strany zamestnancov Detského domova v Sečovciach. Vyžaduje si uspokojovanie základných potrieb, ktoré doposiaľ namalo uspokojené v rodinnom prostredí. Dieťa je potrebné naučiť hygienickým návykom (umývanie rúk, zubov, česanie vlasov, sprchovanie sa, kúpanie), stravovacím návykom (používanie príboru, servítky, rôznych tanierov podľa druhu jedla ako aj pohárov, umývanie riadu naučiť), kultúre stolovania. Je potrebné zabezpečiť S. L. primeranú stravu bohatú na živiny a vitamíny, ktoré sú potrebné pre zdravý telesný a duševný vývin dieťaťa.

Popis problému: Informácie od dieťaťati boli sprostredkované cez

dokumentáciu vo forme spisov od orgánov zaoberajúcich sa problematikou zanedbávania rodinnej výchovy rodičmi. Maloletý S. L. bol na základe rozhodnutia Okresného súdu v Trebišove umiestnený dňa 19.5.2011 do Detského domova v Sečovciach.

U dieťaťa je potrebné zabezpečiť kontakt s rodičmi a súrodencami a súčasne zabezpečiť návrat do prirodzeného rodinného prostredia. Zabezpečiť zdravý fyzický, psychický a sociálny vývin dieťaťa za priamej účasti biologických rodičov.

Stanovenie cieľov práce s klientom a jeho rodinou:

- sledovať prognózu zdravotného stavu dieťaťa po všetkých stránkach jeho rastu a vývoja,
- sledovať prejavovaný záujem biologických rodičov o maloleté dieťa a jeho súrodencov počas pobytu v Detskom domove v Sečovciach,
- sanácia rodinného prostredia za podpory Detského domova Sečovce,
- zabezpečiť spoluprácu s *ÚPSVaR v Trebišove* s rodinou dieťaťa, aby sa rodičia zamestnali, zvýšili si kvalifikáciu,
- na základe vzájomnej spolupráce Detského domova Sečovce a rodičov sa dohodnúť na pravidelných stretnutiach rodičov so svojím dieťaťom,
- zabezpečiť pravidelný telefonický kontakt dieťaťa s rodičmi,
- poskytnutie rôznych príspevkov a sociálnych dávok pre rodinu dieťaťa, aby sa vyriešila ich sociálna situácia a obnovilo sa bývanie, stabilizoval sa príjem rodiny, vybavenie dokladov, potvrdení za pomoci sociálneho pracovníka *ÚPSVaR*,
- poskytnutie sociálneho poradenstva rodine dieťaťa.

PROGNÓZA

Krátkodobá:

- zlepšenie zdravotného stavu dieťaťa a zabezpečenie primeraného rastu a vývinu dieťaťa v ústavnej starostlivosti v Detskom domove v Sečovciach,

- podanie žiadosti na Mestský úrad v Trebišove o sociálny byt, alebo unimobunku,
- vyriešenie bytovej otázky.

Dlhodobá:

- aktívne uplatnenie sa rodičov na pracovnom trhu,
- umiestnenie dieťaťa do pôvodnej biologickej rodiny.

INTERVENČNÉ POSTUPY

Psychológ Detského domova v Sečovciach

- realizácia psychologického vyšetrenia dieťaťa a určenie jeho vývinu a rastu.

Sociálny pracovník na ÚPSVaR:

- monitorovanie rodinnej situácie u rodičov dieťaťa,
- realizácia návštev v rodinnom prostredí.

Okresný súd v Trebišove:

- rozhodnutie o umiestnení dieťaťa do *Detského domova v Sečovciach*,
- udelenie ústavnej starostlivosti maloletému dieťaťu,
- udelenie povinnosti rodičom prispievať na výživné maloletému dieťaťu mesačne vo výške 30% sumy životného minima,
- neudelenie povinnosti platenia výživného na dieťa,

Detský domov v Sečovciach:

- vymáhanie pohľadávky za neplatenie výživného na dieťa,
- odstúpenie pohľadávky z neplatenia výživného exekútorškému úradu, ktorý začne v danej veci konať,
- zaslanie polročnej správy o fyzickom, psychickom a sociálnom vývine dieťaťa *ÚPSVaR v Trebišove*

Mestský úrad Trebišov:

- monitorovanie sociálnej situácie rodičov maloletého dieťaťa,
- v zmysle § 32 ods. 5 *Zákona NR SR č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele* poslať súdu správu o spôsobe výkonu

ústavnej starostlivosti dieťaťa.

KATAMNÉZA

Dieťa je umiestnené v Detskom domove v Sečovciach. Rodičia neprejavujú skutočný záujem o svoje dieťa. Doručené zásielky a listy neprevzali. Nie je známa ich nová adresa trvalého pobytu, na starej adrese sa nezdržiavajú. Je voči nim začaté stíhanie vo veci ublíženia na zdraví voči svojmu dieťaťu.

VYHODNOTENIE

Kým nebudú rodičia dieťaťa schopní sa postarať o svoje dieťa, dieťa do tej doby bude naďalej dieťa umiestnené v Detskom domove v Sečovciach. Hodnotenie súčasného dieťaťa stavu vzhľadom na jeho pôvodný problém: zdravotný stav dieťa je dobrý, psychomotorický vývin prebieha na úrovni fyzického veku dieťaťa, pri individuálnom prístupe a vhodných podnetov ako aj pri stabilnom emočnom prostredí sa prognóza vývoja a rastu dieťaťa javí ako úspešná.

Kazuistika č. 7:

Rodinná anamnéza:

Rodina sa nachádza v evidencii ÚPSVaR v Trebišove dlhodobo, z dôvodu neusporiadaného spôsobu života a výskytu výchovných problémov s deťmi. Matka Mária a je nezamestnaná a dlhodobo na materskej dovolenke. Poberá od ÚPSVaR prídavky na 8 maloleté deti. Manžel Oskar je už druhýkrát vo väzení pre lúpežné prepadnutie.

V spoločnej domácnosti žijú tri rodiny. Mária s 8 deťmi, jej sestra s manželom a 6 deťmi a starí rodičia. Obývajú spoločne dvojizbový byt v centre mesta. Byt je v dezolátnom stave. Sú neplatiči. Nemajú elektrinu a kúria si len pieckou s vývodom komína cez balkón von. Napriek upozornenia o neplatení a následnom deložovaní sa aj naďalej zdržujú v danom byte neoprávnene.

Osobná anamnéza:

Milan sa narodil ako 4 dieťa svojim rodičom do manželského zväzku. Na základe rozhodnutia Okresného súdu v Trebišove bol so svojimi dvoma súrodencami umiestnený do Detského domova v Sečovciach, z dôvodu zanedbania výchovy rodičov voči svojim deťom. Nemal vytvorené vhodné bytové pomery, nemal dostatok stravy, nemal uspokojené základné biologické a psychické ako aj duševné potreby.

Milan má 15 rokov, má už jedno dieťa so sesternicou, ktorá býva v meste. O svoje dieťa sa nestará a neprejavuje oň záujem. Navštevuje stredné odborné učilište, aj to nepravidelne. Učí sa za automechanika. Je nezodpovedný, klame, nechodí načas, fláka sa po baroch, pije, fajčí. Trpí ľahkou mentálnou zaostalosťou.

Školská anamnéza:

V školskom roku 2010/2011 je žiakom I. C triedy. Školská dochádza je veľmi slabá. V prvom polroku školského roka mal vymeškaných 174 ospravednených hodín a 127 neospravedlnených hodín. Tejto dochádzke zodpovedá aj prospech. V prvom polroku neprospeš z praktickej prípravy a štyroch odborných predmetov. Do školy nechodil až do obdobia umiestnenia do Detského domova v Sečovciach odkedy ju navštevuje pravidelne s dobrými výsledkami.

Sociálna diagnóza:

Milan bol na základe ÚPSVaR v Trebišove prešetrovaný vo veci otcovstva, na základe zisťovania tejto skutočnosti sa zistili aj ďalšie skutočnosti, ktoré mali za následok odobratie Milana z rodiny a umiestnenie do Detského domova v Sečovciach. Rodičia sú bez príjmu, v hmotnej núdzi. Nemajú možnosť zabezpečiť deťom primerané bývanie, stravovanie, ošatenie a vzdelanie. Maloleté deti sa potulujú po ulici, vyberajú jedlo z kontajnerov, prespávajú pod holým nebom v rôznom počasí, sú bezdomovci. Deti sú hygienicky zanedbané. Rodičia nedokázali svojim maloletým deťom zabezpečiť vhodné a primerané bývanie, nakoľko svojim nezodpovedným prístupom k plneniu záväzkov prišli o strechu nad hlavou a zo svojich detí

týmto spôsobom spravili bezdomovcov. Maloleté deti si majú plniť povinnú školskú dochádzku na Základnej škole. Škola upozornila na záškoláctvo Milana, ktorý sa túlal po baroch a kradol. Rodina vedie neusporiadaný spôsob života a rodičia svojim nezodpovedným rodičovským prístupom zanedbávajú rodičovskú starostlivosť a výchovu maloletých detí. Vzhľadom k uvedeným skutočnostiam ÚPSVaR v Trebišove podal na Okresný súd v Trebišove návrh na vydanie Uznesenia o Predbežné opatrenie a umiestnenie detí v zariadení na výkon ústavnej starostlivosti v Detskom domove v Sečovciach. Milan je prijatý do Detského domova v Sečovciach spolu s mladšími súrodencami, po tom ako sa s rodičmi ocitli na ulici. Adaptoval sa rýchlo, našiel si novú partiu.

Status praesens:

Momentálny profil: Milan si vyžaduje neustálu pozornosť a opateru zo strany zamestnancov Detského domova v Sečovciach. Vyžaduje si uspokojovanie základných potrieb, ktoré doposiaľ namalo uspokojené v rodinnom prostredí. Dieťa je potrebné naučiť hygienickým návykom (umývanie rúk, zubov, česanie vlasov, sprchovanie sa, kúpanie), oboznámenie so zmenou vlastného tela, sexuálna výchova, stravovacím návykom (používanie príboru, servítky, rôznych tanierov podľa druhu jedla ako aj pohárov, umývanie riadu naučiť), kultúre stolovania. Je potrebné zabezpečiť dieťaťu primeranú stravu bohatú na živiny a vitamíny, ktoré sú potrebné pre zdravý telesný a duševný vývin dieťaťa. Milan doposiaľ nepoznal svoje práva a povinnosti rodiča, ktorým sa učí za pomoci zamestnancov Detského domova.

Popis problému: Informácie od dieťaťi boli sprostredkované cez dokumentáciu vo forme spisov od orgánov zaoberajúcich sa problematikou zanedbávania rodinnej výchovy rodičmi. Milan bol na základe rozhodnutia Okresného súdu v Košiciach umiestnená dňa 29.7.2011 do Detského domova v Sečovciach.

U dieťaťa je potrebné zabezpečiť kontakt s rodičmi a súrodencami a súčasne zabezpečiť návrat do prirodzeného rodinného prostredia. Zabezpečiť zdravý fyzický, psychický a sociálny vývin dieťaťa za priamej účasti

biologických rodičov.

Stanovenie cieľov práce s klientom a jeho rodinou:

- sledovať prognózu zdravotného stavu dieťaťa po všetkých stránkach jeho rastu a vývoja,
- sledovať prejavovaný záujem biologických rodičov o maloleté dieťa a jeho súrodencov počas pobytu v Detskom domove v Sečovciach,
- sanácia rodinného prostredia za podpory Detského domova Sečovce,
- zabezpečiť spoluprácu s *ÚPSVaR v Trebišove* s rodinou dieťaťa, aby sa rodičia zamestnali, zvýšili si kvalifikáciu,
- na základe vzájomnej spolupráce Detského domova Sečovce a rodičov sa dohodnúť na pravidelných stretnutiach rodičov so svojím dieťaťom,
- zabezpečiť pravidelný telefonický kontakt dieťaťa s rodičmi,
- poskytnutie rôznych príspevkov a sociálnych dávok pre rodinu dieťaťa, aby sa vyriešila ich sociálna situácia a obnovilo sa bývanie, stabilizoval sa príjem rodiny, vybavenie dokladov, potvrdení za pomoci sociálneho pracovníka *ÚPSVaR*,
- poskytnutie sociálneho poradenstva rodine dieťaťa.

PROGNÓZA

Krátkodobá:

- zlepšenie zdravotného stavu dieťaťa a zabezpečenie primeraného rastu a vývinu dieťaťa v ústavnej starostlivosti v Detskom domove v Sečovciach,
- podanie žiadosti na o sociálny byt,
- vyriešenie bytovej otázky.

Dlhodobá:

- aktívne uplatnenie sa rodičov na pracovnom trhu,
- umiestnenie dieťaťa do pôvodnej biologickej rodiny.

INTERVENČNÉ POSTUPY

Psychológ Detského domova v Sečovciach

- realizácia psychologického vyšetrenia dieťaťa a určenie jeho vývinu a rastu.

Sociálny pracovník na ÚPSVaR:

- monitorovanie rodinnej situácie u rodičov dieťaťa,
- realizácia návštev v rodinnom prostredí.

Okresný súd v Trebišove:

- rozhodnutie o umiestnení dieťaťa do *Detského domova v Sečovciach*,
- udelenie ústavnej starostlivosti maloletému dieťaťu,
- udelenie povinnosti rodičom prispievať na výživné maloletému dieťaťu mesačne vo výške 30% sumy životného minima,
- neudelenie povinnosti platenia výživného na dieťa,

Detský domov v Sečovciach:

- vymáhanie pohľadávky za neplatenie výživného na dieťa,
- odstúpenie pohľadávky z neplatenia výživného exekútorškému úradu, ktorý začne v danej veci konať,
- zaslanie polročnej správy o fyzickom, psychickom a sociálnom vývine dieťaťa *ÚPSVaR v Trebišove*.

Mestský úrad v Trebišove:

- monitorovanie sociálnej situácie rodičov maloletého dieťaťa,
- v zmysle § 32 ods. 5 *Zákona NR SR č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele* poslať súdu správu o spôsobe výkonu ústavnej starostlivosti dieťaťa.

KATAMNÉZA

Dieťa je umiestnené v Detskom domove v Sečovciach. Rodičia prejavujú skutočný záujem o svoje dieťa. Doručené zásielky a listy prevzali. Bytovú otázku nemajú zatiaľ vyriešenú, čakajú na vyjadrenie mesta. Rodičia sa doposiaľ nezamestnali, otec je ešte vo väzbe. Bude tam ešte 5 rokov.

VYHODNOTENIE

Kým nebudú rodičia dieťaťa schopní sa postarať o svoje dieťa, dieťa do tej doby bude naďalej dieťa umiestnené v Detskom domove v Sečovciach. Hodnotenie súčasného dieťaťa stavu vzhľadom na jeho pôvodný problém: zdravotný stav dieťa je dobrý, psychomotorický vývin prebieha na úrovni fyzického veku dieťaťa, pri individuálnom prístupe a vhodných podnetov ako aj pri stabilnom emočnom prostredí sa prognóza vývoja a rastu dieťaťa javí ako úspešná.

Kazuistika č. 8:

Rodinná anamnéza:

Rodina sa nachádza v evidencii ÚPSVaR v Trebišove dlhodobo, z dôvodu neusporiadaného spôsobu života a výskytu výchovných problémov s deťmi. Matka Otília je nezamestnaná. Poberá od ÚPSVaR prídavky na 3 maloleté deti vo výške 66,06 € mesačne. Otec Arpád, ktorý žije v spoločnej domácnosti s manželkou a deťmi poberá predčasný starobný dôchodok zo Sociálnej poisťovne. Rodičia žijú spoločne v družnom vzťahu a majú spoločne 3 deti, ktorými sú Ivan vek 12 rokov, Erik vek 10, Matúš vek 9 rokov. Z predchádzajúceho vzťahu má otec dvoch plnoletých synov.

Osobná anamnéza:

Matúš sa narodil ako 3 dieťa svojim rodičom do manželského zväzku. Na základe rozhodnutia Okresného súdu v Trebišove bol so svojimi súrodencami umiestnený do Detského domova v Sečovciach, z dôvodu zanedbania výchovy rodičov voči svojim deťom. Nemala vytvorené vhodné bytové pomery, nemala dostatok stravy, nemala uspokojené základné biologické a psychické ako aj duševné potreby.

Matúš bez ťažkostí nadväzuje kontakt s okolím. V počiatočnom štádiu sociálneho kontaktu badať tenziu a neistotu, ale tieto prejavy rýchlo miznú. Je kladne emocionálne ladené dieťa. Nie je spontánne verbálna. Dieťa odpovedá len na otázky a to jednoduchými odpoveďami. Má problém rozprávať spisovnou slovenčinou. Používa rómske slová, alebo nárečie.

Pri práci s úlohami vyhľadáva pomoc a radu psychológa, vychovávateľa. Má snahu sa učiť. Je prirodzene zvedavá. Pracuje na báze pokusov a omylov. Pozornosť je u neho ľahko narušiteľná vplyvom okolitého prostredia. Má krátkodobé sústredenie. Pracovné tempo je pomalé. Podľa psychológa sa u neho vyskytuje bradypsychizmus. Zistené sú na základe psychologického vyšetrenia nedostatky v oblasti vzdelania. Tempo písania je priemerné s množstvom gramatických chýb, tempo čítania rýchle s veľmi nízkou kvalitou, ponáhľa sa, mýli si písmenká, domýšľa si. V grafickom prejave sú zistené ťažkosti s senzomotorickej koordinácii, kresba ľudskej postavy je jednoduchšia, bez detailov. Mentálne schopnosti boli zisťované intelligenčnou skúškou, kde sa zisťovala disrepancia medzi zložkami intelektu v prospech verbálnej zložky, úspešnosť ktorej závisí od sociálnych skúseností a zručností dieťaťa. Celková mentálna výkonnosť dieťaťa sa pohybuje v pásme ľahšej duševnej zaostalosti. Deficit badať v oblasti doteraz prebraného učiva. Psychológ na základe vyšetrenia doporučil umiestnenie dieťaťa do špeciálnej základnej školy.

Školská anamnéza:

Dieťa školu nenavštevuje vôbec.

Sociálna diagnóza:

Dňa 24.4.2011 ÚPSVaR obdržal oznámenie od Mestskej polície v Trebišove o prebývaní maloletých osôb v nevyhovujúcich životných podmienkach. Po prešetrení v rodine pracovníkmi ÚPSVaR bolo zistené, že rodina bola dňa 15.4.201 deložovaná z 1-izbového bytu, nakoľko si dlhodobo neplnili povinné poplatky spojené s údržbou bytu a za dlhšie obdobie im vznikol finančný dlh, ktorý nedokázali uhradiť.

Rodičia s deťmi od deložovania sa sťahujú od známych ku známym. Od 15. 4. 2011 žijú na ulici. Rodičia sú bez príjmu, v hmotnej núdzi. Nemajú možnosť zabezpečiť deťom primerané bývanie, stravovanie, ošatenie a vzdelanie. Maloleté deti sa potulujú po ulici, vyberajú jedlo z kontajnerov, prespávajú pod holým nebom v rôznom počasí, sú bezdomovci. Deti sú hygienicky zanedbané. Rodičia nedokázali svojim maloletým deťom

zabezpečiť vhodné a primerané bývanie, nakoľko svojim nezodpovedným prístupom k plneniu záväzkov prišli o strechu nad hlavou a zo svojich detí týmto spôsobom spravili bezdomovcov. Maloleté deti si majú plniť povinnú školskú dochádzku na Základnej škole. Škola upozornila na záškoláctvo detí. Rodičia neprihlásili svoje dieťa aj napriek veku 10 rokov na plnenie povinnej školskej dochádzky.

Rodina vedie neusporiadaný spôsob života a rodičia svojim nezodpovedným rodičovským prístupom zanedbávajú rodičovskú starostlivosť a výchovu maloletých detí. Vzhľadom k uvedeným skutočnostiam ÚPSVaR podal na Okresný súd v Trebišove návrh na vydanie Uznesenia o Predbežné opatrenie a umiestnenie detí v zariadení na výkon ústavnej starostlivosti v Detském domove v Sečovciach. Matúš bol dňa 19.5.2011 prijatý do Detského domova v Sečovciach spolu s tromi mladšími súrodencami, po tom ako sa s rodičmi ocitli na ulici. Spočiatku bola veľmi naviazaná na súrodencov a ich starostlivosť, ale neskôr sa adaptovala, našla si kamarátov.

Status praesens:

Momentálny profil: Maloleté dieťa si vyžaduje neustálu pozornosť a opateru zo strany zamestnancov Detského domova v Sečovciach. Vyžaduje si uspokojovanie základných potrieb, ktoré doposiaľ namalo uspokojené v rodinnom prostredí. Dieťa je potrebné naučiť hygienickým návykom (umývanie rúk, zubov, česanie vlasov, sprchovanie sa, kúpanie), oboznámenie so zmenou vlastného tela, sexuálna výchova, stravovacím návykom (používanie príboru, servítky, rôznych tanierov podľa druhu jedla ako aj pohárov, umývanie riadu naučiť), kultúre stolovania.

Popis problému: Informácie od dieťaťati boli sprostredkované cez dokumentáciu vo forme spisov od orgánov zaoberajúcich sa problematikou zanedbávania rodinnej výchovy rodičmi. Maloletý Matúš bol na základe rozhodnutia Okresného súdu v Trebišove umiestnený do Detského domova v Sečovciach.

U dieťaťa je potrebné zabezpečiť kontakt s rodičmi a súrodencami a súčasne zabezpečiť návrat do prirodzeného rodinného prostredia. Zabezpečiť

zdravý fyzický, psychický a sociálny vývin dieťaťa za priamej účasti biologických rodičov.

Stanovenie cieľov práce s klientom a jeho rodinou:

- sledovať prognózu zdravotného stavu dieťaťa po všetkých stránkach jeho rastu a vývoja,
- sledovať prejavovaný záujem biologických rodičov o maloleté dieťa a jeho súrodencov počas pobytu v Detskom domove v Sečovciach,
- sanácia rodinného prostredia za podpory Detského domova Sečovce,
- zabezpečiť spoluprácu s *ÚPSVaR v Trebišove* s rodinou dieťaťa, aby sa rodičia zamestnali, zvýšili si kvalifikáciu,
- na základe vzájomnej spolupráce Detského domova Sečovce a rodičov sa dohodnúť na pravidelných stretnutiach rodičov so svojim dieťaťom,
- zabezpečiť pravidelný telefonický kontakt dieťaťa s rodičmi,
- poskytnutie rôznych príspevkov a sociálnych dávok pre rodinu dieťaťa, aby sa vyriešila ich sociálna situácia a obnovilo sa bývanie, stabilizoval sa príjem rodiny, vybavenie dokladov, potvrdení za pomoci sociálneho pracovníka *ÚPSVaR*,
- poskytnutie sociálneho poradenstva rodine dieťaťa.

PROGNÓZA

Krátkodobá:

- zlepšenie zdravotného stavu dieťaťa a zabezpečenie primeraného rastu a vývinu dieťaťa v ústavnej starostlivosti v Detskom domove v Sečovciach,
- podanie žiadosti o sociálny byt,
- vyriešenie bytovej otázky.

Dlhodobá:

- aktívne uplatnenie sa rodičov na pracovnom trhu,
- umiestnenie dieťaťa do pôvodnej biologickej rodiny.

INTERVENČNÉ POSTUPY

Psychológ Detského domova v Sečovciach

- realizácia psychologického vyšetrenia dieťaťa a určenie jeho vývinu a rastu.

Sociálny pracovník na ÚPSVaR:

- monitorovanie rodinnej situácie u rodičov dieťaťa,
- realizácia návštev v rodinnom prostredí.

Okresný súd v Trebišove:

- rozhodnutie o umiestnení dieťaťa do *Detského domova v Sečovciach*,
- delenie ústavnej starostlivosti maloletému dieťaťu,
- udelenie povinnosti rodičom prispievať na výživné maloletému dieťaťu mesačne vo výške 30% sumy životného minima,
- neudelenie povinnosti platenia výživného na dieťa,

Detský domov v Sečovciach:

- vymáhanie pohľadávky za neplatenie výživného na dieťa,
- odstúpenie pohľadávky z neplatenia výživného exekútorškému úradu, ktorý začne v danej veci konať,
- zaslanie polročnej správy o fyzickom, psychickom a sociálnom vývine dieťaťa *ÚPSVaR v Trebišove*.

Mestský úrad Trebišov

- monitorovanie sociálnej situácie rodičov maloletého dieťaťa,
- v zmysle § 32 ods. 5 *Zákona NR SR č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele* poslať súdu správu o spôsobe výkonu ústavnej starostlivosti dieťaťa.

KATAMNÉZA

Dieťa je umiestnené v Detskom domove v Sečovciach. Rodičia prejavujú skutočný záujem o svoje dieťa. Doručené zásielky a listy prevzali. Zo správy ÚPSVaR v Trebišove. Vyplýva, že u rodičov došlo k čiastočnému zlepšeniu bytových pomerov. Dočasne bývajú u matkinej tety 3-izbovom byte. Byt je zariadený štandardne, vyhovujúcim nábytkom.

VYHODNOTENIE

Kým nebudú rodičia dieťaťa schopní sa postarať o svoje dieťa, dieťa do tej doby bude naďalej dieťa umiestnené v Detskom domove v Sečovciach. Hodnotenie súčasného dieťaťa stavu vzhľadom na jeho pôvodný problém: zdravotný stav dieťa je dobrý, psychomotorický vývin prebieha na úrovni fyzického veku dieťaťa, pri individuálnom prístupe a vhodných podnetov ako aj pri stabilnom emočnom prostredí sa prognóza vývoja a rastu dieťaťa javí ako úspešná.

4. 8 DISKUSIA

Kvalitatívny prieskum diplomovej práce sme realizovali na základe ôsmich kazuistík. Pri realizácii a vyhodnocovaní kazuistík sme vychádzali z hlavnej hypotézy a pracovných hypotéz.

Východisková hypotéza

Postavenie znevýhodnenej rómskej rodiny má sociálny dopad na rozvoj osobnosti dieťaťa

Pracovné hypotézy

Hypotéza 1

Dôvodom odňatia rómskeho dieťaťa z pôvodnej biologickej rodiny do detského domova je na základe neuspokojovania základných potrieb dieťaťa.

Hypotéza 2

Zlá sociálna situácia rómskej rodiny má negatívny dopad na rozvoj osobnosti dieťaťa.

Hypotéza 3

Neaktívnosť rómskych rodín v snahe zlepšiť svoje sociálne postavenie a získať svoje dieťa z detského domova späť do vlastnej rodiny.

Výsledky kvalitatívneho prieskumu dokazujú, že naše hypotézy sa potvrdili v plnom rozsahu. Dokazujú to hodnotenia kazuistík, ktoré tvrdia, že dôvodom umiestnenia detí do detského domova je dlhodobá

nezamestnanosť rodičov, nízky príjem, ktorý nepostačuje na zabezpečenie základných potrieb dieťaťa, ako aj existencia alkoholizmu a ľahostajnosť k pohľadávkam rodičov vo zmluvných stranách zabezpečujúcich bývanie. Z kazuistík sme tiež zistili, že rodičia nemajú záujem sa vzdelávať a zlepšovať svoju sociálnu situáciu a rovnako nemajú záujem o vzdelanie svojich detí. Nezáujem rodičov o výchovu a vzdelanie detí sa prejavuje v sociálnych dôsledkoch. Deti nepoznajú iný spôsob života, len ten, ktorý vidia v rodinnom prostredí. Rodičia ich izolujú od okolitého sveta tým, že im znemožňujú vzdelanie v školskom prostredí, kde by nadobudli potrebné vedomosti, schopnosti, návyky a postoje potrebné pre budúci život v majoritnej spoločnosti.

Pomoci deťom adaptovať sa do majoritnej spoločnosti cez vzdelanie v škole zabezpečuje preferujúca multikultúrna výchova na školách, ako aj profesionálna príprava pedagógov so zameraním „na možnosti profesne zdokonaľovať prípravu učiteľov rómskych žiakov a rómskych pedagogických asistentov“ (Balvín, 2007, s. 128).

Kultúrnu identitu ako formu skupinovej identity nie je možné vnímať izolovane, bez vplyvu skupinovej identity. Možno konštatovať, že skupinová identita, tak aj osobnostná identita jedinca sa vyvíja v kontexte historickom, socio-kultúrnom prostredí. Medzi dôležité faktory, ktoré vplývajú na jej utváranie patrí socializácia.

4.9 Odporúčania pre prax

Na základe jednotlivých zistení a našich pracovných skúseností doporučujeme nasledovné odporúčania pre prax v oblasti:

sociálnej práce v pôsobnosti Detského domova Sečovce a mesta Trebišov:

- zabezpečiť cez *Mestský Úrad mesta Trebišov* dostatok sociálnych pracovníkov, ktorí by navštevovali biologické rodiny v ich bydlisku a informovali ich o možnostiach a právach, ktoré majú v sociálnej oblasti,

v pracovnej oblasti,

- zabezpečiť tiež sociálnych pracovníkov cez *Úrad práce, sociálnych vecí a rodiny*, ktorí by spolupracovali so sociálnymi pracovníkmi *Mestského Úradu mesta Trebišov* a spoločne by riešili sociálne problémy v rodinách, ktorým boli odobraté deti do náhradnej ústavnej starostlivosti,
- zabezpečiť dostatočne vzdelaných sociálnych pracovníkoch, ktorí by pracovali ako zamestnanci školy a upozorňovali na výchovné problémy v škole a v rodine, ako aj na sociálno patologické javy v rodine,
- zabezpečiť, aby sociálni pracovníci sprevádzali tieto rodiny na jednotlivých úradoch a pomohli im zrealizovať proces vybavenia potrebných osobných dokladov, zaevidovať ich na príslušnom *Úrade práce, sociálnych vecí a rodiny*,
- aktívnym prístupom terénnych sociálnych pracovníkov zabezpečovať doklady pre rodiny, akými sú rodný list, sobášny list, úmrtný list – doklady potrebné pre poberanie sociálnych dávok.

ZÁVER

Rodinu za pokladá za ťažko postrádateľnú inštitúciu i pre dospelého človeka. Stály partner a deti sú podľa neho poprednými hodnotami ľudského života. Rodina je unikátna a nenahraditeľná inštitúcia preto, že optimálne spojuje osobný záujem dospelých v prospech partnerov i detí s univerzálnym záujmom spoločnosti na stabilizovanom súžití mužov a žien aj na socializácii „riadnych občanov“.

Napriek tomu, že rodina plní svoje funkcie sa dnes považuje za najdôležitejšiu hodnotu v živote ľudí. Rodina ako zázemie deti zoslabla. Zvýšil sa počet násilia v rodinách, deficit emocionálnych potrieb v dôsledku uponáhľaného životného štýlu, a tak čoraz viac deti vyrastá bez rodinného hniezda poskytujúce bezpečie a pocit lásky. Výskumy psychológov potvrdzujú, že psychická trauma dieťaťa spôsobená nepriaznivou rodinnou atmosférou, traumou z rozchodu rodičov zanecháva na psychike dieťaťa negatívne stopy.

Iné rodinné správanie sa prejavuje v rómskej rodine a iné v majoritnej rodine. „Dnes už nie je dôležité, či človek inú kultúru pochopil, ale je dôležité to, či vie žiť s človekom z inej kultúry vedľa seba a že vie nájsť reálny modus vzájomnej spolupráce“ (Mistrík, 2005, s. 125).

Inakosť rodinného prostredia sme analyzovali v našej diplomovej práci. Poukázali sme na vplyv rómskej rodiny na dieťa, ktorý je prevažne negatívny. Súčasne sme poskytli možnosti pomoci rómskej rodine, aby sa adaptovala a prevzala spoločensky prijateľné výchovné metódy a spoločenské normy správania sa. Cez jednotlivé kazuistiky v prieskumnej časti práce sme poukázali na dôsledky nefunkčnosti rómskych rodín, ktorých priamym dôsledkom je odobratie dieťaťa z biologickej rodiny a následné umiestnenie do detského domova.

Môžeme konštatovať, že význam rodiny pre dieťa je rovnaký aj v majoritnej aj minoritnej spoločnosti. Bez rodiny sa dieťa nedokáže primerane vyvíjať, hoci v ústavnej starostlivosti má zabezpečené potreby, ale postráda rodinné väzby a hlavne rodičovskú lásku.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

AKIMJAK, A. *Náčrt dejín pastorálnej teológie*. Ružomberok: KU, 2001, s. 5, ISBN 80-890939-06-5.

AUGUSTIN AB HORTIS, S. *Cigáni v Uhorsku 1775 - Zigeuner in Ungarn 1775. O dnešnom stave, zvláštnych mravoch a spôsobe života ako aj ostatných vlastnostiach a danostiach Cigánov v Uhorsku*. Bratislava: Štúdio -dd-,1995.

BALVÍN, J. *Metody výuky romských žáků*. Praha: Radix, 2007. 200 s. ISBN 80-86031-73-6.

BALOGOVÁ, B. *Vybrané kapitoly zo sociológie pre sociálnych a charitatívnych pracovníkov a pracovníčky*. Prešov: Pravoslávna bohoslovecká fakulta, 2005. 56 s. ISBN 80-8068-395-6.

BERNASOVSKÝ, I. - BERNASOVSKÁ, J. *Somatický vývin rómskych detí školského veku*. Prešov: MC. 1995.

BERNASOVSKÝ, I. - BERNASOVSKÁ, J. Axiologické štúdium rómskej populácie. In *Rómske etnikum v systéme multikultúrnej edukácie*. Prešov: PF PU. 2001.

BIELECKI, S. *Teológia znakov času*. Lublin. 1996. Poznámky z prednášky, s. 11-18.

CANGÁR, J. *Ludia z rodiny Rómov. Doplnková učebnica o dejinách a živote Rómov pre základné a stredné školy*. Nové Zámky: CROCUS, 2002. 237 s. ISBN 80-88992-42-7.

ČERVENĚ, J. 2007. Pastoračia Rómov. dostupné na <http://cerven.blog.sme.sk/c/104588/Pastoracia-Romov-PR2.html>.

ČERVENĚ, J. 2009. *Akú majú Rómovia vieru?* dostupné na <http://cerven.blog.sme.sk/c/27715/Aku-maju-Romovia-vieru.html>.

DAŇO, J. *Špecifický spôsob života rómskych detí*. Bratislava: Iuventa 1998.

DAŇO, J. Zájmy, potreby a hodnotová orientácia rómskych detí a mládeže zo sociálne znevýhodneného prostredia a ich využívanie voľného času. In *Socialia*, 2002, K sociálnej analýze mládeže. Hradec Králové: Gaudeamus, 2002.

DAŇO, J. - ĎURIČEKOVÁ, M. *Cesty k vzdelanosti Rómov*. Prešov: Prešovská univerzita, 2004. 134 s. ISBN 80-8068-262-3.

DARGOVÁ, J. Špecifiká motivácie rómskych žiakov k tvorivej činnosti. In *Zborník z konferencie s medzinárodnou účasťou „Výchova a vzdelávanie detí zo sociálne znevýhodneného prostredia“*. Prešov: Metodické centrum Prešov. 1998. ISBN 80-8045-211-3.

DARÁK, M. *Kapitoly z teórie výchovy*. Prešov: FHaPV PU v Prešove, 2004. 297 s. ISBN 80-8068-255-0.

DARÁK, M. Štruktúra záujmových aktivít rómskych detí. In *Výchovávateľ*. 1999. ISSN 0139-6919. Roč. 54, č. 3-4.

DAVIDOVÁ, E. *Romano Drom. Cesty Romů 1945-1990. Změny v postavení a způsobu života Romů v Čechách, na Moravě a na Slovensku*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 1995. 298 s. ISBN 80-7067-533-8.

DAVIDOVÁ, E. *Bez kolíb a šiatrov*. Košice: Východoslovenské vydavateľstvo.1965.

DĚDIČ, M. *Výchova a vzdelávaní cigánskych dětí a mládeže*. Praha: SPN, 1982.

DUNOVSKÝ, J. *Dítě a poruchy rodiny*. Praha: Avicenum. 139 s. 1986.

FULKOVÁ, E. *Identita Rómov cez ich kultúrnu gramotnosť*. Bratislava: Štúdio, 1994.

GREŠKOVÁ, L. *Pastorácia Rómov. Hľadanie rómskeho Boha*. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkví. 2009. 219 s. ISBN 978-80-89096-39-8.

GJURIČOVÁ, Š. - KUBIČKA, J. *Rodinná terapie*. Praha: Grada Publishing, 2003. 182 s. ISBN 80-247-0415-3.

HARÁT, C. Terminologické poznámky k agresii a agresívnemu správaniu detí. In *Mládež a spoločnosť*. 2004. Roč. 10, č. 1, s. 13-21.

HORŇÁK, L. *Rómsky žiak v škole*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, Pedagogická fakulta, 2005. 357 s. ISBN 80-8068-356-5.

HORVÁTHOVÁ, E. *Cikáni na Slovensku*. Praha: SPN. 1964.

HUDECOVÁ, A. - BROZMANOVÁ-GREGOROVÁ, A. *Sociálna práca s rodinou*. Banská Bystrica: Pedagogická fakulta, Univerzita Mateja Bela. 2008. 236 s. ISBN 978-80-8083-597-2.

JAKOUBEK, M. – PODUŠKA, O. *Romské osady v kulturologické perspektivě*. Brno: Doplněk, 2003. 176 s. ISBN 80-7239-140-2.

JOB, P. *Don Bosco by vám poradil takto*. Trnava: KON-PRESS, 1991, 153 s. ISBN 80-85413-11-6.

JUROVÁ, A. *Vývoj rómskej problematiky na Slovensku po roku 1945*. Košice. 1993.

KLÍMA, P. 1988. *Poznámky k vývoji, výchově a vzdelávání rómskeho dítěte*. In VÁGNEROVÁ, M. et al. *Patopsychologie dítěte pro speciální pedagogy*. Praha : SPN 1988.

KLÍMA, P. Psychologické vyšetření rómskeho dítěte v poradenském systému. In *Výchovné poradenství*, 1997, č. 13, s. 5 -14.

KRAJČOVÁ, N. Rodina ako činiteľ utvárania vzťahov detí k vzdelávaniu. In KRÁĽOVÁ, E. 2001. *Rodina v spoločenských premenách Slovenska: zborník referátov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou, Prešov 21. septembra 2000*. Prešov : FF PU, 2001. s. 225-231. ISBN 80-8068-034-5.

KRAJČOVÁ, N. et al. *Rodina a jej perspektívy pri výchove detí: Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie, Prešov 27. a 28. 10. 1994*. Prešov : Pedagogická fakulta UPJŠ, 1994. 161 s. ISBN 80-88697-10-7.

KOLLÁR, M. - MESEŽNIKOV, G. a kol. *Vzdelávanie Rómov*. Bratislava: SPN, 2002. 205 s. ISBN 80-08-03339-8.

KOSOVÁ, B. *Zlepšenie prístupu Rómov k vzdelávaniu*. Banská Bystrica: Pedagogická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banskej Bytrici. 2008. 256 s. ISBN 978-80-8083-639-9.

KONČEKOVÁ, E. *Patopsychológia*. Prešov: LANA, 2004. 223 s. ISBN 80-969053-4-1.

KOTEKOVÁ, R. - ŠIMOVÁ, E. - GECKOVÁ, A. *Psychológia rodiny*. Michalovce: PEGAS, 1998. 132 s. ISBN 80-967901-0-2.

KUPKA, J. 2007. Saleziáni Dona Bosca začali svoju kapitolu. In *Don Bosco dnes*, Časopis pre saleziánsku rodinu, dobrodincov a priateľov Dona Bosca. č. 1, roč. XXXVIII, 2007, s. 6.

KUŠNIRIKOVÁ, A. *Kresťanská výchova v rómskej rodine*. Bratislava: Sofa, 2001. 143 s. ISBN 80-876-09-9.

KUŠNIERIKOVÁ, N. *Prístupy k vzdelávaniu Rómov v minulosti. Vzdelávanie Rómov*. Bratislava: SPN, 2002. 205 s. ISBN 80-08-03339-8.

LEVICKÁ, J. - ZEMAN, K. *Sociálnoprávna ochrana detí a mládeže*. Trnava: Trnavská univerzita zdravotníctva a sociálnej práce, SAP-Slovak Academic Press, 1999. 72 s. ISBN 80-88-908-34-5.

LEVICKÁ, J. a kol. *Sociálna práca s rodinou I*. Trnava: Mosty, n. f. Fakulta zdravotníctva a sociálnej práce TU. 2004. 177 s. ISBN 80-89074-93-6.

LIÉGEOIS, J. – P. *Rómovia. Cigáni. Kočovníci*. Bratislava: Charis, 1997. 272 s. ISBN 80-967380-4-6.

LISÁ, H. et al.. *Rómové, bydlení, soužití*. Praha: Socioklub, 2000. 187 s. ISBN 80-902260-8-6.

MATĚJČEK, Z. - DYTRYCH, Z. *Krízové situace v rodine očima dítěte*. Praha: Grada, 2002. ISBN 80-247-0332-7.

MANN, A. B. *Romský dejepis*. Praha: Fortuna, 2001. 48 s. ISBN 80-457-21-2.

MONATOVÁ, L. *Pojetí speciální pedagogiky z vývojového hlediska*. Brno: Paido, 1998, 85 s. ISBN 80-85931-60-5.

NOVOTNÁ, M. - KRENLIČKOVÁ, M. *Kapitoly ze speciální pedagogiky pro učitelé*. Praha: SPN, 1997. s. 21. ISBN 80-95937-60-3.

OLÁH, M. - SCHAVEL, M. *Úvod do štúdia a dejín sociálnej práce*. Prešov : GRAFOTLAČ, 2006. 175 s. ISBN 80 – 969449 – 9 – 1.

OLEJÁR, F. *Formovanie psychických zvláštnosti výchovne zanedbaných detí*. Bratislava: SPN. 1972.

ONDREJKOVIČ, P. *Úvod do sociológie výchovy*. Bratislava: SAV, 1995. s. 159-169. ISBN 80-224-0445-4.

ONDREJKOVIČ, P. *Mládež a mladosť ako sociálny jav a kríza identity*. In *Mládež a spoločnosť*, 1996, č. 3, s. 5.

ONDREJKOVIČ, P. *Negatívne stránky individualizácie mládeže*. In *Sociológia*. 1997. Roč. 4, s. 353 – 374.

ONDREJKOVIČ, P. - POLIAKOVÁ, E. *Protidrogová výchova*. Bratislava: VEDA, 1999. 356 s. ISBN 80-224-0553-1.

ONDREJKOVIČ, P. - BREZÁK, J. *Sociálna patológia*. Bratislava: VEDA, 2001. 310 s. ISBN 80-224-0685-6.

ONDRUŠOVÁ, Z. *Základy sociálnej práce*. Brno: MSD, 2009. 139 s. ISBN 978-80-7392-109-5.

ORAN, T. - BJELOVÁ, M. Socializačné prvky vo výchove detí rómskej populácie. In *Vychovávateľ*. 1997, ISSN 0139-6919. Roč. 41, č. 4, s. 10-13.

OSINSKÝ, R. Učebná motivácia rómskych žiakov. In *Mládež a spoločnosť*, č. 3, 2003. ISSN. 1335-1109.

PAVÚK, A. *Človek a drogy*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove -Fakulta humanitných a prírodných vied, 1999. 125 s. ISBN 80-88722-89-6.

PETRO, J. Motivácia učenia cigánskych žiakov a žiakov zo znevýhodneného sociálneho prostredia. In *Jednotná škola*, s. 143 – 145, 1985.

PORTIK, M. *Determinanty edukácie rómskych žiakov. (Asistent učiteľa)*. Prešov: PFPU, 2003. 177 s. ISBN 80-8068-155-4.

PREVENDÁROVÁ, J. *Rodinná terapia a poradenstvo. Základné pojmy a teoretické východiská*. Bratislava: IRIS, 1998. ISBN 80-9011896-5-2.

PREVENDÁROVÁ, J. - KUBIČKOVÁ, G. *Základy rodinnej a sexuálnej výchovy*. Bratislava: SPN, 1996. 103 s. ISBN 80-08-01212-9.

PREVENDÁROVÁ, J. - PÍRKOVÁ, M. *Rodinná atmosféra ako podnet a príčina problémového správania detí. Dizertačná práca*. Trnava: FZ a SP TU. 2002.

PRISCHING, M. Rodina v spoločenskom strese. In *Rodinná politika - Špeciál*. Praha: Občiansky inštitút, MK ČR E 16768, č.3-4/ 2006, s. 1-3.

PRŮCHA, J. 2001. *Multikulturní výchova: Teória-praxe-výskum*. Praha: ISV, 2001. ISBN 80-85866-72-2.

ŘEZNÍČKOVÁ, M. *K problematice rizikových skupin mládeže*. In *Sociální politika*. 1995. Roč. 21, č. 5, s. 13 – 15.

ŘÍČAN, P. *S Romy žít budeme- jde o to jak*. Praha: Portál, 1998. 196 s. ISBN 80-7178-410-9.

SCHAVEL, M. – ČIŠECKÝ, F. – OLÁH, M. *Sociálna prevencia*. Bratislava: Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety, 2008. 140 s. ISBN 978-80-89271-22-1.

SCHNEIDEROVÁ, S. - ERB, H. *Drogy. Otázky. Odpovede. Skúsenosti*. Bratislava: Mladé letá, 2003, 127 s. ISBN 80-10-00087-6.

SEJČOVÁ, L. 2002. *Deti, mládež a delikvencia*. Bratislava: Album, 2002. ISBN 80-2880-447-4-6.

SELICKÁ, D. Špecifiká rómskej rodinnej výchovy In *Vychovávateľ*, č. 3, 2003. ISSN 0139-6919.

SKALKOVÁ, A. (ed.). *Pomocná ruka – na pomoc koordinátorom prevencie závislosti a iných sociálno-patologických javov v podmienkach školy*. Prešov: Metodicko pedagogické centrum, 2003. 130 s. ISBN 80-8045-314-4.

SROGOŇ, T. a kol. *Výber prameňov k dejinám školstva a pedagogiky*. Bratislava : SPN. 1981.

STRIEŽENEC, Š. *Slovník sociálneho pracovníka*. Trnava: Vydavateľstvo AD,

1996. 155 s. ISBN 80-967589-0-X.

ŠEVČÍKOVÁ, V. Sociální práce s Romy prizmatem hodnot Romů. In *Sociální práce*, 2003. č. 4, s. 105-129, ISSN 1213-624.

ŠÍMOVÁ, S. *Zborník habilitačných prednášok pedagógov FTF*. Bratislava : VŠMU, 1994, 33 s. ISBN 80-85182-36-X.

ŠOTOLOVÁ, E. *Vzdělávání Romů*. Praha: Grada. 2000. ISBN 80-7169-528-9.

ŠTRBÁK, M. A. Dejiny vzniku a štruktúra lekciónárov. In TYROL, A. 2007. *Kurz lektorov a žalmistov – manuál pre duchovnú a odbornú formáciu*. KBD Svit.

TOMOVÁ, I. *Cigáni v prechodnom období*. Sofia : Medzinárodné centrum pre menšiny štúdia a medzikultúrne vzťahy (IMIR). 1995.

TROCHTOVÁ, I. Rozpracovaný jazykový program pre rómskych žiakov. In *Zvyšovanie úrovne socializácie rómskej komunity prostredníctvom vzdelávania: zborník z pracovného seminára*, Tatranská Lomnica 9.-11. 4. 2003. Banská Bystrica: Pedagogická fakulty UMB, 2004. 128 s. ISBN 80-8055-905-8, s. 68 – 80.

TURČEK, K. *Psychologické a sociálno-patologické prejavy u detí*. Bratislava: IRIS, 2000. 259 s. ISBN 80-89018-06-8.

ULAH, M. *Sociálna náuka cirkvi v základných princípoch*. Košice: TyposPress, 2006. 160 s. ISBN 80-89089-49-6.

VALACHOVÁ, D. - KADLEČÍKOVÁ, Z. - BUTAŠOVÁ, A. - ZELINA, M. *Vzdelávanie Rómov a multikultúra koexistencia*. Bratislava: SPN, 2002. 203 s.

ISBN 80-08-03339-8.

VÁGNEROVÁ, M. *Psychologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 1999. 436 s. ISBN 80-7178-678-0.

VARGOVÁ, M. *Problémy adaptácie a adjustácie rómskych žiakov mladšieho školského veku na školské a iné prostredie a na výchovno-vzdelávací proces*. Bratislava: Grada, 2002, 258 s. ISBN 80-48877-154-2.

VÍŠEK, P. *Romové ve městě*. Praha: Socioklub, 2002. 157 s. ISBN 80-86484-01-7.

ZELINA, M. *Stratégie a metódy rozvoja osobnosti dieťaťa*. Bratislava: IRIS. 1996. 230 s. ISBN 80-967013-4-7.

ZELINA, M. *Vzdelávanie Rómov*. Bratislava: SPN, 2002. ISBN 80-08-03339-8, 208 s.

ZELINA, M. *Teórie výchovy alebo hľadanie dobra*. Bratislava: SPN, 2004. ISBN 80-10-00456-1, 231 s.

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Meno autora: Bc. Kvetoslava Korpášová

Odbor: špeciálna pedagogika

Forma štúdia: kombinovaná

Názov práce: Znevýhodnená rómska rodina, jej sociálny dopad na rozvoj osobnosti dieťaťa

Rok: 2012

Počet strán textu bez príloh: 122

Celkový počet strán príloh: 0

Počet titulov slovenskej literatúry a prameňov: 73

Počet titulov zahraničnej literatúry a prameňov: 18

Počet internetových zdrojov: 2

Vedúci práce: PhDr. Juraj Daňo, PhD.